Kemal Şenoğlu

YUSUF AKÇURA
Kemalizmin İdeoloğu

KAYNAK YAYINLARI

Kemal Şenoğlu

YUSUF AKÇURA

Kemalizmin İdeoloğu

© Bu kitabın yayın hakları
Analiz Basım Yayın Tasarım Gıda Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.nindir.

Birinci Basım: Ekim 2009
Teknik Hazırlık: Analiz Basım Yayın
Baskı: Analiz Basım Yayın

ISBN: 978-975-343-567-3

KAYNAK YAYINLARI: 550

ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM GIDA
TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Meşrutiyet Cad. Kardeşler Han No: 6/3
34430 Galatasaray-İstanbul
web adresi: www.kaynakyayinlari.com
e-posta: iletisim@kaynakyayinlari.com
Tel: (0212) 252 21 56-99 Faks: (0212) 249 28 92

Kemal Şenoğlu

YUSUF AKÇURA

Kemalizmin İdeoloğu

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR 7

ÖNSÖZ 11

GİRİŞ 13
KURTULUŞ SAVAŞI'NA KADAR YUSUF AKÇURA 13

BİRİNCİ BÖLÜM 31
MİLLİ KURTULUŞ SAVAŞI DÖNEMİ 31
Ankara Hükümeti ile Teması ve
Milli Mücadeleye Katılması 32
Siyasi Görevleri ve Dış Politikaya Katkıları 33
Düşün Alanındaki Faaliyetleri 35
Serbest Halk Dersleri 36
Siyasi Tarih ve Fikir Hareketleri Üzerine 37
Milliyetçilik ve Halkçılık Üzerine 43

İKİNCİ BÖLÜM 47
CUMHURİYET'İN İNŞASI SÜRECİNDE
YUSUF AKÇURA 47
Kemalist İlkelerin Şekillenişi ve Akçura'nın Fikirleri 48
Cumhuriyet Devrimi'nin Programı Üzerine 54
Akçura'ya Göre Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri
ve Türk Ocakları 57

Türk Milliyetçiliğinin İktisadi Kökenleri ve Tarihsel Rolü 58
Türk Ocaklarının Yeniden Örgütlenmesi ve Yusuf Akçura 61
Siyasi Tarih Çalışmaları ve Türk Yılı 65
Türk Yılı 69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 74
KEMALİZMİN TARİH FELSEFESİNE KATKILARI 74
Kemalizmin İdeolojisi ve Yusuf Akçura 77
Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışı 86
Akçura'nın Tarih Anlayışı 92
Türk Tarih Encümeni Üyeliğinden
Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'na 96
Türk Tarih Tezi ve Akçura 104

SONUÇ 108

KAYNAKÇA 111

EKLER 131

YAŞAMÖYKÜSÜ 147

KISALTMALAR

age	adı geçen eser
agm	adı geçen makale
AÜ	Ankara Üniversitesi
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
bkz.	bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DTCF	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
EÜ	Ege Üniversitesi
İÜ	İstanbul Üniversitesi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
SBF	Siyasal Bilgiler Fakültesi
SCF	Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDAE	Türk Devrimi Araştırma Enstitüsü
TDK	Türk Dil Kurumu
TİTE	Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü
TTK	Türk Tarih Kurumu

ÖNSÖZ

Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminin önde gelen fikir adamlarından biri olarak Yusuf Akçura'nın; özellikle *Üç Tarz-ı Siyaset* adlı çalışmasıyla, 1900'lerin başlarında Osmanlı fikir hayatına damgasını vurduğu kabul edilen bir gerçektir. Hem bu dönem hem de bunu takip eden yıllarda Akçura, siyaset, iktisat ve özellikle tarih alanında yaptığı çalışmalarla adından daha sık söz ettirmeye başlamış; örgütsel planda da, tartışmasız biçimde siyasal Türkçülüğün en önemli temsilcilerinden biri olduğunu göstermiştir.

20. yüzyıla girerken, yarısömürge durumunda olan Osmanlı Devleti'ni kurtarmak, ekonomik ve toplumsal planda belli bir gelişme düzeyine ulaştırmak amacıyla, Akçura'nın da içinde yer aldığı Rusya göçmeni Türkçüler ve Avrupa'da eğitimlerini tamamlayan diğer Türk aydınları tarafından ileri sürülen projeler, Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük adıyla, üç ana akım olarak somutlaşmıştır. Türkçülük akımının önderlerinden olan Yusuf Akçura, uluslararası koşulların ve genel milliyetçilik dalgasının etkilerini değerlendirerek, Osmanlı Devleti'nin mevcut siyasal yapısını devam ettiremeyeceğini saptamış; Türk birliği temelinde bir kurtuluş için toplumsal gelişmeyi ve siyasal devrimi gereklilik olarak öne almıştır. Siyasal ve kültürel alanda Türk kimliğinin geliştirilmesiyle beraber, milli ekonomi, milli dil ve halkçılık ilkeleri etrafında birleşen diğer aydınlarla *Türk Yurdu, Halk'a Doğru* ve *Şura-yı Ümmet* gibi dergilerde işlediği fikirler, daha sonra Cumhuriyet'in program düzleminde siyasal temellerini oluşturmuştur.

II. Meşrutiyet'e kadar kültürel düzlemde kendini gösteren Türkçülük cereyanına siyasal bir boyut kazandıran Akçura, bu tarihi izleyen ve giderek Kemalist Devrim'i de içine alan yıllarda, bu akımın "Osmanlı", "İslami" ve "Turancı" renklerden gittikçe arınmasında ve Cumhuriyet dönemine "Kemalist Milliyetçilik" biçimiyle damgasını vurmasında en önemli rolü oynamış, bu anlayışın sözcülüğünü yapmıştır.

Milli Kurtuluş Savaşı'nı zafere ulaştıran Kemalist kadroların önderliğinde uygulama sürecine giren antiemperyalist, devrimci milliyetçi ve laik eksenli siyasal stratejiyle görüş birliği içinde olan Yusuf Akçura, milli devletin kuruluş sürecinde, siyasal/ideolojik yönelim, ekonomi programı ve özellikle tarih yazımı üzerindeki katkılarıyla önder bir Kemalist aydın konumuna yükselmiştir. Yeni Türkiye'nin kuruluş felsefesi ve siyasal programı etrafında gelişen ideolojik mücadeledeki yeri ve bu mücadelenin teorik hatlarını belirlemesi; aynı zamanda ülkenin fikir hayatını şekillendiren ve ona yön veren merkezlerin Cumhuriyet döneminde kurumsallaşmasıyla beraber Akçura'nın yönetici düzeyinde bu hareketlerin içinde yer alması, onun fikirlerini daha da anlamlı hale getirmektedir.

Ancak, Yusuf Akçura üzerine yapılan incelemelerden temel kaynak niteliğine sahip olan çalışmalar, daha çok Akçura'nın Kurtuluş Savaşı'na kadar olan yaşamını incelemekle yetinmişlerdir. Bu konudaki en yetkin çalışma olarak adını başta anacağımız, François Georgeon'un *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)*[1] adlı incelemesiyle beraber, Ahmet Temir'in *Yusuf Akçura*[2] ve Muharrem Feyzi Togay'ın *Yusuf Akçura Hayatı ve Eserleri*[3] adlı kitapları, kaynakların yetersizliği ve daha başka nedenlerle belli bir tarihsel dönemle sınırlandırılmıştır.

1 François Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)*, 3. basım, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.
2 Ahmet Temir, *Yusuf Akçura*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.
3 Muharrem Feyzi Togay, *Yusuf Akçura Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, 1944.

Akçura'nın düşünsel gelişimi ve etkileri bakımından kuşku götürmeyecek düzeyde önemli olan Cumhuriyet dönemi yaşamı tüm boyutlarıyla henüz değerlendirilmemiştir. Bu nedenle, Türk siyaset ve fikir hayatında önemli bir yere sahip olan Akçura'nın bu tarihsel dönemdeki konumunun incelenmesinin, hem düşünce dünyasının bir bütün olarak tahlili, hem de Cumhuriyet dönemindeki yerini doğru kavramak açısından yararlı olacağı kanısındayız.

Adını andığımız yayınlar, Yusuf Akçura'nın Milli Kurtuluş Savaşı'na kadar olan faaliyetlerini ayrıntılı olarak ele aldıklarından, Akçura'nın bu yılları kapsayan yaşamının sadece ana hatları izlenmiş ve elinizdeki kitabın 'Giriş' bölümü bu dönem için yeterli görülmüştür. Akçura'nın bu süreçteki siyasal/fikirsel faaliyetleri kuşkusuz düşünsel birikiminin en önemli halkasını oluşturmaktadır. Cumhuriyet döneminde olgunlaşmış ve ürünlerini vermeye başlamış olan bu birikim Rusya, Fransa ve Osmanlı üçgeninde geçen bir yaşamın içinde oluşmuş ve üç büyük devrimin (1905 Rus Devrimi, 1908 Jöntürk Devrimi ve 1917 Bolşevik Devrimi) etkisi ölçüsünde gelişmiştir. Bu nedenle, incelememize ışık tuttuğu ölçüde yaşamının bu yıllarına ait kesitlerini de, yine olabildiğince giriş bölümünde değerlendireceğiz.

Kaynak Değerlendirmesi

Yusuf Akçura'nın ders notlarından ve tarih incelemelerinden oluşmuş az sayıdaki kitabı ve dönemin temel meseleleri üzerine yapılan tartışmaları içeren makaleleri kitabımızın esas dayanağını oluşturmuştur. Akçura'nın yöneticiliğini ve yazarlığını yaptığı dergiler ve kurumsal temeldeki örgütlenmelerin yayınlarıyla beraber, dönemin gazeteleri taranarak Akçura'nın fikirleri esas kaynaklarından incelenmiştir.

Bunların yanı sıra, Akçura ile aynı düşünsel çizgide buluşmuş tarihsel kişiliklerin anı ve değerlendirmeleri; yasama faaliyetlerine

ilişkin TBMM Zabıt Ceridesi ve Gizli Celse Zabıtları Akçura'nın fikir dünyasına ışık tuttuğu ölçüde kitabın temel kaynakları arasında yer almıştır. Türk Ocakları, Türk Tarih Kurumu ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kongre tutanakları ve çeşitli yayınları taranarak döneme hâkim olan fikirsel tartışmalar ve Akçura'nın düşüncelerinin bu tartışmalardaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kitabımızın konusu açısından arşiv kaynakları yeterli bir bilgi vermemektedir. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve AÜ TİTE Arşivi'ndeki Akçura'yla ilgili sınırlı sayıdaki belge daha çok yasama faaliyetlerine ilişkin yazışmalardan ibarettir. Ölümünden sonra Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü'ne verilen özel evraklarından bir kısmını Muharrem Feyzi Togay almış, önemlice bir bölümünün ise akıbeti anlaşılamamıştır. Uzun bir süre araştırmamıza rağmen akıbetini öğrenemediğimiz bu evrakları inceleme imkânı bulamadık.

Akçura'nın tüm yaşamı boyunca ortaya koyduğu yazınsal ürünler ne yazık ki henüz derlenmediğinden, toplu olarak incelemeyi zorlaştıracak düzeyde, çeşitli gazete ve dergilerin sayfaları arasında dağılmıştır. Akçura'nın bütün eserlerinin toplu olarak yayımlanması görevi hâlâ önümüzde durmakta. Bu konuda yürütülecek araştırmalarda karşılaşılacak zorluğu bir ölçüde aşmak amacıyla, olabildiğince eksiksiz bir Yusuf Akçura kaynakçası oluşturmaya çalıştık.

Kitabın hazırlanmasında emek ve katkıları olan Prof. Dr. İzzet Öztoprak'a, Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan'a, Doç. Dr. Derviş Kılınçkaya'ya, Korkut Erkan'a, Mehmet Uzun'a, Atatürk'ün Bütün Eserleri araştırmacılarına ve size ulaşmasını sağlayan Kaynak Yayınları'na teşekkürlerimi sunuyorum.

Kemal Şenoğlu

GİRİŞ

KURTULUŞ SAVAŞI'NA KADAR YUSUF AKÇURA

Azerbaycan da içinde olmak üzere tüm Kafkasya'ya hâkim olan Rusya'da 19 yüzyıl boyunca kapitalizm hızla gelişmiş; Ruslar, Tatarların elinde olan Orta Asya pazarına egemen olmaya başlamıştır. Bölgede sermaye yatırımına ve demiryolu yapımına başlayan Rusların tüccarları aracılığıyla pazara nüfuz etmesi, o güne değin Orta Asya'da bir tür ticaret tekeli kurmuş olan Tatarlar için ağır bir darbe olmuştur. Bununla beraber, zaten ekonomik gücünü kaybetmiş olan yerel unsurlar, yükselen Panslavizmle birlikte kültürel baskıları da yoğun olarak yaşamaya başlamışlardır.

14 milyona yakın Türkçe konuşan bir nüfusa sahip olan bu bölgede ekonomik hâkimiyet alanını Ruslara kaptıran Türk ve Müslüman nüfus, Tatar burjuvazisinin önderliğinde, dil ve din birliğini merkeze alarak Rus yayılmacılığına karşı mücadeleye başlamıştır. Böylece, Türkçülüğü hem kültürel hem de siyasal planda işleyecek olan düşünce akımları, Türkistan adıyla anılan bu coğrafyada gelişme zemini bulmuş ve etkinlik kazanmıştır. Bu koşullar, Yusuf Akçura başta olmak üzere diğer Rusya göçmeni Türkçü aydınların yetişeceği siyasi atmosferi de sağlamıştır.[1]

1 François Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3. basım, İstanbul, 1999, s.7-8.

Rusların, Orta Asya'da Türk ve Müslüman nüfusun yoğun olarak yaşadığı topraklardaki hâkimiyeti, 1876'da Türkistan'ın istilasıyla tamamlanacaktır. Bu tarih aynı zamanda Yusuf Akçura'nın doğum tarihidir[2] ve onun siyasi yaşamına yön verecek gelişmelerin de başlangıcı olmuştur.

Akçura, İdil (Volga) Nehri üzerindeki Simbir şehrinde dünyaya gelmiştir. Kırım göçmeni köklü bir burjuva Tatar ailesine mensup olan Akçura'nın babası kumaş fabrikaları sahibi Hasan Süleymanoğlu, annesi ise, yine Kazan'ın tanınmış ailesi Yunusoğulları'ndan gelen Bibi Kamer Banu'dur. Yusuf iki yaşındayken babasının ölümüyle beraber ortaya çıkan ekonomik sorunlara Osmanlı-Rus Savaşı'nın etkileri de eklenince, Bibi Kamer Banu, Yusuf'u da alarak 1883 yılında İstanbul'a göçmüştür.[3]

Yusuf'un bundan sonraki yaşamı ve siyasal fikirlerinin nüvesi, uzun yıllar iki ülke arasında yaptığı seyahatler etrafında şekillenecektir. Bu döneme ilişkin Akçura'nın hayatına dair bilgileri, sınırlı da olsa, Taşkışla'da tutuklu iken kaleme aldığı "Defter-i Amalim ya da Ta Kendim" adını taşıyan not defterinden öğrenebiliyoruz.[4] Akçura bu notlarında Rusya'ya yaptığı seyahatleri değerlendirirken, hem kültürel hem de siyasal bakımdan baskı altında tutulan bir Türklükle karşılaştığını ve buradaki Türklerin, Osmanlı'dakine nazaran daha

2 Akçura'nın doğum tarihi kesin olarak saptanamamıştır. 1928 yılında kendisinin hazırladığı *Türk Yılı* adlı çalışmada doğum yılını 1879 olarak vermiştir. Bkz. Yusuf Akçura, *Türk Yılı*, İstanbul, 1928, s.396. Yapılan araştırmalar bu tarihin yanlış olduğunu göstermektedir. Fransa'da bulunan Siyasal Bilgiler Okulu'ndan aldığı diplomada doğum tarihi 2 Aralık 1876 olarak belirtilmiştir. Aynı şekilde, Akçura'nın TBMM Arşivi, no: 524'te bulunan şahsi dosyasında yer alan Tercüme-i Hal Varakası'nda da doğum tarihi 2 Aralık 1876 olarak kaydedilmiştir. Bkz. Ek: 1. 1876 tarihi üzerinde genel bir uzlaşma olduğundan biz de bu tarihi kabul ettik. Bkz. Ahmet Temir, *Yusuf Akçura*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s.9-10. Muharrem Feyzi Togay, *Yusuf Akçura Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, 1944, s.20. *Nevsal-i Milli*, İstanbul, 1914, s.21. Georgeon, *age*, s.13.

3 Georgeon, *age*, s.15. Temir, *age*, s.9.

4 4 Haziran 1897 tarihini taşıyan bu defter M. Feyzi Togay tarafından yayımlanmıştır. Togay, *age*, s.97-141.

güçlü bir milli bilince sahip olduklarını belirtmektedir. Türkistan coğrafyasında geçen bu günler, Akçura'yı "Türklük" bilincine daha çok yaklaştırmış ve iki "yurt" arasında yaşadığı bölünmüşlük duygusu, onda bir birlik fikrinin yeşermesine neden olmuştur.[5]

Gençlik Yılları

Yedi yaşında İstanbul'a gelen Akçura, Rusya seyahatleri boyunca edindiği deneyimlerin ve İstanbul'da devam eden eğitim sürecinin etkilerini, karmaşık da olsa fikirsel düzeyde hissetmeye başlamıştır. Kendi ifadesiyle "biraz bilinçli Türkçülüğü" İstanbul yıllarında, Harbiye Mektebi sıralarında ortaya çıkmıştır.[6]

Genç Türk hareketinin canlanması ve bu hareketin Harbiye'den başlayarak Osmanlı siyasal iklimini değiştirmeye başlaması genç Yusuf Akçura'yı da etkilemiştir. Genç Türklere yakınlığı Harp Okulu sıralarında başlamış, daha ikinci sınıfta iken, bu harekete katılmak ve hizmet etmek suçuyla tutuklanarak 45 gün prangaya mahkûm edilmiştir. Sınıfının en çalışkan öğrencilerinden biri olduğu dikkate alınarak ve bu olayın bir daha tekrarlanmaması şartıyla okula devam etmesine izin verilmiştir. Ancak çok geçmeden, bu olaydan bir yıl sonra, erkân-ı harbiye sınıfına ayrıldığı 1897'de aynı suçlarla yeniden tutuklanarak Taşkışla Divan-ı Harbi'ne gönderilmiştir.[7]

Devletin güvenliğine yönelik düzenlenen komployа katılmakla suçlanan sanıklar hakkında çeşitli derecelerde mahkûmiyet kararı verilmiştir. Divan-ı Harp, Yusuf Akçura'yı ve idadi sıralarında başlayıp dostlukları bir ömür devam edecek olan Ahmet Ferit (Tek) Bey'i askeri meslekten ihraca ve ömür boyu kalebentliğe mahkûm

5 *age*, s.126 vd., Georgen, *age*, s.17.
6 Yusuf Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, Kaynak Yayınları, 2. basım, İstanbul, 2001, s.123.
7 Akçura, *age*, s.124-125, Georgeon, *age*, s.20.

etmiştir. II. Abdülhamit'in emriyle, mahkûmiyet derecelerine bakılmaksızın toptan Fizan'a sürülmek üzere Şeref Vapuru'yla Trablusgarp'a gönderilen (8 Eylül 1897) Akçura'nın da içinde bulunduğu 78 kişi, bindikleri vapurun adından hareketle, tarihimize "Şeref Mahkûmları" olarak geçecektir.[8]

78 mahkûmun Fizan'a gönderilmesine yetecek kadar para Trablusgarp vilayeti hazinesinde bulunmadığından, bütün sürgünler Trablusgarp kalesine hapsedilmiştir. II. Abdülhamit ile Avrupa'da bulunan Genç Türkler arasında yapılan bir anlaşmayla, Trablusgarp'ta zorunlu ikametleri koşuluyla, tüm mahkûmlarla birlikte serbest bırakılan ve rütbesi iade edilen Akçura, burada bulunan Fırka'nın erkân-ı harbiyesine katılarak bir süre kalemlik ve sancaklarda da öğretmenlik yapmıştır.

Akçura, üstlendiği resmi görevlerin yanı sıra, siyasi faaliyetler içinde de yer almıştır. Arkadaşı Ahmet Ferit Bey'le gazete çıkarmaya başlamış, İttihat ve Terakki'nin Trablusgarp'ta bulunan liderleriyle yakın temas içine girmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Trablusgarp'taki yedinci şubesini kuran Tümen Komutanı Recep Paşa ve yaveri Şevket Bey'in de yardımıyla, arkadaşları Ahmet Ferit ve Zühtü Bey'le beraber kayıkla Trablusgarp'tan kaçmayı başarmışlar, Tunus üzerinden Fransa'ya geçmişlerdir.[9]

Paris Yılları, Jöntürk Hareketi ve Düşünsel Gelişimi

Ahmet Ferit Bey'le beraber 1899'da Paris'e ulaşan Akçura, "vakit kaybetmeksizin" Siyasal Bilgiler Okulu'na kaydolduklarını yazar.[10] Akçura, Siyasal Bilgiler Okulu'nun "fikir ve muhakemeleri-

8 Sina Akşin, *100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1980, s.25-26.
9 Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, s.125. Georgeon, *age*, s.21. Temir, *age*, s.28.
10 Akçura, *age*, s.125.

me artık değişmeyecek kadar kesin, belirli bir yön verdi" diyerek, okulun entelektüel gelişimindeki etkisini vurgulamıştır.[11] Bununla beraber, hem Genç Türk hem de Tatar aydınlanma hareketinin önemli temsilcilerinin yaşadığı Paris şehri, Akçura'nın siyasal-düşünsel donanımında da etkili olmuştur.

Akçura'nın bu süreç boyunca elde ettiği teorik birikim, İttihat ve Terakki içinde yaşadığı siyasal pratikle olgunlaşmış ve zenginleşmiştir. Genç Türkler içinde yaşanan "dış müdahale" tartışmalarıyla derinleşen ayrışma iki kanat biçiminde kendini göstermiş, Osmanlı'nın iç işlerine yapılacak herhangi bir dış müdahaleye karşı çıkan Yusuf Akçura, kendisiyle aynı fikirleri savunan ve başında Ahmet Rıza'nın bulunduğu gruba yaklaşmıştır.[12] Genç Türklerin Ahmet Rıza önderliğindeki Paris kanadı tarafından yayımlanan *Meşveret*'e ve Kahire'de çıkmaya başlayan *Şura-yı Ümmet*'e yazdığı makaleleri, Akçura'nın Paris'te geçirdiği yılların düşünce dünyasındaki etkilerini göstermekle beraber Avrupa'nın müdahalesi konusunda yaşanan ayrışmanın izlerini de taşımaktadır.[13]

Akçura bu etkiyi şöyle özetlemektedir:

> "Çoğu 1902 senesinde yazılmış olan bu makalelerin Siyasi İlimler Mektebi derslerinden çok etkilendiği, fakat İttihat ve Terakki akidelerinden de tamamen sıyrılamadığı görülür: bu makalelerde milliyet meselesine değinilmekle beraber, henüz siyaset sahasında milliyetçilik yoluna kesinlikle gidilmemiştir."[14]

Yusuf Akçura bu yıllarda bir "Osmanlılık"tan söz etmese de, Osmanlı Devleti'nin çok kavimli, çok milliyetli halinin korunabi-

11 Aynı yer.
12 Akşin, *age*, s.40-41.
13 Akçura, Şura-yı Ümmet'te yayımlanan makalelerini bir kitap halinde derlemiştir: *Eski Şura-yı Ümmet'te Çıkan Makalelerimden*, Tanin Matbaası, İstanbul, 1913.
14 Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, s.126.

leceğini düşünmektedir. Birkaç yıl içinde radikal yaklaşımlarla ele alacağı devletin yapısına dair bu dönemki düşüncelerini, yukarda da söylediği gibi "İttihat ve Terakki akideleri"nin etkisine bağlayan Akçura, kimi yazılarında bu prensiplerden bağımsız çözümler de göstermiştir. 1902'de kaleme aldığı, Avrupa'nın Makedonya sorununa müdahalesini ve Osmanlı'nın tutumunu inceleyen "Bir Tavsiye" başlıklı makalesinde, devletin parçalanmasını engelleyecek politikalar geliştirilebileceğini bunu da ancak Batı'dan bağımsız olarak Osmanlıların yapabileceğine dikkat çekmiş; bunun için "yalnız idare şeklinin değişmesinin" yeterli olmayacağını "bütün cemiyet-i Osmaniye'nin inkılabı"nın gerekli olacağını yazmıştır.[15]

Avrupa'daki üretim artışıyla beraber ortaya çıkan kaynak ihtiyacını karşılamak amacıyla dışarıya yönelen Avrupalıların sömürge yönetimler kurmasını ve Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi nüfuz bölgeleri oluşturmaya başlamasını "Şark Meselesi" olarak değerlendiren Akçura, bu meselenin ikinci boyutu olarak da, Osmanlı Devleti'ne bağlı yaşayan çeşitli milliyetlerin yine ekonomik nedenlerden kaynaklanan bağımsızlık taleplerini göstermektedir.[16]

Yusuf Akçura, milliyetçilik meselesini Osmanlı Devleti açısından daha ayrıntılı inceleyeceği bitirme tezinde[17] Müslüman olmayan milliyetlere otonomi tanınmasının kaçınılmaz olduğunu ve ancak bir federatif yapıyla imparatorluğun ayakta kalabileceğini be-

15 Akçura, *Eski Şura-yı Ümmet'te Çıkan Makalelerimden*, s.20-24.

16 Akçura, *age*, s.26-27.

17 Yusuf Akçura'nın üçüncülükle ödüllendirilen bitirme tezinin Türkçeye çevrilerek yayımlanan giriş bölümü için bkz. *Bilgi Mecmuası*, 1913, c.1, sayı 1, s.82-96; c.1, sayı 2, s.117-134. Henüz tamamı yayımlanmamış olan bitirme tezinin orijinal metni, ilgili enstitünün arşivinde de bulunamamıştır. Bkz. Georgeon, *age*, s.29. Biz de Akçura'nın bitirme tezinin tamanını inceleme imkânı bulamadığımızdan, Yusuf Akçura tarafından hazırlanan ve 1928 yılında İstanbul'da basılan *Türk Yılı* adlı eserin, Kaynak Yayınları'nca ayrıbasımı yapılan Türkçülüğün tarihi gelişimini inceleyen bölümlerinden (*Türk Yılı*, s.287-455) yararlandık. Yusuf Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, 2. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2001.

lirtmiştir.[18] 1903 yılında Siyasal Bilgiler Okulu'na sunduğu "Osmanlı Saltanatı Müesseseleri Tarihine Dair Bir Tecrübe" adlı bu tezinde "Türkçülüğü siyaset sahasında düşünmeye" başlamasının ilk işaretini veren Akçura, "Milliyet fikrinin bu kadar gelişmesinden ve çeşitli milliyetler arasında ve özellikle iki din arasında bu derece düşmanlığın ortaya çıkmasından sonra, İmparatorluğun değişik unsurlarını birleştirerek ve kaynaştırarak ondan bir millet meydana getirmek mümkün değildir" diyerek, Genç Türklerin esas ilkesi olarak değerlendirdiği "Osmanlıcılık" anlayışının uygulanamayacağını göstermeye çalışmıştır.[19]

Yusuf Akçura'nın Osmanlı Devleti'nin toplumsal yapısı üzerine tezinde işlediği konular bununla sınırlı kalmamıştır. Osmanlı kurumlarının Türk ve İslam kaynakları üzerinde de duran Akçura, İslam kültürünün yanı sıra İslamiyet öncesi Türk geleneklerinin etkisine vurgu yaparak, bu çifte mirasın sürekliliğine dikkat çekmiştir.[20]

Osmanlıcılığın pratikte mümkün olmadığını savunan Akçura, "Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülüp dağılmasını önlemek için, mevcut müesseselerin ne yolda değiştirilmesinin uygun olacağına dair" tezlerinin "İttihat ve Terakki'nin hâkim ve yürürlükte olan fikirlerine" tamamen zıt olduğunu düşünmektedir.[21] Osmanlıcılık ve –tam manasıyla olmasa da– Türkçülük biçiminde kendini gösteren bu anlayış farkı, Akçura tarafından yazılan *Üç Tarz-ı Siyaset*'te ete kemiğe bürünecek ve takip eden dönemde, Osmanlı siyasal yaşamında ana siyasi akımlar olarak ortaya çıkacaktır.

18 Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, s.128-129.

19 Aynı yer.

20 Akçura, *age*, s.127. Georgeon, *age*, s.29. Eski Türk geleneklerinin Osmanlı kurumlarına olan etkisi konusundaki Akçura'nın tezleri, daha sonra M. Fuad Köprülü tarafından geliştirilecektir: Mehmet Fuad Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2002.

21 Akçura, *age*, s.127,129.

Üç Tarz-ı Siyaset

Yusuf Akçura ünlü *Üç Tarz-ı Siyaset* adlı incelemesini, 1904 yılında Kazan'da kaleme almıştır.[22] Eğitimini tamamladıktan sonra, Osmanlı Devleti'nin sınırları kendisine hâlâ kapalı olduğundan, Rusya'ya akrabalarının yanına dönen Akçura, Kazan'ın "Züye Başı" köyünde yaşayan amcası Yusuf Bey'in yanına yerleşmiş ve *Üç Tarz-ı Siyaset*'i burada bulunduğu süre içinde yazmıştır. Ancak, Rus Hükümeti Türkçe ya da Tatarca bir yayına izin vermediğinden makaleyi ülke dışında yayımlatmak durumunda kalan Akçura, Kahire'de çıkan *Türk* gazetesine göndermiştir.[23]

Üç Tarz-ı Siyaset'te, Osmanlı Devleti'ne "kuvvet ve terakki" kazandırmak için düşünülen siyasi yolları irdeleyen Akçura, belli başlı üç siyasi akım görmektedir:

> "Birincisi, Osmanlı Hükümeti'ne tabi muhtelif milletleri temsil ederek ve birleştirerek bir *Osmanlı Milleti* vücuda getirmek. İkincisi, hilafet hakkının Osmanlı Devleti hükümdarlarında olmasından faydalanarak, *bütün İslamları söz konusu hükümetin idaresinde siyaseten birleştirmek* (Frenklerin 'Panislamisme' dedikleri). Üçüncüsü, ırka[25] dayanan siyasi bir *Türk Milleti* teşkil etmek."[24]

22 Kahire'de çıkan ve Ali Kemal'in başyazarı olduğu *Türk* gazetesinin 24 (14 Nisan 1904), 26 (28 Nisan 1904) ve 27 (5 Mayıs 1904) sayılarında bir dizi halinde yayımlanan Üç Tarz-ı Siyaset, 1907 yılında Kahire'de bulunan Matbaa-i İçtihad'da Ali Kemal ve Ahmet Ferit'in verdiği cevaplarla birlikte önce broşür biçiminde basılmış; daha sonra 1911'de İstanbul'da Matba-i Kadir'de tıpkı basımı yapılarak yeniden yayımlanmıştır. Bugünkü dilde yapılan basımı için bkz. Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1976.

23 Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, s.129-130; Temir, *age*, s.30.

24 Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, s.19.

25 Diğer Jöntürk ve Kemalist devrimciler tarafından da kullanılan "ırk" kavramı, dönemi inceleyen birçok araştırmacının bazı yanlışlara düşmesine neden olmaktadır. 1900'lerin başlarında Osmanlı aydını, (bu cumhuriyetin ilk yılları için de geçerlidir) siyasi, tarihi ve kültürel birliği vurgulamak, milli bir siyaset geliştirebilmek için, modern manadaki "millet" kavramını kullanamıyordu; çünkü hem resmi dil-

İlk iki tarzın Osmanlının genel siyasetine önemli etkileri olduğunu belirten Akçura, üçüncüsünün sadece "bazı muharrirlerin yazılarında görüldüğünü" belirtmektedir.[26] Osmanlı Devleti'nin korunması ve bütünlüğü açısından bu üç siyasi akımın yararları ve zararlarını inceleyen *Üç Tarz-ı Siyaset,* hem Türkçülüğü devleti kurtarma yollarından biri olarak sistemli bir şekilde ortaya koyması hem de dönemin aydınları üzerindeki etkisi bakımından önemli görülmektedir.[27]

Akçura, bitirme tezinde de imkânsız olduğunu belirttiği Osmanlıcılık fikri konusunda "artık Osmanlı milleti vücuda getirmekle uğraşmak, beyhude bir yorgunluktur" diyerek bu siyasi yolu dışlamakta, İslamcılık ve Türkçülük siyasetlerinin yararları ve uygulanabilirliği üzerine yaptığı tartışmada ise kesin bir tercihte bulunamamaktadır.[28]

Kendisinin de daha sonra kabul edeceği gibi "Türk Birliği" siyasetini "İslam Birliği" siyasetine tercihte tereddüt gösterse de,[29] fikri eğiliminin daha çok "Türk Birliği" siyasetine doğru olacağını hissettirmektedir.[30]

1905 Rus Devrimi ve Rusya'daki Siyasi Çalışmaları

Yusuf Akçura'nın Rusya'da geçirdiği bu yıllar, Rus tarihinin en çalkantılı dönemine denk gelmektedir. Artarak devam eden genel grev ve ayaklanmalarla sarsılan Rus yönetimi, Japonya ile girilen

de hem de günlük dilde "millet" kavramı, bir dine veya bir cemaate aidiyeti tanımlıyordu. Bu nedenle, Yusuf Akçura, Ziya Gökalp gibi aydınlar, her türlü dinsel aidiyetin dışında bir siyasi birliğe işaret edebilmek için "millet" kavramının yerine (daha çok tarihsel ve kültürel ortaklığı ifade etmek amacıyla) "ırk" kavramını tercih etmişlerdir. Düşünüldüğü ya da iddia edildiği gibi, ne Türk Devrim tarihinde ne de genel olarak Türk tarihinde ırkçılık hâkim bir ideoloji olmamıştır.

26 Aynı yer.
27 Georgeon, *age*, s.41-42.
28 Akçura, *age*, s.35-36.
29 Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, s.133.
30 Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, s.34.

savaşta aldığı ağır yenilgiyle gücünü kaybetmeye başlamış ve 1905 yılında meşrutiyeti ilan ederek Duma'yı göreve çağırmak zorunda kalmıştır. Rus Çarlığı'nın meşruti bir karakter kazanması, Çarlık topraklarında yaşayan çeşitli milletlerin hakları için örgütlenme yollarını da açmıştır.[31] Koşulların elverişli olması, Rus egemenliği altında yaşayan Müslüman-Türk halklar için de yaygın bir örgütlenme olanağı yaratmıştır.

1905 Rus Devrimi pratiği, iki bakımdan Akçura için önemli bir deneyim olmuştur. Birincisi, burjuva demokratik bir devrime bizzat tanıklık etmiş, içinde yer almış; ikincisi ise milli burjuvazinin işçi sınıfı ile ittifakının nesnel sonuçlarını değerlendirmek imkânını yakalamıştır. Bu deneyim, hem Jöntürk hem de Kemalist Devrim aşamalarında doğru stratejiyi izleme olanağı kazandırdığı gibi, Akçura'nın daha sonraki yıllarda kaleme aldığı yazılardan da görüyoruz ki, dönemin birçok aydınına göre daha doğru toplumsal ve siyasal çözümler yapmasına da olanak vermiştir.

Rusya'daki gelişmeleri özellikle Türkçülük açısından değerlendiren Akçura, bu dönemin "siyasi sahada dahi milliyetçi, Türkçü hatta bütün Türkçü (Pantürkist) fikirlerin yayılması ve aşılanmasına hayli elverişli bir zemin" yarattığını yazmaktadır.[32] Bu zeminden yararlanarak Türkçülük fikirlerini her vasıtayla yaymaya ve mümkün olduğunca örgütlenmeye emek harcadığını belirten Akçura, "Kazan zengin ailelerinin gençlerini aydınlatmak ve teşkilatlandırmak" için, Cedid hareketi önderlerinden Barudi'nin kurduğu Muhammediye Medresesi'nde hocalığa başlamıştır.[33] Medresede tarih, coğrafya ve Osmanlı Türk edebiyatı derslerini veren Akçura,[34] aynı yıllarda Volga bölgesinde Tatarca yayımlanan *Kazan*

31 Georgeon, *age*, s.52.
32 Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, s.135.
33 Aynı yer.
34 Medresede verdiği tarih derslerinin notlarından oluşan "Ulum ve Tarih" adlı çalışması, Kazan'da bulunan Maarif Kütüphanesi tarafından 1906 senesinde yayımlanmıştır. Bkz. Aynı yer.

Muhbiri adlı gazetenin başyazarlığını da üstlenmiş ve Orenburg'ta çıkan *Vakit* gazetesine yazılar yazmıştır.[35]

Akçura'nın geniş çaplı bir teşkilat oluşturma düşüncesi, Orenburg Kadısı Abdurreşit İbrahimov'un büyük bir İslam kongresi toplama fikriyle somut bir adıma dönüşmüştür. Tasarlanan bu kongreden önce 28 Ocak 1905'te, Kazanlı aydınların önderliğinde yapılan toplantıda, Rus hükümetine dini, idari ve milli taleplerini bildirmek üzere içinde Yusuf Akçura'nın da bulunduğu dört kişilik bir komisyon seçilmiştir. Komisyonun Çar'a sunulmak üzere hazırladığı 12 sayfalık Rusça muhtırada dile getirilen talepler 1905 Ağustos'unda Nijni-Novgorod'da toplanan büyük kongreye temel teşkil etmiştir.[36] Başını Tatar burjuvazisinin çektiği yüz dolayında delegenin katılımıyla toplanan kongrenin başkanlığı bir Azeri Türkü olan Ali Merdan Topçubaşı'ya, iki başkan yardımcılığı da Akçura ve İbrahimov'a verilmiştir. Rusya Müslümanları İttifakı adı altında büyük bir birlik oluşturulması kararı alınan kongrede, Akçura'nın savunduğu kültürel özerklik talebi İttifak programının esasını oluşturmuş; Ruslarla temel hak, kültür ve din eşitliğinin sağlanması, meşruti bir hükümet kurulması ve eğitim alanında özerklik elde edilmesi gibi ilkeler kabul edilmiştir.[37] Aynı zamanda kurulacak olan İttifak'ın genel sekreterliğine Akçura'nın getirilmesi kararı da alınmıştır.[38]

Akçura talepleri parlamentoya taşımak amacıyla, milliyetler için siyasi ve kültürel eşitlik fikrini savunan Anayasacı Demokrat Parti (Kadet) ile ittifak yaparak seçimlere girilmesini istemiştir. Bu görüş Rusya Müslümanları İttifakı tarafından da kabul görmüş ve seçimlerde ittifak yapılması kararı alınmıştır. Rus Hükümeti, Akçura'nın Duma'ya girmesine engel olmak için, Kadet'in Merkez Komitesine üye olmasını gerekçe göstererek Mart 1906'da tutuklamış

35 Georgeon, *age*, s.54.
36 Georgeon, *age*, s.34. Ahmet Temir, "Yusuf Akçura ve Dış Türkler", *Yusuf Akçura Sempozyumu Tebliğleri*, Ankara, 1987, s.99-100.
37 Georgeon, *age*, s.55.
38 Aynı yer.

ve seçimler tamamlanana kadar Kazan Merkez Cezaevi'nde tutmuştur.[39] Ancak seçimlerde yapılan ittifak sonucunda Kadet 179 temsilciyle Duma'ya egemen olmuş, böylelikle otuzdan fazla Müslüman temsilci de parlamentoya girebilmiştir.[40]

Ancak çok geçmeden, Haziran 1907'de Çar'ın Duma'yı dağıtması ve siyasi koşulların elverişsizliği İttifak'ın dağılmasına neden olmuştur. Hareketin yenilgiyle sonuçlanmasını, tabi milliyetlerin ve Rus liberallerinin güçsüzlüğüyle açıklayan Akçura, "3 Haziran Vaka-yı Müessifesi" başlıklı yazısında "eğitim ve öğretim" yoluyla "milliyet" fikrinin güçlendirilmesinin tek çare olduğunu, ancak bu yolla Müslümanların güçlenebileceğini savunmuştur.[41] Akçura, bahsi geçen yazısında ileri sürdüğü fikirler nedeniyle kovuşturmaya uğramış ve bir süre gizlenmek zorunda kalmıştır. Avrupa ve Mısır'da kısa bir dönem gizlendikten sonra Kırım'a geçmiş, Gaspıralı İsmail Bey'in yanında kalarak Tercüman'ın yayınında ona yardımcı olmuştur.[42] II. Meşrutiyet'in ilanını burada haber alan Akçura, Rusya'da yaşadığı baskılara daha fazla dayanamayarak, İstanbul'a geçmek için Ekim 1908'de buradan ayrılmıştır.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde Siyasal ve Bilimsel Faaliyetleri

Üç Tarz-ı Siyaset'te irdelenen Türkçülük, Osmanlıcılık ve İslamcılık akımları, II. Meşrutiyet'in sağladığı serbestlik ortamında yaygın bir örgütlenme olanağı bulmuşlar ve aydınlar üzerindeki etkilerini artırmışlardır. 1914'e kadar uzanan süreçte, Osmanlı'nın

39 Georgeon, *age*, s.56-57. Nadir Devlet, "Yusuf Akçura'nın Hayatı", *Yusuf Akçura Sempozyumu Tebliğleri*, Ankara, 1987, s.17.

40 Georgeon, *age*, s.55.

41 *Vakit* gazetesinde başyazı olarak yayunlanan bu makale daha sonra bir kitapçık şeklinde basılmıştır: Yusuf Akçuraoğlu, *3 Haziran Vaka-yı Müessifesi*, Keriinof Hüseytinof Matbaası, Orenburg, 1907. Makalenin bizim de yararlandığımız bazı bölümleri için bkz. Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, s.138-139.

42 Georgeon, *age*, s.58.

toprak kaybının önemli ölçüde artmasıyla beraber, bu üç siyasi yoldan biri olan Türkçülük daha geniş bir alanda etkinlik kazanmaya başlamıştır. Esas olarak İttihat ve Terakki'nin etki alanında bulunan eski Türkçüler, "Genç Kalemler" çevresi ve başta Yusuf Akçura olmak üzere Rusya göçmeni Türkçüler, Osmanlı fikir hayatının en etkin unsurları olmuştur. Kurucuları arasında Akçura'nın da bulunduğu "Türk Derneği", "Türk Yurdu" ve "Halka Doğru" gibi Türkçü-Halkçı örgütler ve bunlara bağlı yayınlar, bu dönemin politik-ideolojik merkezleri durumuna gelmiştir.

Aralık 1908'de kuruluş çalışmaları tamamlanan Türk Derneği'ni Ahmet Mithat, Emrullah Efendi, Celal, Rıza Tevfik ve Ahmet Hikmet (Müftüoğlu) gibi isimlerle kuran Yusuf Akçura, 31 Ağustos 1911'de kurulan Türk Yurdu Cemiyeti'ne de, Mehmet Emin (Yurdakul), Ahmet Hikmet (Müftüoğlu), Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali (Turan), Dr. Akil Muhtar (Özden)'la beraber önderlik etmiştir. 30 Kasım 1911'de Türk Yurdu Cemiyeti'nin organı olarak yayın hayatına başlayan *Türk Yurdu* dergisinin imtiyaz sahipliğini ve müdürlüğünü üstlenen Yusuf Akçura, 1917 yılına kadar fiilen bu görevi yürütmüştür.[43]

Edebiyat, sosyoloji, tarih, ekonomi ve eğitim alanında yazılan makalelerin yer aldığı *Türk Yurdu* dergisi Türklerin kültürel birliğini temel almanın yanı sıra, gelişmiş bir Türk orta sınıfı yaratmak, halkçılık, dinde reform, modern eğitim ve kadın hakları gibi ilkeleri de savunmuştur.[44] Yusuf Akçura bu dönem *Türk Yurdu* dergisinin yanı sıra, 24 Nisan 1913'te Sahir (Erozan) Bey'in yönetiminde çıkan *Halka Doğru* dergisinde de yazılar yayımlamıştır.

Bu yıllarda Türk Ocağı'nın kuruluş çalışmalarına katılan Akçura, cemiyetin 12 Mart 1912'de resmiyet kazanmasıyla idare heyeti-

43 Füsun Üstel, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yayınları, 2. basım, Ankara, 2004, s.40-44.

44 Halil Berktay, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1983, s.38,69. Üstel, *age*, s.44-45. Georgeon, *age*, s.70-71.

ne dahil olmuştur. İttihat ve Terakki'nin Ocak üzerinde bir denetim kurma arayışı ve bunun sonucunda dernek içinde çıkan tartışmalar Akçura'yı *Türk Yurdu* dergisinin bağımsızlığı konusunda daha hassas davranmaya itmiştir. İttihat ve Terakki ile Paris'te bulunduğu dönemden başlayan fikirsel ayrılıklar, bu yıllarda iyiden iyiye su yüzüne çıkmaya başlamıştır. Öyle ki Akçura, İttihat ve Terakki içindeki bir kesimi İngiliz yandaşı olmakla suçlamıştır.[45] Ordunun İttihat ve Terakki tarafından siyasete sokulmasını da eleştiren Akçura, Türklüğün kuvvetinin azalacağından endişe ederek, Sultan'ın yetkilerinin azaltılmasına da karşı çıkmıştır.[46]

İttihat ve Terakki ile arasına mesafe koymasına neden olan Türkçülük-Osmanlıcılık eksenli ana fikir ayrılığı, Akçura'yı, 5 Temmuz 1912'de Ahmet Ferit (Tek) öncülüğünde kurulan Milli Meşrutiyet Fırkası'na yaklaştırmıştır.[47] Türk milliyetçiliği, milli ekonomi, milliyetlere özerklik ve dinde reform gibi ilkelerde Milli Meşrutiyet Fırkası ile birleşen Akçura, İttihat ve Terakki'ye bu yıllarda cepheden muhalefet etmemiştir.[48] İttihat ve Terakki'nin 1913 Kongresi'ni değerlendirdiği makalelerinde, aralarındaki ortak fikirlere ve anlayışlara vurgu yaparak, Fırka'ya karşı daha esnek olduğunu göstermiştir.[49]

Ancak bu yakınlık, üyelikle sonuçlanmamıştır. İttihat ve Terakki'nin üyelik teklifini geri çeviren Akçura, bir süredir derslere girdiği Darülfünun'da kadro dışı bırakılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı yıllarda kısa bir zaman da olsa Heybeliada'da bulunan Deniz Lisesi'nde tarih öğretmenliği yapan Akçura, kuruluşuna

45 Georgeon, *age*, s.63.

46 Akçuraoğlu Yusuf, "Türk Aleminde", *Türk Yurdu*, c.1, sayı 4, 5 Eylül 1912, s.531-534.

47 "Türklük Şunu, Milli Meşrutiyet Fırka-i Siyasiyyesi", *Türk Yurdu*, c.1, 1912, s.695-696.

48 Üstel, *age*, s.77-78. Georgeon, *age*, s.64-65.

49 Akçuraoğlu Yusuf, "İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Yıllık Kongresi", *Türk Yurdu*, c.5, sayı 1, 2 Ekim 1913, s.877-880. Akçuraoğlu Yusuf, "1329 Senesi Türk Dünyası", *Türk Yurdu*, c.6, sayı 3, 16 Nisan 1914, s.2098-2104.

önemli katkılar sunduğu "Rusya'daki Müslüman Türk-Tatar Halklarının Haklarını Koruma Komitesi"nin başkanlığını üstlendiğinden, yurtdışındaki çalışmaları yürütebilmek amacıyla öğretmenlikten ayrılmıştır.[50]

Birinci Dünya Savaşı Boyunca Faaliyetleri

Rus egemenliği altında yaşayan Türk ve Müslüman halkların haklarını ve bağımsızlık taleplerini, öncelikle Müttefik Devletler daha sonra bütün Avrupa nezdinde savunmak amacıyla adı geçen komite adına kurulan Türk-Tatar Heyeti'nin başında yurtdışına çıkmıştır. Haziran 1916'da İsviçre'de toplanacak olan Milliyetler Birliği Kongresi'ne katılacak devletler karşısında bir kamuoyu desteği alabilmek amacıyla, bu konferansta heyet tarafından ileri sürülecek talepler, yazılı olarak ilgili devletlere sunulmuştur.[51] Yusuf Akçura tarafından 1915'te kaleme alınan "Rusya'daki Türk-Tatarların Bugünkü Durumu ve Faaliyetleri" başlıklı 12 sayfalık metin ve Akçura'nın da içinde bulunduğu heyet tarafından yazılan "Rusya'daki Müslüman Türk-Tatar Halklarının Haklarını Koruma Komitesinin Muhtırası" başlıklı diğer metinle beraber tüm Avrupa devletlerine sunulmuştur. Her iki metin de, Türk ve Müslümanların milli haklarının korunması ve bağımsızlık taleplerinin desteklenmesi için başta İttifak devletleri olmak üzere, İtilaf devletlerini de göreve çağırmaktadır.

Akçura, Türk-Tatar Heyeti'nin amacını ve taleplerini çeşitli ülkelerde verdiği konferanslarla da dünyaya duyurmaya çalışmış, 27-29 Haziran 1916 tarihlerinde yapılan kongreden sonra İsviçre'de kalarak, Bolşeviklerin milli sorun konusundaki tutumunu öğrenmek için Lenin'le de görüşmüştür.[52] Bu görüşmeden yaklaşık bir yıl sonra, Bolşevikler Rusya'da iktidara gelmiştir.

50 Temir, *age*, s.48-49.
51 Temir, *age*, s.50-51.
52 Aziz Bey, "Lenin'le Bir Mülakat", *Tasvir-i Efkar*, 20 Aralık 1917.

1917 Rus Devrimi, hem Dünya Savaşı'nı hem de uluslararası siyaseti etkileyecek yeni bir süreç başlatmıştır. Ekim Devrimi'yle beraber, Rusya'da yaşayan Türk ve Müslüman halklar açısından da, siyasal mücadele alanı yeniden hareketlenmiştir. Bu hareketlenme, Türkiye'de yaşayan Rusya göçmeni Türkleri de etkilemiş, siyasal amaçlı geri dönüşleri hızlandırmıştır. "Bütün Rusya Müslümanları Birinci Kongresi"yle önemli oranda toparlanmayı başaran Türk Müslüman kitleler, bağımsızlık hedefiyle örgütlenmeleri genişletmeye başlamıştır. Tüm bu gelişmelere rağmen Yusuf Akçura, herhangi bir siyasi faaliyet içinde yer almamış, yöneticilik tekliflerini geri çevirmiştir.[53] Bu dönem diplomatik görevler üstlenmeyi tercih eden Akçura, Rusya'da bulunan ve serbest bırakılacak olan Osmanlı savaş esirlerinin durumu ve dönüşleriyle ilgilenmek üzere, Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Rusya Üsera Murahhaslığı görevini kabul etmiştir.[54] Yaklaşık bir yıl boyunca bu görevi yürüten Akçura, Rusya'da bulunduğu bu yıllarda Brest-Litovsk Antlaşması'nı (3 Mart 1918) imzalayan Osmanlı heyeti içinde de yer almıştır.[55]

Akçura'nın "Demokratik Türkçülük" Anlayışı ve Milli Türk Fırkası

Bolşevik Devrimi'nden sonra Rusya'daki siyasi oluşumlarla arasına mesafe koyan Akçura'nın, Birinci Dünya Savaşı ve öncesinde Kuzey-Güney Türklüğünün birliği ve siyasal bağımsızlık temelinde ele aldığı Türkçülük anlayışında önemli değişiklikler olmuştur. Bu tarihten itibaren dikkatini daha fazla Türkiye topraklarına çeviren Akçura, Rusya'daki Türk halklarının siyasal mücade-

53 Ahmet Zeki Velidi Togan, *Hatıralar*, İstanbul, 1969, s.229-230.

54 Akçura, temsilcilik görevi boyunca yürüttüğü tüm faaliyetlerini rapor halinde sunmuştur: *Rusya Üsera Murahhası Yusuf Akçura Bey'in Raporu*, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul, 1335.

55 Temir, *age*, s.56-58, Georgeon, *age*, s.122

lelerinin "kültürel özerklik" talebiyle sınırlandırılmasını doğru bulmuştur.[56] Türkiye'ye dönüşünden hemen bir ay sonra, 16 Eylül 1919'da Türk Ocağı'nda verdiği bir konferansta Türkçülük anlayışındaki bu ayrışmaya da değinmiştir.[57] Konferansında, Türkçülüğün "demokratik Türkçülük" ve "emperyalist Türkçülük" şeklinde zamanla iki kola ayrıldığını iddia eden Akçura, doğru olanın ve Türkiye'yi kurtuluşa götürecek olanın "demokratik Türkçülük" olduğunu söylemiştir.

Ahmet Ferit (Tek) önderliğinde kurulan ve "Türk" adını taşıyan ilk siyasal parti olma özelliğiyle tarihimizde önemli bir yeri olan Milli Türk Fırkası'na katılan Yusuf Akçura, kendini milliyetçi ve demokrat olarak tanımlayan bu fırkanın program ve siyasetlerinin belirlenmesinde de etkili olmuştur.[58] Fırkanın "ulus" kavramını dil, kültür, eğitim ve hissiyat bağlamında tanımlaması, aynı zamanda etnik ve kültürel türdeşliğin Türkiye'nin ekonomik birliğiyle ve devletçilikle sağlanabileceğini savunması,[59] takip eden dönemde Kemalizmin ekonomik-siyasal programını destekleyecek olan Akçura'nın fikirlerinin temelini de oluşturmuştur. Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde başlayan milli kurtuluş hareketini destekleme kararı alan fırka,[60] Aralık 1919 seçimlerinde, sadece İstanbul adayı Dr. Adnan (Adıvar) Bey'i meclise sokabilmiştir.

Siyasal mücadelesini fırka dışında da devam ettiren Akçura, işgal karşıtı hareketlerin hep başında olmuş, bu süreçte Türk Ocağı'ndaki faaliyetlerine de devam etmiştir. Mart 1920'de İstanbul'un

56 Georgeon, *age*, s.123-124.

57 Akçuraoğlu Yusuf, "Cihan Harbi'nde İştirakimiz ve İstikbalimiz", *Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale*, İstanbul, 1924, s.15-18.

58 Georgeon, *age*, s.126.

59 Aynı yer. Ayrıca bkz. Gürhan Kat, *Yusuf Akçura'nın Siyasi Kimliği ve TBMM'deki Çalışmaları*, (Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003, s.26.

60 Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, c.2, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986, s.531-533.

fiilen işgal edilmesinden sonra Türk Ocağı kapatılmış, Yusuf Akçura tutuklanarak Agopyan Hanı'na konulmuştur.[61] Hapisten çıktıktan sonra Selma Hanım'la evlenen Akçura, Mehmet Emin (Yurdakul) Bey'le 29 Mart 1921'de İstanbul'dan ayrılmış, İnebolu üzerinden Ankara'ya geçerek milli harekete katılmıştır.[62]

61 Temir, *age*, s.63; Georgeon, *age*, s.126.

62 Yusuf Akçura'nın İstanbul'dan ayrıldığı güne dair, çeşitli kaynaklar farklı tarihler vermektedir. Akçura, Ankara'ya geldiği ilk günlerde *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesiyle yaptığı bir mülakatta bu tarihi 29 Mart 1921 olarak vermektedir. Bkz. Akçuraoğlu Yusuf, "Bir Mülakat", *Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale*, İstanbul, 1924.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİ KURTULUŞ SAVAŞI DÖNEMİ

Ankara'ya gelişiyle beraber TBMM Hükümeti nezdinde resmi görevler üstlenen Yusuf Akçura, Milli Mücadele dönemi boyunca askeri, siyasi ve eğitim alanında faaliyetler yürütmüştür. Cephede üstlendiği askeri görevlerin yanı sıra, TBMM Hükümeti'nin dış politikasına da katkıları olan Akçura, Türk Ocakları bünyesinde tertiplenen Serbest Halk Dersleri'yle eğitim alanında da üstüne düşen vazifeleri yerine getirmiştir.

Yusuf Akçura, yaşamının her döneminde, gelişen koşullara uygun olarak ülkenin içinde bulunduğu zorlukları aşması yönünde çeşitli siyasi projeler ortaya koymuştur. Savunduğu fikirler, Kurtuluş Savaşı ve onu izleyen süreçte büyük oranda uygulanma imkânına kavuşmuş, düşünce cephesinde önemli bir yer edinmiştir.

Ankara'da bulunduğu ilk yıllar zamanının çoğunu siyasi ve askeri görevlerine ayıran Akçura, Ankara'da toplanmaya başlayan asker-sivil bürokrat kadroya ve aydınlara yönelik, Serbest Halk Dersleri adıyla düzenlenen konferans biçimindeki eğitim faaliyetiyle de yakından ilgilenmiştir. Bu derslerin dışında hem Kurtuluş Savaşı'nın hedefleri hem de kurtuluş sonrasında izlenebilecek siyasi ve ekonomik program üzerine fikirler üretmiş; bu düşünceleri olabildiğince geniş bir kesime ulaştırmak için çaba göstermiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın önerisiyle, İstanbul mebusu olarak meclise dahil olan Akçura, yasama çalışmalarını ve Hukuk Mektebi'nde yeniden başladığı hocalığı beraber yürütmüştür.

Ankara Hükümeti ile Teması ve Milli Mücadeleye Katılması

Akçura, İstanbul'dan ayrılmadan önce Türk Ocağı'nda verdiği bir konferansta, Milli Mücadele'ye katılma yönünde alacağı kararın temel hareket noktalarını göstermiştir.[1] 16 Eylül 1919 tarihli konferansında, Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'na girişini ve bu kararın sonuçlarını değerlendiren Akçura, savaşa dahil olmanın Osmanlı açısından zorunlu ve kaçınılmaz bir durum olduğunu ileri sürmüştür.[2] Savaşa "kurtarmak" ve "kurtulmak" amacıyla giren Osmanlı Devleti'nin boğazları tutması ve Mehmetçiğin Çanakkale Savunması sonucunda başarıya ulaşan Bolşevik Devrimi'nin, Rusya'da yaşayan Türk ve Müslüman milletlerin kurtuluşunu da sağladığını, böylelikle amaçlardan birinin gerçekleştiğini iddia eden Akçura, bundan sonraki amacın "kurtulmak" olduğunu söylemiştir.[3] Bunun da ancak "yine Türklük esasatına, milliyet mebdeine kat'i ve gayr-i mütezelzil bir iman ile yapışarak" mümkün olabileceğini savunmuştur.[4]

Bu düşüncelerle Milli Mücadele'ye katılmak üzere İstanbul'dan ayrılan Akçura, Ankara'ya yaptığı yolculuk boyunca 1. ve 2. İnönü Savaşlarının olumlu sonuçlarına dair aldığı haberlerle manevi olarak güç toplamıştır. Ülkenin genel durumu, milli birlik ihtiyacı ve Anadolu hakkındaki düşüncelerini ana hatlarıyla *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesiyle yaptığı bir mülakatta açıklamıştır.[5] Bu mülakatta İstanbul ve Ankara'nın siyasal atmosferini karşılaştırmalı olarak değerlendiren Akçura, İtilaf Devletleri'nin uygulamalarını ve İstanbul Hükümeti'nin siyasetlerini eleştirmiş, Anadolu'daki azim ve kararlılığın kaynağını ise şöyle tespit etmiştir: " ...önümüzdeki mucizenin en büyük amillerinden birisi; bir fikirdir 'milliyet fikri'dir. O fikir,

1 Yusuf Akçura, "Cihan Harbine İştirakimiz ve İstikbalimiz", *Siyaset ve İktisat*, s.7-20.
2 Akçura, *age*, s.20.
3 Akçura, *age*, s.12-14.
4 Akçura, *age*, s.15.
5 Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s.35.

avare efradı yoğurmuş, birleştirmiş 'bir' yapmıştır. Mekteplerde, çarşı ve pazarlarda, içtimalarda hep bu birliği, 'milli birliği' gördük."

Aynı mülakatta, o güne kadar yaptığı hocalık ve yazarlık mesleğine devam etmek istediğini belirten Akçura, Ankara Hükümeti'nin verdiği Maarif Vekâleti Telif ve Tercüme Heyeti üyeliği görevini kısa bir süre de olsa üstlenmiştir.[6] Yine aynı dönemde, 1921-1922 yıllarında Türk Ocağı tarafından düzenlenen kurs niteliğindeki Serbest Halk Dersleri'nde, iktisat, maliye, hukuk, sosyoloji ve tarih konularında dersler vermiştir. Bu süreçte, Milli Mücadele'ye gönüllü olarak askeri cephede de destek vermeye karar vermiş, Yedek Kurmay Yüzbaşı rütbesiyle Kâzım Karabekir Paşa'nın karargâhında görev almıştır. Sakarya Savaşı'nın sonuna kadar bu görevi sürdüren Akçura, zaferden sonra yeniden hükümet nezdinde siyasi görevler almıştır.

Siyasi Görevleri ve Dış Politikaya Katkıları

Yusuf Akçura yaşamı boyunca genel dünya siyaseti ve Türkiye'nin dış politikası konusunda fikirler üretmiştir. Kurtuluş Savaşı döneminde uygulanan politikalar konusunda ortaya koyduğu düşünceler, hem bu alana özgü fikirlerinin hâkim unsurlarını hem de milli siyasete ilişkin anlayışını kavramak bakımından önemlidir. Konuyla ilgili kaleme aldığı 26 Nisan 1921 tarihli ve "Celadet Gösteriniz" başlıklı yazısı bu açıdan incelenebilecek özgün bir örnektir.[7] 1919 sonrası iç siyasi gelişmeleri mandacılık ve tam bağımsızlık ekseninde ele alarak sözü Londra Konferansı'na getiren Akçura, konferansa katılan heyetin bazı Avrupa devletleriyle, Ankara Hükümeti'nin hükümranlık haklarıyla çelişen özel anlaşmalara imza atmasını eleştirmiş, bunun "müstemleke" olma tehlikesini doğuracağını ileri sürmüştür.[8] Mustafa Kemal Paşa'nın "Celadet gösteriniz" sözü-

6 Temir, *age*, s.64.
7 Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s.39-43.
8 Akçura, *age*, s.41-42.

ne atıfta bulunarak, bu ilkeyle milli müdafaanın başarılabileceğini, dış politikada da temel prensibin bu olması gerektiğini söylemiştir.

Yusuf Akçura'nın dış politikaya dönük bu ilgisi sadece güncel meselelere ilişkin yazılarla sınırlı kalmamış, bir taraftan Türk Ocağı'ndaki çalışmalarını sürdürürken, Hariciye Vekâleti'nde de resmi bir görev üstlenmiştir. 1922 yılı başlarında, Hariciye Vekâleti'ne bağlı Umur-u Şarkiye Umum Müdürlüğü'nde müşavir olan Akçura, görev süresince Türk-Sovyet ilişkilerinin gelişmesine dönük faaliyetler yürütmüştür. İmzalanmış olan dostluk anlaşmasıyla (16 Mart 1921) siyasi bağların geliştiği Sovyet Rusya ve Ukrayna ile ilişkilerin güçlendirilmesinde bu dönem önemli katkıları olmuştur.[9]

Türkiye-Ukrayna Dostluk ve Kardeşlik Anlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlanan (2 Ocak 1922) Türkiye-Ukrayna Konferansı'na (25 Aralık 1921) katılacak heyet içinde bulunan Akçura,[10] görüşmeleri yürütmekle yetkili Ukrayna temsilcisi Başkumandan Frunze'nin Türkiye'ye gelişinin ve bu süreçteki diplomatik temaslarının Türkiye açısından başarılı olması için önemli çabalar sarf etmiştir. Büyük Taarruz öncesi Sovyet Cumhuriyetleri ile kurulan bu ilişkiler, Türkiye adına hem askeri hem de siyasi açıdan önemli kazanımlar sağlamıştır.[11]

Dostluk ve Kardeşlik Anlaşması'nın imzalanmasının ardından Frunze'nin verdiği ziyafette Mustafa Kemal Paşa'dan sonra söz alan Akçura, Rus edebiyatının hümanist, idealist ve ezilenlerden yana tavrını övmüş, Türkiye'deki "Halka Doğru" hareketinin kaynağı olarak Rusya'yı göstermiş ve burayı halkçılığın anayurdu olarak gördüğünü belirtmiştir.[12] Konuşmasında Lenin'i bir "kahraman" olarak niteleyen Akçura, Bolşevik Devrimi'yle Rusya'daki azınlık-

9 Georgeon, *age*, s.127.

10 *T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Fon: 30.18.1, Yer: 4.41.16.

11 Mehmet Perinçek, *Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005, s.115-129.

12 *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Ocak 1922, s.1-2.

ların siyasal ve kültürel özerkliklerini kazandıklarını belirtmiş, tüm ezilen Doğu'nun kurtuluşu için mazlum milletlerin ittifakının gerekli olduğunu vurgulamıştır.

Yusuf Akçura, bu tarihlerde sadece dış politikada değil, hem eğitim hem de askeri cephede olduğu gibi milli mücadelenin her alanında etkin olarak yer almıştır. TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın teklifiyle, 1923 seçimleri için İstanbul mebusluğuna aday gösterilmiş,[13] seçimi kazanarak İstanbul Mebusu sıfatıyla TBMM'ye girmiştir. Yasama faaliyetini, akademik çalışmalarıyla beraber ölene kadar sürdüren Akçura, Cumhuriyet Halk Fırkası Kars Milletvekili iken yaşama gözlerini kapamıştır.

Düşün Alanındaki Faaliyetleri

Yusuf Akçura, Kurtuluş Savaşı dönemi boyunca resmi siyasi görevler üstlense de, fikir düzleminde de önemli çalışmalar yapmıştır. 1921-1922 yılları arasında daha çok Serbest Halk Dersleri adıyla Türk Ocağı'nda açılan eğitim kurslarını yönetmiş ve burada dersler vermiştir.

Savaş durumu ve Ankara'da açılmış olan TBMM'nin yeni bir iktidar odağı olarak büyümesi, ülkenin kaderinde söz sahibi olmaya başlaması aynı zamanda yeni siyasi yönelimleri ve tartışmaları da beraberinde getirmiştir. TBMM Hükümeti'nin devletin idare şekli ve yapısı konusundaki açılımları bu tartışmaların merkezine oturmuştur. Yusuf Akçura, özellikle dünya siyasi tarihi, milliyetçilik, halkçılık ve iktisat gibi, güncel toplumsal-siyasal meseleler üzerinde durarak bu tartışmalara fikirsel planda katılmıştır. Daha çok konferanslar biçiminde olan bu katkılar, gazete ve dergilere makale olarak da yansımıştır.

13 Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi'ne gönderdiği aday listesi için bkz. *Ankara Üniversitesi, T.İ.T.E Arşivi*, Kutu No: 75, Belge No: 21.

Serbest Halk Dersleri

Hamdullah Suphi önderliğinde yeniden faaliyete geçirilen Türk Ocağı bünyesinde başlatılan Serbest Halk Dersleri, akademik bir düzlem olmaktan çok, TBMM Hükümeti'nin kurumsallaşmasıyla beraber genişleyen kadrolarının eğitimine yönelik bir çalışma olmuştur. İktisat, siyaset bilimi, dil, tarih, hukuk ve sosyoloji alanlarında derslerin verildiği bu halka açık eğitim merkezinde, Akçura'nın daha çok yönetici düzeyinde katkıları olmuş, buna ilave olarak Akçura siyasi tarih, eğitim ve sosyoloji konularında da konferanslar vermiştir.[14] Akçura, yaklaşık iki yıl devam eden bu eğitim süreci boyunca, Serbest Halk Dersleri'nin amacı, yöntemi ve programı konusunda fikirler üretmiş, derslerin işleyişiyle yakından ilgilenmiştir.

Yusuf Akçura, Serbest Halk Dersleri'nin açılışı münasebetiyle yaptığı uzun konuşmada, "maddi ve manevi medeniyet" unsurları temelinde Doğu-Batı uygarlığını değerlendirmiş, uygarlık ve toplumsal gelişmenin Marksist açıdan tahlilini sunarak ekonominin uygarlık konusunda belirleyici etken olduğunu vurgulamıştır.[15] Batı uygarlığı ile Osmanlı Devleti'ni ve İslam uygarlığını karşılaştırırken yine iktisadi gelişmeye dikkat çeken Akçura, Batı'da "maddi medeniyet"in gelişmesiyle "manevi medeniyet"in de geliştiğini, eğitimin yaygınlaşmasının bunun en önemli aracı olduğunu söylemiştir.[16] Serbest Halk Dersleri'nin bu amaç doğrultusunda ele alınacağını ve eğitim programının bu anlayışla düzenleneceğini belirtmiştir.

Akçura, eğitimin yaygınlaşmasının yanı sıra, eğitimde uygulanan yöntemler üzerinde de durmuştur. "İskolastik Usul Nedir?" konulu konferansında eğitimde yöntem sorununu ele alan Akçura, Os-

14 Georgeon, *age*, s.127.

15 Yusuf Akçura, "Derslere Başlarken", *Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale*, İstanbul, 1924, s.74-78. Bundan sonraki dipnotlarda *"Siyaset ve İktisat"* olarak anılacaktır.

16 Yusuf Akçura, *age*, s.80-83.

manlı döneminde ve son açılan modern okullarda dahi bu yöntemle eğitim yapıldığını, sadece öğrencilerde değil bu sistem içinde yetişen aydınlarda dahi "zihinsel ve ahlaki otoriteye körü körüne boyun eğen... eleştirmeden kabul eden" bir anlayışın hâkim olduğunu, bu sorunun ancak bilimsel yöntemler uygulanarak aşılabileceğini vurgulamıştır.[17]

Birinci eğitim döneminin kapanışında yaptığı konuşmada, Türkiye'nin "demokratik" ve "milli hâkimiyet" esasları üzerinde yükseldiğini söyleyerek, bunda başarılı olunabilmesi için her alanda eğitimli insanlara ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.[18] Söz konusu konuşmasında, önceki eğitim döneminde amaçlanan hedeflere ulaşıldığını dile getiren Akçura, ülkenin en çok ihtiyaç duyduğu bir dönemde idareci kadroların temel bilimler alanında eğitim almasının yararlarını da ilave etmiştir.[19]

Yusuf Akçura, Büyük Taarruz'un zaferle sonuçlandığı tarihlerde Serbest Halk Dersleri'nin ikinci eğitim dönemini açarken, derslerin yeni hedeflerini de tespit etmiştir.[20] "Kahraman ordunun ve Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın düşman ordularını vatan topraklarından attığını" belirten Akçura, milletin "istiklal, hürriyet ve hâkimiyetine" karşı olan diğer düşmanlara "cehalet ve gaflet"e karşı mücadelenin kendilerinin vazifesi olduğunu söylemiştir. Yeni eğitim dönemine ilişkin hedefi de "üç kelime ile özetlenebilir" diyerek, "milliyetçilik, halkçılık ve aydınlık!" olarak ifade etmiştir.[21]

Siyasi Tarih ve Fikir Hareketleri Üzerine

Akçura bu yıllarda üzerinde durduğu siyasi tarih konusunu *Muasır Avrupa'da Siyasi ve İçtimai Fikirler ve Fikri Cereyanlar* adlı

17 Yusuf Akçura, "İskolastik Usul Nedir?", *Tedrisat Mecmuası*, sayı 66, Nisan 1925, s.219-224.
18 Yusuf Akçura, "Birinci Sene-i Tedrisiye Nihayetinde", *Siyaset ve İktisat*, s.88-90.
19 Yusuf Akçura, *age*, s.95-97.
20 Yusuf Akçura, "İkinci Sene-i Devriye İptidasında", *Siyaset ve İktisat*, s.103-113.
21 Akçura, *age*, s.113.

kitabında sistemli bir şekilde ele almıştır.[22] Maarif Vekâleti tarafından 1923 yılında basılan kitapta, Fransız Devrimi'yle dünyaya yayılan "milliyet, hürriyet ve müsavat" akımlarıyla, sosyalizm konusunu incelemiştir.

Bugünkü anlamıyla olmasa da "milliyet" fikrinin doğuşunun, din birliği ile tarifin ortadan kalkmasına ve milli dile yönelmeye neden olan Rönesans'a kadar götürülebildiğini yazan Akçura, bu fikrin esas gelişiminin 18. asırda başladığını belirtmiştir. Bu dönemde milliyet fikrinde görülen gelişmenin iki kaynağa dayandığını, bu kaynaklardan birinin Alman, Slav ve Çeklerin tarih ve dil araştırmaları, diğer kaynağın ise Fransız Devrimi filozoflarının tarihi olgulara dayanan nazari muhakemeleri olduğunu ileri sürmüştür.[23] Akçura, bu iki kaynaktan birincisinin "ırka dayanan milliyet fikrini" ikincisinin ise "arzu ve irade ile izah edilen milliyet fikrini" ortaya çıkardığını yazmıştır.[24]

Hürriyet fikrinin kaynağını, "İnsan Hakları Beyannamesi"nin ana ilkelerinden biri olarak benimseyen Fransız Devrimi'ne bağlayan Akçura, şahsın siyasi, iktisadi ve dini alandaki her türlü teşebbüsünde serbest olması düşüncesine dayanan liberalizmin "mevzuu ve gayesi ferttir" demiştir. Türkiye'de ortaya çıkan liberal akımların, hem siyasi liberalizmi hem de iktisadi liberalizmi "mücerred ve umumi, yani zaman ve mekan ile mukayyed olmaksızın bütün beşeriyete hükmü cari kavanin-i tabiyeye müstenid birer manzume-i ilmiye gibi telakki" ettiğini, "diğer siyasi ve iktisadi mekteplerle ve Türkiye'nin şerait-i şeniyesiyle mukayese edilmeyerek, siyasi ve iktisadi ahrar mektebinin muayyen bir zamanda muayyen bir devirde mahsulü ve ifadesi" olarak kavramadığını dile getirmiştir.[25]

22 Yusuf Akçura, *Muasır Avrupa'da Siyasi ve İçtimai Fikirler ve Fikri Cereyanlar*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Maarif Vekaleti Neşriyatı, İstanbul, 1923.
23 Akçura, *age*, s.8-10.
24 Akçura, *age*, s.10-11.
25 Akçura, *age*, s.34.

"Müsavat" akımının da Fransız Devrimi'yle dünyaya yayıldığını yazan Akçura, Fransız ve İngiliz düşünürlerden örnekler vererek, "hürriyet" ve "müsavat" prensiplerinin birlikte tam anlamıyla uygulanma olanaklarının zorluklarına değinmiş, "hürriyet ve müsavat ilkeleri bazı hususatta makus netayic tevlid etmiş, bu ilkelerin iktisadi sahada ve hele zamanımızın en had mesailinden bulunan say ve sermaye münasebeti meselesinde netayic-i mütezaddesi pek bariz bir surette tecelli eylemiştir"[26] dedikten sonra konunun sosyalizm bölümünde daha iyi anlaşılacağını belirtmiştir.

Sosyalizmi üç ayrı bölümde inceleyen Akçura, konuyla ilgili birinci bölümde sosyalizmin Antik Yunan felsefesindeki kaynaklarını değerlendirmiş, ikinci bölümde İslam coğrafyasında görülen kolektivist dini-siyasi hareketleri ana hatlarıyla irdelemiş, üçüncü ve son bölümde ise ütopik sosyalistleri inceledikten sonra, çağdaş bilimsel sosyalizmin tezleri üzerinde durmuştur.[27] Akçura, diğer üç siyasi akıma oranla, sosyalizm konusunu daha ayrıntılı irdelemiş; materyalist felsefenin tarihsel kaynakları, Bolşevik Devrimi pratiğiyle kendini gösteren Doğu'ya özgü toplumcu hareketleri ve bunların yanı sıra Marksizmin temel tezleri üzerinde durmuştur.[28]

Dünya çapında etkili olmuş düşünce akımları, özellikle Fransız Devrimi'yle yayılan fikirler, çağdaşlarını olduğu gibi Yusuf Akçura'yı da etkilemiştir. Fakat Akçura tarihsel ve toplumsal çözümlemelerde, diğer aydınlardan farklı olarak Marksizmin yöntemlerine daha çok başvurmuştur.[29] Osmanlı aydınlarını Marks'ı tanımamakla eleştiren Akçura, "Her halde şuna şüphem yoktur: Gerek tarihin tedkikinde, gerekse bir siyasetin idaresinde materyalizmi kendileri-

26 Akçura, *age*, s.46.
27 Akçura, *age*, s.47-94.
28 Sosyalizmin 20. yüzyıl pratiği konusunda verdiği başka bir konferansı için bkz. "Akçura'nın Konferansı", *Katkı*, yıl 5, sayı 10, Ocak 1975, s.8-10.
29 Niyazi Berkes, *Felsefe ve Toplumbilim Yazıları*, Adana Yayınları, 2. basım, İstanbul, 1985, s.213-214; Samet Ağaoğlu, *Babamın Arkadaşları*, Nebioğlu Yayınevi, 2. basım, İstanbul, (y.t.y), s.71; Georgeon, *age*, s.92-93.

ne rehber ittihaz edenler, idealizme kapılanlardan daha az yanılmış olurlar" diyerek yöntem açısından materyalizme daha yakın durduğunu ifade etmiştir.[30]

Yusuf Akçura'nın siyasi tarih ve güncel meseleler üzerine bu dönem kaleme aldığı eserler, Türkiye'nin ve yakın tarihin ekonomik-toplumsal tahlillerini içermektedir. İttihat ve Terakki, Tanzimat, siyasi partiler ve iktisat politikası gibi konularda yazdığı makaleler, hem konunun işlenişi hem de metodolojisi bakımından yayınlandığı dönem itibariyle özgün fikirler içerir. Öyle ki, Milli Türk Fırkası'nın yayın organı olan *İfham* gazetesiyle yaptığı bir mülakatta, "*Ekonomide ve sosyolojide halkçılık ve devletçilik ilkelerinin Türklerin hissiyatına, geleneklerine bugünkü ve gelecekteki çıkarlarına en uygun ilkeler*" olduğunu söyleyerek,[31] daha o günden Cumhuriyet döneminde uygulanacak olan ekonomik programı işaret etmiştir.

1921'de ekonomi politikası konusunda kaleme aldığı bir incelemesinde, Tanzimat ve uygulamaları ekseninde, Avrupa kapitalizminin Osmanlı Devleti üzerindeki hâkimiyeti ve sonuçları üzerinde durmuştur.[32] Devlet yöneticilerini, Osmanlı'yı kurtaracak tek çarenin ekonomik liberalizm ve Avrupa sermayesi olduğunu düşünmekle eleştiren Akçura, Tanzimat'ın siyasi ve iktisadi sonuçlarının ne Osmanlı Devletine de Türk milleti açısından olumlu olmadığını belirttikten sonra şöyle yazmıştır:

> "Büyük sermayenin Avrupa'da tekevvünü de küçük ve orta sermaye sahiplerinin, büsbütün sermayesiz kalmalarını intaç etmiştir. Lakin orada küçük ve orta sermayedarların elinden çıkan servet, yine memlekette kalmış, bir kısım vatandaşlardan diğer bir kısım mahdudelmiktar vatandaşlara intikal et-

30 Yusuf Akçura, "Portekiz İhtilali Münasebetiyle", *Sırat-ı Müstakim*, c.5, s.111, 21 Ekim 1910, s.120.
31 *İfham* gazetesi, 10 Aralık 1919, s.1.
32 Yusuf Akçura, "Vaziyet ve Vazifelerimizden Birisi", *Siyaset ve İktisat*, s.44-73.

miştir. Bizde ise, bizim küçük ve orta sermayedarların elden kaçırdıkları servetin kısm-ı azamı memleketten çıkmış, ecnebi büyük sermayedarların sermayesini şişirmiştir... Memleketin seneden seneye fakirleşmesinin en mühim sebebi, kanaatımca ecnebi sermayesinin memleketimize girip faiz ve temettü tarikiyle, müstakil sanayi ve ticaretimizi imha suretiyle, servet-i milliyemizi çekmesi ve ezmesi olmuştur."[33]

Bu yıllardaki ekonomik altyapı üzerinde gelişen siyasal güçleri, toplumsal sınıf ve katmanları da değerlendiren Akçura,[34] "Hükümet-i hamidiyenin... büyük rütbeli ve büyük sermayeli askeri ve mülki memurların, ticareti dahiliye ve hariciyenin kısm-ı mühimini elinde bulunduran Müslim ve gayrimüslim tacirlerin... eşraf ve ayanın mümessili idi" diyerek, Osmanlı yönetiminin dayandığı toplumsal kuvvetleri belirtmiştir. Bu sınıfların dışında kalan küçük askeri ve mülki memurlara dayanan İttihat ve Terakki'nin "bu proleter memurin-i askeriye ve mülkiyeyi taazzi ettirerek, yani vaziyet-i iktisadiyelerinden gayr-ı memnun memurların mümessili sıfatıyla işe başladı ve hükümeti mevcudeye muhalif bir fırka halinde" ortaya çıktığını yazmıştır.[35]

İttihat ve Terakki'nin iktidara gelişinden sonra, İtilaf ve Hürriyet'in eski hükümetin temsil ettiği sınıfları çatısı altında toplayan bir siyasal güç olarak sahneye çıktığını belirten Akçura, "Harb-i umumi esnasında bu iki fırka iptida-yı zuhurlarında taazzi ettirdikleri sınıf ve zümrelerin mümessili kalamadılar; zira o sınıf ve zümrelerin menafi ve münasebatında tagayyürler husule gelmişti. İttihat ve Terakki, artık gayrı memnun memurların fırkası değildi, bilakis kendi yetiştirdiği tefeyyüz ettirdiği, sermayedarlaştırdığı büyük memurların fırkası" olduğunu ve "harbin sonlarına doğru, İtti-

33 Akçura, *age*, s.60-63.
34 Yusuf Akçura, "İttifaka Dair", *Siyaset ve İktisat*, s.24.
35 Aynı yer.

hat ve Terakki fırkasına Türk burjuvazisinin mümessili" demenin hatalı olmayacağını iddia etmiştir.[36]

Türkiye'nin mevcut toplumsal ve siyasal yapısını incelediği 13 Kasım 1922 tarihli yazısında, ülkenin yaklaşık 25 yıl sonra yaşayacağı siyasal tablonun da bir görüntüsünü vermiştir.[37] Yusuf Akçura bu makalesinde toplumsal sınıfları şöyle tahlil etmiştir:

> "Türkiye ehalisinin ekseriyet-i azimesi çiftçi ve çobandır. Büyük ve orta ziraat gayr-i mevcut olamamakla beraber, erbab-ı ziraatın çoğu küçük zürra, yani köylü ve çiftçidir. Küçük çobanların da bir kısmı yerleşmekte ve çiftçileşmektedir. Şehirde küçük sanayi ve ticaretle meşgul olan esnafın da ekserisi aynı zamanda çiftçidir. Münhasıran sanayi ve ticaretle geçinen sırf şehirli burjuva pek azdır. Hele büyük sanayi ve ticaretle onun gölgesi olan amele ise yok denilecek kadar azdır. Büyük sanayi ve ticaretin kırıntısıyla doğan ve yaşayan 'münevverler' de yok gibidir."[38]

Akçura bu çözümlemeye dayanarak Türkiye'deki olası parti modellerini şöyle öngörmüştür:

> "Türkiye'de asıl mevcut sınıflar, küçük mülk sahibi köylü zürra, orta ve büyük çiftlik sahipleri, şehir esnaf ve tüccarı (küçük ve orta sanayi ve ticaret erbabı) diye üçe bölünse, çok hata edilmiş olmaz sanırım. Ve bu sınıflardan birincisi ile üçüncüsünün bir kısmı, bir demokrat fırkasını; ikincisiyle üçüncüsünün diğer kısmı, bir nasyonal liberal fırkasını tevlit edebilir."[39]

Milli sermayeyi büyütmek gayesinde olan liberal fırkanın, yabancı sermaye karşıtlığından dolayı daha milliyetçi olacağını savunan Akçura, bu fırkanın "dini esasata riayetkâr" olacağını da vurgu-

36 Akçura, *age*, s.27.
37 Yusuf Akçura, "İktisadiyet ve Fırkalar", *Siyaset ve İktisat*, s.114-122.
38 Akçura, *age*, s.120.
39 Aynı yer.

lamıştır. 1920'li yıllarda, toplumsal sınıfları yaşamak için birbirine muhtaç farklı sosyal katmanlar olarak değerlendiren ve tümünü "halkçılık" ilkesiyle kucaklayan Halk Fırkası kurulmuş olsa da, Akçura'nın bu öngörüsü çok partili yıllara geçişte bir ölçüde gerçekleşmiştir.

Milliyetçilik ve Halkçılık Üzerine

Yusuf Akçura'nın milliyetçilik ve halkçılık anlayışı, siyasal/ekonomik düzlemde birbirini tamamlayan ve geliştiren unsurlar üzerinde temellendirilmiştir. Bu unsurlardan "demokratik milliyetçilik", "siyasi-iktisadi bağımsızlık-milli hâkimiyet" ve milli burjuvazi eliyle kurulacak bir "milli ekonomi" anlayışı Akçura'nın yazı ve konuşmalarında öne çıkan ana ilkeler olmuştur.

Avrupa'da milliyetçiliğin doğuşunu incelerken, iktisadi kuvveti kullanarak iktidarı ele geçiren burjuvazinin öncülüğüne dikkat çeken Akçura, burjuva sınıfının maddi çıkarlarının "milliyetlerin tefevvuk ve temeyyüzünü" gerektirdiğini, böylelikle 19. yüzyıl başlarında milli siyaset ve iktisat anlayışının ortaya çıktığını yazmıştır.[40] Türk milliyetçiliğinin doğuşundaki ekonomik etkenleri incelediği bir makalesinde, Türkiye'de sermayedar bir milli sınıfın Avrupa kapitalizminin Osmanlı üzerindeki hâkimiyeti ve denetimi nedeniyle büyüyemediğini, ekonomik gücü Levantenler vasıtasıyla Avrupalı sermayedarların elinde tuttuğunu tespit ettikten sonra, Türkiye'de milliyetçiliğin esas olarak ekonomik ve siyasal bağımsızlık talebi ekseninde geliştiğini belirtmiştir.[41]

İktisadi siyaset hakkında 1917'de yazdığı bir makalede, yukarda bahsettiğimiz temel ilkeler ışığında, milliyetçiliğin izlemesi gereken esas siyasetleri şöyle tarif etmiştir:

40 Yusuf Akçura, *Salname-i Servet-i Fünun*, 1912, s.191-192.

41 Yusuf Akçura, "Türk Milliyetçiliğinin İktisadi Menşelerine Dair", *Siyaset ve İktisat*, s.158-168. Aynı konuyu işleyen bir diğer konferansı, *Hâkimiyet-i Milliye*'nin 4 Mayıs 1921 tarihli nüshasında yayınlanmıştır. Ek: 2.

"Milliyetçiliğimiz, halka ve bilhassa köylüye birinci mevkii verdirmekle beraber orta sınıfın (Türk burjuvazisinin) teşekkülüne de bizi taraftar etmiştir. Filvaki, Memalik-i Osmaniye'de Türk'ün kurun-u vustai esnaf ve tüccar teşkilatı alelhusus Tanzimat'tan sonra, Avrupa sermayedarlığının 'capitalisme'inin, Avrupa büyük sanayi imaliyesinin hücum ve istilası semere-i muzırresi olarak inhitat ve tereddiye uğradığından, Osmanlı Türk heyet-i içtimaiyesi, Lehistan'ın son zamanlarında olduğu gibi, yalnız eşraf ve memurin ile köylüden mürekkep kusurlu ve sakat bir uzviyet haline gelmişti... Eğer Türkler kendi içlerinden, Avrupa sermayesinden de istifade ederek, bir sermayedar burjuva sınıfı çıkaramayacak olurlarsa, yalnız memur ve köylüden ibaret Osmanlı heyet-i içtimaiyesinin muasır bir devlet halinde devamlı yaşayabilmesi zorlaşacaktı."[42]

Birinci Dünya Savaşı arifesinde *Türk Yurdu* dergisinde yayımlanan bir makalesinde milli siyaset ve ekonomi konusuna dikkat çekerken "Bence bugünkü günde Türkler, ne siyaseten ve ne de iktisaden taarruz hareketinde bulunmamalıdırlar" diyerek,[43] 1919'da İstanbul Türk Ocağı'nda verdiği konferansta ana hatlarını çizdiği "demokratik Türkçülük" fikrinin ilk işaretlerini vermiştir.

Bahsi geçen konferansında Türkçülüğün "demokratik Türkçülük" ve "emperyalist Türkçülük" olarak fiilen iki kola ayrıldığını belirten Akçura, "emperyalist Türkçülük" fikrini emperyalizmle kendini gösteren "Avrupa nasyonalistliği"ne benzetirken, kendisinin daima "demokratik Türkçülük" çizgisinde olduğunu vurgulamıştır.[44] Demokratik Türkçülüğün "Türklerin ekseriyeti diğer milletlere mahkûm mevzuunda bulunduklarına ve hatta hâkim sayılan-

42 Yusuf Akçura, "İktisadi Siyaset Hakkında", *Türk Yurdu*, c.12, sayı 12, 1917, s.179-181.
43 Yusuf Akçura, "1329 Türk Dünyası", *Türk Yurdu*, c.6, sayı 3, 1914, s.2098.
44 Yusuf Akçura, "Cihan Harbi'ne İştirakimiz ve İstikbalimiz", *Siyaset ve İktisat*, s.15-18.

larının bile iktisaden ve harsen yalnız mağlup değil, adeta tabi olduklarına ve binaenaleyh ancak hakka istinaden kurtuluşun mümkün olacağına" dayanan bir milliyetçilik anlayışı olduğunu belirtmiştir. Bolşevizmin etkisi altında olan Rusya Türklerinin değişen siyasal anlayışlarını işaret ederek, "Osmanlı Türkleri de, diğer Türkler gibi, hakkı ve halkı seven ve onu düşünen bir Türkçülük, demokratik Türkçülük sancağı altında toplanmalı onu bütün gayreti, son gayreti ile müdafaa etmeli ve asla elinden düşürmemelidir" demektedir.[45]

İttihat ve Terakki'nin iktidarda olduğu yıllarda ve daha sonra Türkçülük-halkçılık siyaseti daima yan yana olmuş, en önemli Türkçü önderler aynı zamanda halkçılığın da Türkiye'deki öncüleri olmuştur.[46] Türkçü aydınların "halkçılık" düşüncesini tartışmaya başladığı II. Meşrutiyet döneminden Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen süreçte bu akımın önde gelen savunucularından olan Akçura, *Halk'a Doğru* dergisinin yayım hayatına başladığı yıllarda (24 Nisan 1913) halkçılığı, yoksul sınıfların toplumsal gelişimlerinin sağlanması, onlara milli kimlik bilincinin aşılanması ve bu sınıflara siyasal önderlik çerçevesinde değerlendirmiştir.[47] Ancak, Kurtuluş Savaşı döneminde belirginleşmeye başlayan Kemalist ilkeler ve toplumsal koşullar, Akçura'yı halkçılık konusunda daha ileri bir konuma taşımış, halkçılık Akçura için "halk egemenliği" anlamını taşımaya başlamıştır.[48]

Cumhuriyet'in ilanından birkaç ay önce yazdığı, milliyetçilik ve halkçılık fikirlerini birlikte ele alan makalesinde, bu iki fikir cereyanının ortak ana gayesinin "bila kayd-ü şart hâkimiyet-i milliye"

45 Akçura, *age*, s.20.
46 Georgeon, *age*, s.108.
47 Akçuraoğlu, "Halka", *Halka Doğru*, yıl 1, sayı 22, 5 Eylül 1913, s.169-172; sayı 23, 12 Eylül 1913, s.177-178; sayı 25, 26 Eylül 1913, s.193-194; sayı 27, 10 Ekim 1913, s.209-211; sayı 31, 7 Kasım 1913, s.237-238.
48 Georgeon, *age*, s.132.

olduğunu vurgulamıştır.[49] Milli hâkimiyetin tesisine karşı çıkmanın ilahi iradeye de isyan etmek anlamına geleceğini söyleyen Akçura, milliyetçilik ve halkçılık anlayışlarının temel prensiplerinin milli hâkimiyetle hayata geçirileceğini şöyle özetlemiştir:

> "Hâkimiyet-i milliyesine tamamen sahip olan bir kavim diğer milletlere karşı tamamen hür ve müstakil olduğu gibi kendi içinde ayrılan fertlerin veya sınıfların da mahkûmu olmaz. Bu mertebeye sahip olan bir millet, mücerret adaleti hayatta tecelli ettirmiş demektir."[50]

49 Yusuf Akçura, "Milliyetçilik, Halkçılık", *Anadolu'da Yeni Gün*, 19 Nisan 1923, s.1.
50 Aynı yer.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET'İN İNŞASI SÜRECİNDE YUSUF AKÇURA

Kurtuluş Savaşı'nın zaferle neticelenmesi ve Mudanya Mütarekesi'nin (11 Ekim 1922) imzalanması, yeni devletin toplumsal/siyasal planda kuruluş sürecinin tamamlanması için uygun askeri ve siyasi zemini yaratmıştır. TBMM'de Mustafa Kemal Paşa önderliğinde birleşen "Birinci Grup", 8 Nisan 1923 seçimlerinde biri hariç tüm milletvekilliklerini kazanarak iktidarını sağlamlaştırmıştır. Devletin ve ülkenin kaderine yön verme yetkisini elinde tutan Kemalist kadrolar, ülkede uzun zamandır hâkim olan "ikili iktidar" durumuna son vermiş, Cumhuriyet'i ilan ederek eski rejimin her alanda tasfiyesine girişmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında, milli hâkimiyet ve halkçılık ilkeleri üzerine oturan Halk Fırkası'nın kuruluşuyla, siyasal planda saltanat ve hilafete karşı, ideolojik planda ise cumhuriyetçilik, halkçılık ve laiklik ekseninde bir mücadele yürütecek yeni iktidar odağı ortaya çıkmıştır. 1920'de "Halkçılık Programı", 1923'te "9 umde" adlı programlarla kendini tanımlayan bu siyasal odak, 1923 tarihli parti Nizamnamesi ile biçimlenen Halk Fırkası'nı Mustafa Kemal Paşa reisliğinde kurarak, yaklaşık iki ay sonra ilan edilecek Cumhuriyet'e önderlik etmiştir.

Kurtuluş Savaşı boyunca milli hareketin ihtiyaç duyduğu her alanda görev alan Akçura, Cumhuriyet'in ilanıyla beraber daha çok fikir alanında kendini göstermiştir. Cumhuriyet Halk Fırkası'na üye olarak İstanbul'dan milletvekili seçilen Yusuf Akçura, bu dönem

Hukuk Mektebi'nde siyasi tarih derslerine girmiş, cumhuriyet ideolojisinin aydınlar ve halk içinde yaygınlaşması yönünde özel bir çaba göstermiştir. Türk Ocakları'nın yeniden örgütlenmesi ve Türk milliyetçiliğinin hedeflerinin belirlenmesi konusunda önemli katkılar sunan Akçura, meclis çalışmalarına da ağırlık vermiştir.

Kemalist İlkelerin Şekillenişi ve Akçura'nın Fikirleri

Yeni devletin kuruluş sürecini 23 Nisan 1920'de meclisi açarak fiilen başlatan Mustafa Kemal Paşa, aynı yılın sonuna doğru, filizlenen yeni siyasal yapının dayanacağı programı da ilan etmiştir. Anayasa taslağı olarak Mustafa Kemal Paşa tarafından 13 Eylül 1920'de meclise sunulan "Halkçılık Programı"[1] temel anlayış bakımından, Kemalist ilkelerin şekillenmesinde önemli bir yer edinmiştir. Kurtuluş Savaşı yıllarında bir hükümet programı olarak ortaya çıkan Halkçılık Programı, 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye'ye temel teşkil etmiş, siyasal-toplumsal koşullara bağlı olarak değişmiş ve kendisini "Altı Ok"la ifade edecek olan "Kemalizm'in Prensipleri"nin ilk siyasal halkasını oluşturmuştur:

> "TEŞKİLATI ESASİYE KANUNU TASARISI
>
> "Maksat ve Meslek
> "...
>
> "2. Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti hayat ve bağımsızlığını kurtarmayı yegâne ve mukaddes gaye bildiği halkı emperyalizm ve kapitalizm tahakküm ve zulmünden kurtararak irade ve hâkimiyetin hakiki sahibi kılmakla gayesine ulaşacağı inancındadır.
>
> "3. Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti, milletin hayat ve bağımsızlığına suikast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzlerine karşı müdafaa ve harici düşmanlarla işbir-

1 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.9, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s.323-327.

liği yapıp milleti aldatmaya ve ifsada çalışan dahili hainlerin tedibi için orduyu sağlamlaştırmayı ve onu milli bağımsızlığın dayanağı bilmeyi borç sayar.

"4. Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti, halkın maruz bulunduğu sefalet sebeplerini gidererek saadet ve refahının gereklerini ve vasıtalarını temin etmeyi esas ilke ve dolayısıyla toprak, maarif, adliye, maliye, iktisat ve genel olarak toplumsal meselelerde asrın icabına ve halkın hakiki ihtiyacına göre gereken yenilikleri ve tesisleri vücuda getirmeyi başlıca vazife sayar. Ancak, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti gaye ve maksatlarını temin için bütün mesai ve icraatında millet ve memleketin maruz bulunduğu fiili tecavüzlere ve ifsatlara karşı milletin birlik ve dayanışmasını halele ve müdafaa ve mücahede kuvvet ve kudretini eksilmeye uğratmaktan ehemmiyetle kaçınır. Siyasi, toplumsal ilkelerini milletin ruhundan almaya ehemmiyet atfeden Büyük Millet Meclisi hükümeti bu ilkelerin tatbikatında milletin hakiki eğilimlerini ve ihtiyaçlarını nazarı dikkatte bulundurur.

"Esas Maddeler

...

6. Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir. İdare usulü, halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına dayanır.

7. İcra kudreti ve kanun yapma salahiyeti milletin yegâne ve hakiki temsilcisi olan Büyük Millet Meclisi'nde tecelli eder ve toplanır.

8. Türkiye Halk Hükümeti, Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur."[2]

2 *Atatürk'ün Bütün Eserleri* c.9, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2007, s.323 vd.; İsmail Arar, *Atatürk'ün Halkçılık Programı*, İstanbul, Baha Matbaası, 1963. Doğu Perinçek, "Kemalist Devrim'in Halkçılık Programı", *Teori*, sayı 111, Nisan 1999, s.3 vd.

Atatürk, Halkçılık Programı'nın kabulünü ve izleyen süreci *Nutuk*'ta şöyle anlatmıştır:

> "... ilk Teşkilâtı Esasiye Kanunumuza kök teşkil eden 13 Eylül 1920 tarihli bir programı, Meclis'e takdim etmiştim. Bu programın, Mecliste 18 Eylül'de okunan kısmından başka, buna da esas olmak üzere, Büyük Millet Meclisi'nin esas mahiyetini ve idare usulü hakkındaki görüşleri tesbit eden ve Meclis'in açılışını müteakip okunup kabul olunan önergemi de, bu kısımla beraber, 'Halkçılık Programı' ünvanı altında bastırmış ve yayımlatmıştım."[3]

Bu önergenin "maksat ve meslek" başlığını taşıyan bölümü 18 Kasım 1920'de Büyük Millet Meclisi tarafından bir beyanname olarak yayınlanmış, "mevadd-ı esasiye" ve "idare" başlıklarını taşıyan bölümleri ise, Anayasa altında tanzim edilmiştir.[4] Teşkilat-ı Esasiye'nin 1. maddesine "Hâkimiyet bilâ kayd ü şart milletindir. İdare usûlü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir" kaydı konularak, "halkçılık" ilkesine vurgu yapılmıştır. Atatürk, sadece yasa düzleminde değil, idare şekline ilişkin bu yıllarda yaptığı tüm konuşmalarında halkçılık anlayışı üzerinde sıkça durmuştur.[5]

Mustafa Kemal Paşa, 8 Nisan 1923'te Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun seçim programı olarak kamuoyuna açıkladığı "9 Umde"nin İzmir İktisat Kongresi'nin sonuçlarının dikkate alınarak hazırlandığını belirtmiş; yakın zamanda kurulacak Halk Fırkası'nın programında ilkelerin daha ayrıntılı ele alınacağını ifade etmiştir.[6] 7 Aralık 1922 tarihinde "halkçılık esasına müstenit ve Halk Fırkası namiyle siyasi bir fırka teşkil etmek niyetinde" oldu-

3 *Atatürk'ün Bütün Eserleri (Nutuk)*, c.20, s.131-132.
4 İsmail Arar, *age*, s.13-16.
5 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.12, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s.200; *age*, c.14, s.176, 329.
6 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.20, Kaynak Yayınları, İstanbul, s.237.

ğunu basına açıklayan Mustafa Kemal Paşa,[7] 9 Eylül 1923'te kurduğu siyasi partiye "Halk Fırkası" adını vermiştir.

Halk Fırkası'nın 1923 tarihli Nizamnamesi'nin 1. maddesinde halkçılık kavramı şöyle ifade edilmiştir:

> "Halk Fırkası nazarında halk mefhumu, herhangi bir sınıfa münhasır değildir. Hiçbiri imtiyaz iddiasında bulunmayan ve umumiyetle kanun nazarında mutlak bir müsavatı kabul eden bütün fertler halktandır. Halkçılar, hiçbir ailenin, hiçbir sınıfın, hiçbir cemaatin, hiçbir ferdin imtiyazlarını kabul etmeyen ve kanunlarını vaz'etmekteki mutlak hürriyet ve istiklâli tanıyan fertlerdir."[8]

TBMM Hükümeti'nin antiemperyalist ve antikapitalist siyasal stratejisinin temelini oluşturan milliyetçilik ve halkçılık ilkeleri, kuruluşu izleyen yıllarda Misakı Milli ve Halkçılık Programı gibi temel metinlerle ilan edilmiş ve Halk Fırkası adıyla egemen bir siyasi kimlik olarak somutlaşmıştır. Yusuf Akçura, daha 1919'da, Pantürkist ya da Panislamist eğilimleri reddettiğini "Demokratik Türkçülük" ve "Emperyalist Türkçülük" ayrımıyla ortaya koymuş, Misakı Milli ile sınırları çizilen Türk milliyetçiliği anlayışını kabul edeceğini göstermiştir.[9] Milli bağımsızlık ve ekonomi üzerine kaleme aldığı yazılarda, Avrupa sermaye sınıfından bağımsız, "milli burjuvazi"ye dayanan ve halkçı bir gelişme yolunu öneren Akçura,[10] milliyetçiliğin dayanacağı ilkeleri, yine Halkçılık Programı'nın belirlediği çerçeve içinde tarif etmiştir. Milliyetçi ve halkçı bir toplumsal gelişmeyi savunan Akçura, aynı siyasi çizgide buluş-

7 *Atatürk'ün Bütün Eserleri (Nutuk)*, c.20, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2007, s.237.

8 *Halk Fırkası Nizamnamesi*, Ankara, 1923.

9 Yusuf Akçura, "Cihan Harbi'nde İştirakimiz ve İstikbalimiz", *Siyaset ve İktisat*, s.20. Bu konu tezimizin birinci bölümünde daha ayrıntılı işlenmiştir.

10 Yusuf Akçura, "İktisadi Siyaset Hakkında", *Türk Yurdu*, c.12, sayı 12, 1917, s.179-181. Akçura'nın ekonomi politikası ile ilgili bu dönem öne sürdüğü fikirleri için tezimizin birinci bölümüne bakınız. Yusuf Akçura, "İktisadi Siyaset Hakkında", *Türk Yurdu*, c.12, sayı 12, 1917, s.179-181.

tuğu Halk Fırkası'na katılarak, düşünsel ve siyasal faaliyetlerini bu eksen etrafında devam ettirmiştir.

1923 seçimlerine Müdafaai Hukuk Grubu'nun İstanbul adayı olarak katılan Akçura milletvekili seçilmiş, aynı yıl kurulan Halk Fırkası'na da resmi olarak üye olmuştur. O güne kadar, temel ilkelerde bir birlik sağlayamadığından hiçbir siyasi oluşum içinde tam anlamıyla yer alamadığını belirten Akçura, milliyetçilik ve halkçılık ilkelerini savunan Halk Fırkası'nda ve onun önderi Mustafa Kemal Paşa'da aradığını bulduğunu şöyle izah etmiştir:

> "Senelerden beri aradığım kaynağı nihayet işte bu Halk Fırkası'nda bulmuştum. Sekiz on yıldır 'Türk Yurdu'nu çıkaran, 'Halk'a Doğru' fikir ve ceridesini neşreden bir adamın yeri elbette bu fırka olacaktı."[11]

Siyasi çalışma yapmak üzere bir süre seçim bölgesi olan İstanbul'da bulunan Akçura, yeni devletin kuruluş ilkeleri, programı ve siyasetleri üzerine yaptığı konuşmalarda ve yazdığı yazılarda, işleyen süreçle ilgili düşüncelerini açık olarak ifade etmiştir. Konferanslarında ve yazılarında daha çok Türkiye'nin geçirdiği toplumsal/ekonomik aşamalar hakkındaki fikirlerini paylaşan ve Halk Fırkası'nın programını anlatan Akçura, kurulmakta olan yeni devletin bir "halk devleti" olduğunu, açılan bu yeni dönemde her alanda başarı kazanmak için Halk Fırkası etrafında birleşmek gerektiğini ifade etmiştir.[12]

Seçim çalışmalarında, Mustafa Kemal Paşa tarafından ilan edilen "9 Umde"nin siyasal ve ekonomik anlamına vurgu yapan Akçura, yarısömürge durumunda olan Osmanlı'dan devralınan ekonominin bir buhran doğurduğunu,[13] bunun ancak "Türkiye Halk Devle-

11 Yusuf Akçura, "Umdelerimize Dair", *Siyaset ve İktisat*, s.177.

12 Yusuf Akçura, *age*, 192-193; Yusuf Akçura, "Milliyet ve Maişet", *Siyaset ve İktisat*, s.194-197; Yusuf Akçura, "İktisadi Buhrana Dair", *Siyaset ve İktisat*, s.198-215; Yusuf Akçura, "Galip Geldik, Muzaffer Olacağız", *Siyaset ve İktisat*, s.216-221.

13 Yusuf Akçura, *"İktisadi Buhrana Dair"*, s.202-203.

ti'nin" milli hâkimiyet anlayışına ve bağımsız iktisadi politikalarına sahip çıkarak ortadan kalkabileceğini savunmuştur.[14]

Akçura, çağdaş demokrasilerin kuvvetler birliği ve milli hâkimiyet üzerine kurulduğunu, saltanatın bu kavramlarla yan yana olamayacağını konferanslarında sık sık vurgulamıştır.[15] Saltanat ve hilafet meselesini, "halkın hükümeti, halkın hükümdarlığı" olarak tarif ettiği[16] milli hâkimiyet çerçevesinde ele alan Akçura, "Hakimiyet-i milliye umdesine muhalefet, Allah'ın yeryüzünde görmek istediği adalete karşı gelmek, irade-i ilhiyeye isyan etmek demek olur"[17] diyerek saltanat ve hilafetin kaldırılmasını savunmuştur. Halifeliğin kaldırılmasından bir süre önce, Meclis'te cereyan eden bütçe görüşmelerinde söz alan Akçura, "Cumhuriyet ve Halk Fırkası diyerek anladığımız şey en zayıf zannettiğimiz köylüden itibaren en yüksek farz ettiğimiz zevata kadar hepsinin hukukta, unvanda, itibar ve haysiyette tamamen müsavi olmasıdır" dedikten sonra, hilafet konusuyla ilgili düşüncelerini şöyle açıklamıştır:

> "Ne iş yaptığı, ne hizmet gördüğü ve ne gibi bir fazileti olduğu bilinmeyen, tamamen meçhulümüz olan bir adamın ismi Alahaddin Beyefendi Hazretleri diye resmi bütçede nasıl yazılabilir. Biz reisimize hazretleri demiyoruz. Yalnız bey diyoruz. Dersek yalnız ona diyeceğiz. Tutup da ne yaptıkları meçhul, memlekete hizmetleri olmayan bu adamlara niçin diyoruz... Bu günden itibaren lüzumsuz unvanların, 'hazretlerinin' ve sairlerin kaldırılmasını teklif ederim."[18]

Yusuf Akçura Cumhuriyet'in ilanından sonra, modernleşmenin dayanacağı toplumsal kuvvetler ve izlenecek siyasal ve ekonomik

14 Yusuf Akçura, *agm*, s.207-209.
15 Yusuf Akçura, *"Umdelerimize Dair"*, s.176-193.
16 Yusuf Akçura, *"Birinci Sene-i Tedrisiye Nihayetinde"*, s.92.
17 Yusuf Akçura, "Milliyetçilik, Halkçılık", *A. Yeni Gün*, 19 Kasım 1923, s.1.
18 *TBMM Zabıt Ceridesi*, devre 2, c.6, 25 Şubat 1924, s.345-346.

program üzerinde daha ayrıntılı durmuş, Cumhuriyet ilkelerinin sağlam temellere oturtulması için çaba göstermiştir.

Cumhuriyet Devrimi'nin Programı Üzerine

Akçura, devrimin uygulaması gereken siyasal program konusundaki düşüncelerini, Şey Sait isyanından sonra verdiği bir konferansta kapsamlı bir şekilde dile getirmiştir. *Üç Tarz-ı Siyaset,* Genç Türk devrimciliğinin nasıl ufkunu açmışsa, bu konferansta işlenen fikirler de Kemalist devrimciliğin ufkunu açacak niteliktedir. Darülfünun'da Haziran 1925'te verdiği "Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife" başlıklı konferansında, "demokratik", "bağımsız" ve "milli" olarak tanımladığı çağdaş devletin kuruluşuna öncülük edecek toplumsal güçleri ve bu güçlerin dayanacağı siyasal/ekonomik programı işlemiştir.[19]

"Cumhuriyet, Türk çağdaş devletini gerçekleştirmeyi ve pekiştirmeyi bugün en esaslı görevi kabul etmektedir" diyen Akçura, çağdaş devletin niteliklerini şöyle sıralamıştır:

> "1)... Çağdaş devlette egemen güç, o devleti kuran milletin kendisidir ve bundan dolayı çağdaş devlette egemenlik bölünmez, birdir... Bireyin birey üzerinde baskı ve zorbalık uygulamasına yol açan kurumlar kalkmıştır. Bu tür kurumların en önemlisi, toprağın mülk edinilmesi, kullanılması ve idaresi usulü olduğundan, çağdaş devletler esaslı toprak reformu gerçekleştirildikten sonra kurulabilmiştir. Milletin, halkın, eşit haklara sahip olarak devlete hakim olmasına 'demokrasi' denir. Dolayısıyla çağdaş devletler demokratiktir.
>
> "2)...Çağdaş bir devlette millet, aynı harsın ürünüdür; bundan dolayı, hiç olmazsa çoğunluğu, aynı mefkureye tutkundur. Dolayısıyla çağdaş bir devlet millidir.

19 Yusuf Akçura, "Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife", *Türk Yurdu*, c.3, sayı 13, Ekim 1925, s.1-16.

"3)...Çağdaş bir devlet tam bağımsızlığa sahiptir.

"4) Çağdaş bir devlet, millet fertlerinin hürriyetlerini, kendi bağımsızlık ve otoritesine gölge düşürmemek üzere, kanunlarla temin etmiştir. Bu görüş açısından çağdaş devlet hürriyetçidir (liberal).

"5) Çağdaş bir devletin esas niteliği halk hakimiyetidir (demokrasi); hürriyetçilik (liberalizm) değildir... Çağdaş devletlerin oluşmasında demokrasi ve liberalizm prensipleri çarpışmış ve çoğunlukla demokrasiye karşı gerici bir nitelik kazanan liberalizm yenilmiştir.

"6) ...Çağdaş devlet, iktisadidir."[20]

Çağdaş devletin, Rönesans, reform hareketleri ve Fransız Devrimi ile ortaya çıktığını söyleyen Akçura, çağdaş bir devlet kurmak isteyen Türklerin Avrupa medeniyetine yöneldiğini, bunun bir "medeniyet değiştirme" meselesi olduğunu vurgulamıştır.[21] Yusuf Akçura, bu geçiş sürecini şöyle tarif etmiştir:

"Batı'da aralıklarla meydana gelip, gericiliklerle çarpışarak, kanlı fedakârlıklar sayesinde nihayet zafer kazanabilen Rönesans, dini reform ve ihtilal hareketlerinin ürünlerini biz kısa bir zamanda elde etmeye mecburuz ve bunun için o hareketlere karşı çıkan engellerin hepsine hemen bir anda göğüs germek durumundayız. Avrupa'da birkaç asra yayılmış olan olayları Türkiye'de birkaç on seneye sıkıştırmak gerekiyor: Türkiye çağdaş devleti, az zaman zarfında başarıyla kurulamazsa, fırsatın elden kaçırılmış olması tehlikesi vardır."[22]

20 *Agm*, s.2-3.
21 *Agm*, s.7.
22 *Agm*, s.8.

Çağdaş bir devlet kurabilmek için Türkiye'de feodalizmin tasfiyesinin zorunluluğuna işaret eden Akçura, Doğu toplumlarında "gericilik unsurları din adamlarıyla toprak ağları; devrim unsurları, ilerleme ve gelişme unsurları çiftçilerle, şehirlilerdir" dedikten sonra, Batı medeniyetine geçmek isteyenlerin "bu iki toplumsal sınıfa, köylü çiftçilerle şehirli sanatkâr ve tüccarlara" dayanması gerektiğini dile getirmiştir.[23] Toprak ağalığının ortadan kalkmasıyla, kişiye olan bağımlılıktan kurtulacak olan köylülüğün çağdaş devletin kuruluşunda daha etkin rol alacağına inanan Akçura, feodal unsurlara dayanan din adamlarının da manevi otoritelerinin böylelikle kaybolacağını "gericilikten ilericiliğe geçeceğini ve o zaman medeniyet değiştirmeye karşı değil yandaş" olacaklarını belirtmiştir.[24]

"Avrupa devletlerinin çıkarlarıyla Türkiye dahilinde yaşayan toprak ağalarının ve onlara dayanan din adamlarının çıkarları birleşiyor" diyen Akçura, burjuvaziye ve demokrasiye dayanan Avrupa devletlerinin "İslam memleketlerinde toprak ağalarına ve onlara bağlı şeyh ve hocalara dayanarak sömürge siyasetini" yürüttüklerini, bu nedenle tam bağımsız bir devlet için de feodalizmin tasfiyesinin zorunlu olduğunu söylemiştir.[25]

Şeyh Sait isyanından örnek vererek feodalizm ile emperyalizm arasındaki ittifaka dikkat çeken Akçura, "Yabancılarla toprak ağaları, cephenin en kuvvetli kısmıdır; din adamları, çoğunlukla bir perdeleme birliği gibi kullanılıyorlar. Bu gericilik cephesi yalnız savunmada kalmakla yetinmiyor, bazen hayli şiddetli karşı saldırılara da geçiyor... Son Kürdistan isyanında görüldüğü gibi, Türkiye Cumhuriyeti çok kısa bir zamanda bu gericilik cephesini mağlup ve yok etmeye mecburdur. Bugün Cumhuriyet'e tarihin yüklediği görev budur" demiştir.[26]

23 *Agm*, s.9.
24 *Agm*, s.11.
25 *Agm*, s.13.
26 *Agm*, s.14.

Tüm bu gelişmeleri halka anlatmak ve çözüm yolları göstermek görevinin aydınlara düştüğünü belirten Akçura, "Bu yükümlülüğü yerine getirmeyenleri Türk tarihi, aydınlarımız cephesinin kaçakları diye anacaktır" dedikten sonra, "Her devrim savaşında belirli sınıfların genelkurmayı, ideologlarından, yani aydınlarından oluşur. Eğer bizim aydınlarımız da, idealleri olan çağdaş devletin Türkiye'de gerçekten kurulmasını, yerleşmesini istiyorlarsa, tümü bu amaç uğrunda çalışanların genelkurmayına dahil olmalıdırlar. Bütün aydınlar gericiliğe karşı birleşmezlerse, ortak amaca ihanet etmiş olurlar" çağrısı yapmıştır.[27]

Akçura'ya Göre Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri ve Türk Ocakları

Türk milliyetçiliğinin doğuşunu ve gelişimini Türk halklarının ekonomik ve toplumsal yapısındaki köklü değişikliklere bağlayan Akçura, özellikle milliyetçiliğin doğuşundaki iktisadi etkenler üzerinde durmuştur.[28]

Akçura, Avrupa'nın ekonomik açıdan büyümesinin ve sanayi devriminin Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki siyasal ve iktisadi sonuçlarını, Türk milliyetçiliğinin doğuşu açısından belirleyici etken olarak değerlendirmiştir. Batı'da ortaya çıkan siyasal devrimlerden ziyade, sanayi devrimi ve sermaye birikiminin Osmanlı Devleti'ndeki yansımaları sonucu Türklerde bir milli bilincin ortaya çıktığını ileri sürmüştür.

Akçura, Türk milliyetçiliğinin yeniden örgütlenmesi aşamasında bu tezlerinden hareket ederek, ulusal bilincin gelişmesi için milli bir ekonominin inşasının zorunlu olduğunu ve ulusal pazarın milli unsurlar eliyle düzenlenmesinin ortak kimliğin oluşması bakımından önkoşul olarak görülmesi gerektiğini savunmuştur.[29]

27 *Agm*, s.16.
28 Georgeon, *age*, s.28-30; Berktay, *age*, s.28.
29 Yusuf Akçura, "Türk Milliyetçiliğinin İktisadi Menşeilerine Dair", *Siyaset ve İktisat*, s.167-168.

Türk Milliyetçiliğinin İktisadi Kökenleri ve Tarihsel Rolü

Akçura, Türk ve Müslüman halkların yaşadığı coğrafyada ortaya çıkan milliyetçi hareketlerin kökenlerini incelerken, Avrupa'da gelişmeye başlayan kapitalizmin dünya genelindeki ekonomik ve siyasal sonuçları üzerinde durmuş; bu sonuçları Türk milliyetçiliğinin doğuşu açısından temel etken olarak ele almıştır.[30]

1912'de yazdığı "Türklük" adlı makalesinde ekonominin milliyetçilik üzerindeki tesrilerini incelerken, "Avrupalı kavimler, Türk alemini baştan başa iktisaden ve kısm-ı azamını de siyaseten hüküm ve idareleri altına aldıktan sonra, beylerin, hanların çoğu siyaseten ortadan kalktı... mahkûm Türk memleketlerinde, Türk şehirlerinin küçük esnafı, ustaları ve köylü rençberleri arasında gözü açık ve işgüzar olanlarından, Avrupalıların gelmesiyle elden kaçan küçük sanayi, imalat ve küçük ticaret yerine, Avrupalılardan gördükleri yeni usul sanayi ve ticareti icraya kalkışanları bulundu... işte bu suretle Türk aleminde yeni bir içtimai kuvvet, zengin bir burjuvazi (mutavassıt sınıf) peyda oldu... Sınıf-ı mutavassıt milliyetperverdir, menafi-i iktisadiyesi milliyet fikri ve hissinin inkişaf ve terakkisini ister... İşte bir taraftan fikri amillerin, diğer taraftan maddi amillerin tesiri neticesi olarak Türk aleminde, Türklük fikir ve hiss-i millisi doğmuş, tabir-i diğerle Türklerde marifet-i kavmiye tekevvün etmeğe başlamıştı"[31] demektedir.

Akçura, Osmanlı Devleti'nde kendini gösteren Türkçülük akımının doğuşundaki ekonomik faktörleri ise, Ankara Türk Ocağı'nda 27 Nisan 1923'te verdiği "Türk Milliyetçiliğinin İktisadi Menşeilerine Dair" adlı konferansında ayrıntılı olarak incelemiştir.[32] Konferansında Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal ve ekonomik yapısını "harp ve vergi" ekseninde irdeleyen Akçura, Avrupa'da ortaya çıkan Rönesans-Reform hareketleri ve ardından Osmanlı hâkimiyetinde

30 *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Mayıs 1921, s.1-2
31 Yusuf Akçura, "Türklük", *Salname-i Servet-i Fünun*, 1912, s.189-192.
32 *Agm*, s.141-168.

olan ticaret yollarının değişmesiyle uzun yıllar dengesini koruyan sistemin çözülmeye başladığını, bu çözülmenin sanayi devrimiyle beraber yıkım sürecine girdiğini savunmuştur.[33]

Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan azınlıkların ekonomik gücü ele geçirmelerini ve siyasal sistemin dağılmaya başlamasını Akçura şöyle özetlemektedir:

> "...Avrupa sınai ihtilalinin memleketimizdeki tesiratından en ziyade muntazır olan, Müslümanlardır. Zira gayr-i Müslim tebaa... Avrupa sanayi-i azimesine, Avrupa sermayedarlarına, Müslim tebaadan daha fazla yanaşıp onların vasıta-i ticareti oldular... Avrupalı devletler, bu akvamı kendilerine bağlamak, onları Şark-ı İslamiye'de bilhassa Memalik-i Osmaniye'de iktisadi ve siyasi ajanları haline getirmek istiyordu... Elhasıl efendiler, 20. asrın iptidalarında Saltanat-ı Osmaniye iktisaden Avrupa sanayi-i azimesinin, Avrupa sermayesinin ve bunların memlekette memurları haline geçen Hıristiyan tebaanın hüküm ve nüfuzu altına geçmiş gibidir. Saltanatın zümre-i hâkimesi başta bizzat Sultan olduğu halde, bu kuvvete hâkim olmak şöyle dursun, bu kuvvete karşı istiklal ve hürriyet hareketini bile muhafaza edememektedir. Saltanatın hakiki zümre-i hâkimesi artık saray ve Babıâli değil, sefaretlerle banka ve şirketlerdir. Müslim tebaa için menhus olan bütün bu netayic, Avrupa'daki maddi, sınai, iktisadi ihtilalin Memalik-i Osmaniye'deki tesiratıdır."[34]

Avrupalı sermayedarlarla beraber ekonomik ve siyasal alanda hâkimiyeti ele geçiren Hıristiyan unsurlar, yine Batı'da ortaya çıkan siyasi devrimlerin etkisiyle, Avrupa devletlerine dayanarak bağımsızlık talep etmeye başlamışlardır.[35] Osmanlı İmparatorluğu'nun

33 *Agm*, s.141-145.
34 *Agm*, s.155-159.
35 *Agm*, s.161-162.

dağılma sürecine girmesi ve ardından II. Meşrutiyet'le beraber, Türklerdeki uyanışın başladığına işaret eden Akçura, "Harb-i Umumi esnasında Türk'ü iktisaden yükseltmek, mütevasıt bir zengin sınıfı (bir burjuvazi) ihdas etmek, devletin veya Türklerin elinde sanayi-i azime vücuda getirmek, mütevafık ve rakip olan kavimlere karşı muayyen ve ciddi bir siyaset takip etmek"[36] gibi yollar denendiğini, ancak savaşın sonucu itibariyle bunların uygulanamadığını belirtmektedir.

Tüm bu gelişmelerin sonucunda Türklerin de "kendilerinin milli Türk devletlerini tesis" ettiklerini ifade den Akçura, şöyle devam etmiştir:

> "Büyük Millet Meclisi'nin toplanıp bir hükümet halinde faaliyete geçmesi, bu vakıanın resmi ve hakiki ifadesidir. Bu ifade-i hakikinin bir şeenniyet-i iktisadiye olabilmesi için, Türk milli devletinin çok sağlam iktisadi esaslara istinad etmesi lazımdır."[37]

Avrupa'nın kapitülasyonlardan hâlâ vazgeçmediğini belirten Akçura, "Türk cidden hür, cidden müstakil olmak istiyorsa, iktisaden hürriyet ve istiklal sahibi olmaya mecburdur" demektedir.[38] Aralık 1924'te Zonguldak Türk Ocağı'nda verdiği bir başka konferansında, yine ekonomik hayatın millileştirilmesine değinen Akçura, "Garp sermayesinin Türkiye'ye girmesine taraftarım; fakat sermaye Türk tabiiyetini kabul ederek, tabir-i diğerle Türk menfaatine tamamen tevafuk etmek şartıyla girmelidir" demiştir.[39]

Aynı konuşmasında Türk Ocağı'nın dikkatini ekonomiye vermesi gerektiğini de ilave ederek, "Öteden beri taşıdığım bir fikri sabit vardır: Türkiye'nin istiklali ancak Türkiye'yi istismar eden ser-

36 *Agm*, s.165.
37 *Agm*, s.166.
38 Aynı yer.
39 Yusuf Akçura, "Türk Ocakları Şuunu", *Türk Yurdu*, c.1, no:4, Ocak 1925, s.338-339.

mayenin Türk olmasıyla kaimdir. Diğer istiklal, ancak istiklal-i siyasi olabilir; ancak ve ancak istiklal, istiklal-i iktisadidir... Ocaklar bu hususta bir nevi pişdar müfrezelerdir. Ocaklarda yakın zamanlara kadar milli fikir, ideal, edebi ve felsefi kısımda tenvir ediyordu. Bundan sonra iktisadi kısımda temerküz eylemelidir"[40] demiştir.

Türk Ocaklarının Yeniden Örgütlenmesi ve Yusuf Akçura

Akçura, Türk milliyetçiliğini ekonomi temelinde ele almış, milli bir kimlik yaratmanın önkoşulu olarak ulusal pazarın milli aktörler tarafından düzenlenmesini gerekli görmüştür. Türk Ocakları'nın Ankara merkezli olarak yeniden örgütlenmeye başladığı yıllarda, "Türklük", "halkçılık" ve "milliyetçilik" gibi temel düsturları hep bu esaslar dairesinde değerlendirmiştir.[41]

İşgal ve çeşitli baskılar nedeniyle kapanmış olan Türk Ocakları, 1920'den itibaren yurt genelinde tekrar şubeler halinde açılmaya başlamıştır. *Türk Yurdu* dergisinin yayımlanmadığı bu yıllarda, ocaklılar, İstanbul'da "Yeni Mecmua", Adana'da "Altın Yurt", Sinop'ta "Türk Bahçesi" adıyla dergiler yayınlamaya başlamışlardır.[42]

Mustafa Kemal Paşa'nın Eskişehir ve İzmit'te düzenlediği basın toplantılarında[43] Panislamist-Pantürkist politikaların geçersizliğini açıklaması, milliyetçiliği Misakı Milli coğrafyasıyla siyasal olarak sınırlandırması Türk Ocakları'nın yeni yönelimlerini de etkilemiştir. 1923 yılında toplanan Türk Ocakları İstanbul Kongresi'nde konuşan Hamdullah Suphi, Türk birliği siyasetini "dar milliyetperverlik" olarak eleştirmiş, ancak kültürel bir birliğin manevi güç kaynağı olacağını vurgulamıştır.[44]

40 Aynı yer.
41 Füsun Üstel, *Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yayınları, 2. basım, İstanbul, 2004. *Birinci Türk Ocakları Umumi Kongresi 1924*, Ankara, 1925, s.43-50.
42 Üstel, *Türk Ocakları*, s.125-126.
43 Mustafa Kemal, *Eskişehir-İzmit Konuşmaları (1923)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998.
44 Üstel, *Türk Ocakları*, s.146.

23-25 Nisan tarihlerinde Ankara'da yapılan Türk Ocakları 1. Genel Kongresi'nde tartışmanın merkezini üyelik kriterleri meselesi işgal etmiştir. Kimi delegeler, sadece etnik olarak gerçek Türklerin üye alınması gerektiğini savunarak, milli kimliği ırk temelinde ele almıştır. Yusuf Akçura, etnik temelli ayrıştırmaya karşı çıkarak, bağımsız iktisadi yapılar halinde zaten dağılmış, kaynaşamamış olan Türklerin bu kriterle iyice ayrışacağına dikkat çekerek, Türkçe konuşmanın ve Türklüğe hizmetin yeterli bir önkoşul olarak görülmesinin daha faydalı olacağını dile getirmiştir.[45] Bu tercihin diğer etnik yapıları da kucaklayan bir yaklaşım olacağını da eklemiştir. Bu tartışmalardan sonra, üyelik koşulları "Türk Ocağı Yasası"nda şöyle belirlenmiştir:

> "Madde 5- Neslen Türk olan veya hars dolayısıyla tamamen Türk duygusu ve Türk dileği besleyen ve mazileriyle Türklüğe bağlı olduklarını ispat etmiş bulunan her kadın ve erkek Türk Ocağı'na aza olabilirler
>
> "(...)
>
> "Madde 9- Türk olmadıkları halde Türklüğe herhangi bir suretle büyük hizmetleri sebkat etmiş olanlar İdare Heyeti'nin teklifiyle veya doğrudan doğruya Umumi Kongre tarafından fahri aza intihap olunabilirler."[46]

Üyelere "zümre ve fırka siyaseti"ni yasaklamak konusunda kongrede ortaya çıkan tartışmalarda Akçura, siyasi fikirlerin ifadesinin doğal olduğunu ancak bunun Ocak adına yapılmamasının uygun olduğunu vurgulamıştır. Bu tartışmalardan sonra, Ocağın amaçlarına muhalif olmamak şartıyla, her üyeye siyasi kanaatine göre çalışma serbestliği tanınmıştır.[47]

45 *Birinci Türk Ocakları Umumi Kongresi 1924*, Ankara, 1925, s.43.
46 *Türk Ocağı Yasası*, Yeni Gün Matbaası, Ankara, 1924.
47 *Türk Ocağı Yasası*, Madde 4.

İkinci Genel Kongre, Şeyh Sait isyanından sonraki günlere rastlayan tarihlerde yapılmış (23-26 Nisan 1925), bu durum Kongre'nin havasını da etkilemiştir. Kongrede, Türk Ocağı'nın her türlü faaliyetinde toplumsal ihtiyaçların ön plana alınması hâkim görüş olarak ortaya çıkmıştır. 26 Nisan'da İdare Heyeti ve Kongre delegeleri, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı ve Başvekil İsmet Paşa'yı ziyaret etmişlerdir. İsmet Paşa bu görüşmede, Şeyh Sait isyanını değerlendirdikten sonra, "Vazifemiz Türk vatanı içinde bulunanları behemahal Türk yapmaktır. Türklere ve Türkçülüğe muhalefet edecek anasırı kesip atacağız. Vatana hizmet edeceklerde arayacağımız evsaf her şeyden evvel o adamın Türk ve Türkçü olmasıdır." diyerek,[48] bir bakıma Türk Ocağı'na da bir görev vermiştir. Yusuf Akçura, aynı konu münasebetiyle Haziran 1925'te verdiği "Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife" adlı konferansında, İsmet İnönü'den farklı bir yaklaşım sergileyerek, etnik ve dini ayrılıkçılığı feodal altyapıya bağlamış bu sorunun ancak "milli bir burjuvazi öncülüğünde" ulusal bir ekonominin inşası ve toprak reformuyla çözülebileceğini vurgulamıştır.[49]

1926 yılında yapılan Türk Ocağı Üçüncü Kongresi'nde, etnik kimliğe bağlı olarak, ocakların temsil sorunu tartışma konusu olmuştur.[50] Türklüğe dayanan Türk Ocağı'nın diğer etnik unsurları temsil etmesi ve ortak bir milli kimlik yaratma meselesi etrafında süren tartışmalarda Akçura, önceliğin Osmanlı döneminde ortadan kalkmış olan Türklük bilincinin yeniden kazandırılmasına verilmesi gerektiğini belirtmiştir.[51] Bu bilincin olmaması nedeniyle Türklerin dahi kendisini farklı bir unsur olarak tanıdığını söyleyen Akçura, "Türk Ocakları'nın ilk işi, Türk'e Türklüğünü anlatmaktır.

48 *Vakit*, 27 Nisan 1925, no: 2632, s.1.
49 Yusuf Akçura, "Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife", *Türk Yurdu*, c.3, sayı 13, Ekim 1925, s.1-16.
50 *Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları*, Kader Matbaası, İstanbul, 1927.
51 *Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları*, s.195-196.

Türk'e Türk olduğunu anlatmak demek, onun harsını kafasına yerleştirmek, onu Türklükle iftihar edecek bir hale getirmek, onu sanat ve iktisat itibariyle yükseltmek demektir. Eğer Türk kuvvetli olursa mukabil temsil kendi kendine başlar." demiştir.[52]

Bu konuda atılacak adımları siyasi iktidarın yerine getireceğine inandığını belirten Akçura, Türk Ocağı'nın görevinin fikri düzeyde olabileceğini söyledikten sonra, şöyle devam etmiştir:

> "Fikir kuvvetli olmakla beraber, fikirden daha kuvvetli bir şey vardır: İktisat. Binaenaleyh, Türklükte iktisadi faaliyetin imkânı daha çok olduğundan dolayı, bu hususu hükümet ihsas etmelidir. Bu yolda hükümet tedbir almalıdır. Biz de bunu teşkilatımızda daima göstermeliyiz."[53]

"Her Şeyden Biraz" başlıklı konferansında, hedefe ulaşmak için "bir kül halinde" hareket etmeyi önerdikten sonra, Atatürk'ün önderliğine olan bağlılığın başarıyı getireceğini vurgulamıştır:

> "Halkçı, inkılapçı, cumhuriyetçi, yenilik taraftarı, asrilik taraftarı bütün Türkler, bütün Türk müesseseleri, fırka, matbuat, ocaklar, cemiyetler, hepsi birleşmeli ve tam bir ahenkle müncinin ilahi sesine ayak uydurarak yürümelidir."[54]

Yusuf Akçura, Türkiye'nin izlemesi gereken ekonomi politikası üzerine, "ulusal dil" konusuyla ilgili yapılan tartışmalarda da kimi görüşlerini ifade etmiştir. Türk Ocağı için de önemli bir mesele olan dilin millileşmesi konusu, 1927 yılında gerçekleşen dördüncü kurultayda gündeme gelmiştir. Delegelerin büyük çoğunluğu dil sorununu yalnız kültürel temelde ele almışlar, toplumsal-ekonomik yönünü değerlendirmemişlerdir. Akçura bu konuya da, gelişmiş ve bütünleşmiş bir milli ekonomi çerçevesinde ele almış, "Bendeniz zannediyorum ki, lisan meselesinin en mühim amili, hatta henüz Türkiye Cumhuri-

52 *Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları*, s.196.
53 *Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları*, s.197.
54 *Türk Yurdu*, c.3, sayı 14, Kasım 1925, s.118.

yeti'nde bile muhtelif menatıkın iktisaden bile birbirine merbut olmayışıdır... Türkiye denilen bugünkü mahdut memlekette bile münasebat-ı iktisadiye Şark ile Garp arasında, Şark ile merkez arasında maksuttur veya gayet nakısdır. Buna mukabil şarktaki vilayetlerimiz halkı diğer başka lisan konuşan menatık ile merbuttur. Binaenaleyh oradaki lisanların tesiri vardır" diyerek, ekonominin ulusal çapta örgütlenmesinin önemine dikkat çekmiştir.[55]

Türk Ocağı'nın dördüncü kurultayı, CHF Büyük Kongresi ile aynı yıl içinde (1927) yapılmış, bu tarih ocak açısından da önemli bir dönüm noktası olmuştur. Türk Ocağı Kurultayı'nda karar verilen yasa değişikliği ile "Cumhuriyet Halk Fırkası ile devlet siyasetinde beraber" olunacağı karara bağlanmıştır.[56]

Siyasi Tarih Çalışmaları ve Türk Yılı

Yusuf Akçura, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Darülfünun'da, Harbiye'de ve Heybeliada Denizcilik Lisesi'nde sürdürdüğü siyasi tarih müderrisliğine, Cumhuriyet döneminde Ankara Hukuk Mektebi'nde siyasi tarih profesörü olarak devam etmiş, aynı unvanla görev aldığı İstanbul Üniversitesi'nde hocalık yaşamını noktalamıştır.

Fransa'da eğitim gördüğü yıllardan itibaren özelde Türk, genelde dünya siyasi tarihiyle yakından ilgilenen ve bu konuda birçok çalışma yapmış olan Akçura, Ankara Hukuk Mektebi ile başlayan siyasi tarih profesörlüğü döneminde, konunun üzerinde daha ayrıntılı durma imkânı bulmuştur. Ankara Hukuk Mektebi'nde verdiği siyasi tarih ders notlarını yayımlamıştır[57] ancak, bu ders notlarının dışında, konuyla ilgili çok az sayıda makale kaleme alabilmiştir.

55 *Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları*, Ankara, 1928, s.315.
56 Üstel, *Türk Ocakları*, s.227.
57 *Tarih-i Siyasi* –Ders Notları, Ankara Hukuk Mektebi Neşriyatı, Ankara, 1927; *Tarih-i Siyasi* –Ders Notları, Ankara Hukuk Mektebi Neşriyatı, 1928; *Zamanımız Avrupa Siyasi Tarihi 1-2* (1930-1931 ve 1933 Ders Notları), TBMM Matbaası, Ankara, 1933.

5 Kasım 1925'te açılan Ankara Hukuk Mektebi'ne siyasi tarih profesörü olarak atanan Akçura,[58] bu görevi milletvekilliği ile beraber, 1933 yılına kadar sürdürmüştür. 1933 yılında gerçekleştirilen üniversite reformunun ardından, aynı görev ve unvanla, İstanbul Üniversitesi'ne geçmiştir.

Yusuf Akçura, siyasi tarih incelemelerine Fransa'daki eğitim yıllarında başlamış, bu dönem özellikle "Şark Meselesi" üzerinde durmuştur.[59] II. Meşrutiyet'ten sonra dünya siyasi tarihi konusuna giren Akçura, 1920'lerde daha ziyade Avrupa siyasi tarihi ve fikir hareketlerini incelemiştir.[60] Şark Meselesi'ni döneme hâkim diğer yaklaşımlardan farklı olarak ele alan Akçura, diplomatik anlaşmazlıkları ya da dinsel karşıtlıkları bir kenara bırakarak, sorunu ekonomi açısından değerlendirmiştir. Siyasi ve toplumsal tarihte ekonominin belirleyiciliği konusundaki anlayışı, yaşadığı dönem bakımından özgün bir yaklaşım olarak kabul edilmiştir.[61] Ekonominin ana belirleyici unsur olarak kabul edilmesine karşı çıksa da, "bilcümle harekat ve inkılabat-ı içtimaiyede hadisat-ı iktisadiyenin yegane değilse bile en mühim esbabı teşkil ettiğini kabul zaruridir"[62] demiştir.

Avrupa'daki nüfus artışına bağlı olarak artan ihtiyaçlarla kaynaklar arasındaki dengesizliğin "Şark Meselesi"nin temelini oluşturduğunu düşünen Akçura, Avrupalıların sömürge bölgeleri oluş-

58 Ankara Hukuk Mektebi'nin açılışına kadar, "müderris" unvanı ile ders veren hocalar, bu tarihten itibaren Yusuf Akçura'nın önerisiyle, Hukuk Mektebi'nde "profesör" unvanını almışlardır. Bkz. Ahmet Mumcu, *Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne (1925-1975)*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1977, s.65-66.

59 Yusuf Akçura, "Mesele-i Şarkiyeye Dair", *Şura-yı Ümmet*, no: 17, 1 Aralık 1902; "Şark Meselesine Dair", *Şura-yı Ümmet*, no: 19, 31 Aralık 1902.

60 Yusuf Akçura, *Tarih-i Siyasi Notları: Şark Meselesine Dair*, Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul, 1920; *Muasır Avrupa'da Siyasi ve İçtimai Fikirler ve Fikri Cereyanlar*, Maarif Vekaleti Neşriyatı, İstanbul, 1923.

61 Georgeon, *age*, s.31.

62 Akçura, *"Şark Meselesine Dair"*, s.27.

turmaya başladığını yazmıştır. Çin, İran ve Osmanlı gibi imparatorluklarda ekonomik nüfuz bölgeleri oluşturan Avrupalıların, çeşitli milliyetleri bağımsızlık yönünde kışkırttığını, bu etkenlere iç ekonomik çelişkilerin de eklenerek toplumsal ve siyasal sorunları doğurduğunu ileri sürmüştür. Avrupa'nın ekonomik üstünlüğünden kaynaklanan hegemonya isteğinin ve Doğu ülkelerine müdahalesinin "Şark Meselesi" olmaktan ziyade, nedeni itibariyle bir "Garp Meselesi" olarak anılması gerektiğini belirtmiştir.[63]

Akçura'nın tarih çalışmalarını değerlendiren François Georgeon, "kullandığı kaynakların geniş bir sentezini yaptığını" ve "genel bir tablo çizmeyi yeğlediğini" ileri sürmüştür.[64] Mehmet Fuat Köprülü 1913'te yazdığı bir makalesinde, Akçura'yı "ülkenin beklediği tarihçilerin en büyüğü olmaya aday" olarak gördüğünü yazmıştır.[65] Akçura, tarih yazıcılığı konusunda özellikle Avrupa'da gözlenen gelişmeleri yakından takip etmiş ve yerli tarih çalışmalarında bu gelişmelerin uygulanması için çaba harcamıştır.[66] Bu nedenle hem Osmanlı hem de Türk tarih yazıcılığına yeni bir bakış kazandırmıştır.

Akçura'nın Osmanlı tarih yazımına olan eleştirilerinin esasını oluşturan noktalar, bir bakıma onun tarih anlayışına da yön veren prensipler olmuştur. Osmanlı dönemi tarihçiliğinin temel anlayışı olan vakanüvisliği "bazı manasız ve rabıtasız malumat parçalarından oluşan, kuru ve cansız, olayların tespih taneleri gibi iltisaksız sıralanmış olduğu, içinde tarihsel olgular zincirini kavramanın ve tarihin mantığının gelişmesini görme olanağının bulunmadığı" bir tarihçilik olarak değerlendirmiştir.[67] "Bir memleketin ahval-i iktisadiye ve iç-

63 Akçura, *age*, s.31-33.
64 Georgeon, *age*, s.73.
65 Köprülüzade Mehmet Fuat, "Bizde Tarih ve Müverrihler Hakkında", *Bilgi Mecmuası*, sayı 1-2, 1913, s.185-196.
66 Georgeon, *age*, s.74.
67 Yusuf Akçura, "Küçük Muhtıra", *Türk Yurdu*, c.4, sayı 23, 1913, s.809-810.

timaiyesi malum olmazsa, vekayi-i tarihiyesi katiyen anlaşılamaz" diyen Akçura,[68] fikir ve ahlakın tarihe yön verdiğini düşünen Osmanlı tarihçilerini ve aydınlarını idealist olmakla eleştirmiştir.[69]

Siyasi tarih incelemelerinde vakanüvis anlayışla arasına set çeken Akçura, Türklerin tarih konusunda milli bir bakış açısı kazanması gerektiğini de düşünmüştür. Özellikle Fransız tarih kitaplarından yapılan çevirilerle tek merkezli ve yanlış bir tarih anlayışının yerleştirildiğini savunmuş, özellikle Türk tarihi konusunda kalıplaşmış, yanlış bilgilerle dolu tekrarların terk edilmesi için çaba göstermiştir. Öyle ki, ilkçağ, ortaçağ, yakınçağ ve çağdaş dönem olarak dört büyük döneme ayrılmış kronolojik kalıpları eleştirmiş, Türk tarihi için farklı bir kronolojik tasnif önermiştir:[70]

1- Eski Dönem: Moğol istilalarına kadar eski Türk uygarlıkları

2- Orta Dönem: Türk halklarının Cengiz Han'ın kurduğu imparatorluk altında birleşmesi

3- Yeni Dönem: Cengiz Han imparatorluğunun dağılmasından doğan devletler

4- Çağdaş Dönem: Türklerin milli uyanışı

Akçura, dönemin siyasi tarih anlayışından farklı olarak, Türklerin İslamiyet'i kabulünü bir tarihsel aşama olarak kabul etmemiş, İslamiyet'i bütünüyle Türk tarihi içinde değerlendirmiştir. Ayrıca, Osmanlı tarihçiliğinde barbar sınıfına sokulan Tatar ve Moğollara Türk tarihi içinde yer vermesi yeni bir açılım olmuştur.[71] Türklerin kendi tarihlerine "yabancıların taktığı gözlüklerle" bakmasına karşı çıkan Akçura, bu bakışı kökten değiştirmek gerektiğini savunmuştur.[72]

68 Aynı yer.

69 Yusuf Akçura, "Portekiz İhtilali Münasebetiyle", *Sırat-ı Müstakim*, c.5, sayı 111, 21 Ekim 1910, s.119.

70 Yusuf Akçura, "Türk Tarihinin Devrelere Taksimi", *Türk Yurdu*, c.8, sayı 4, 1915, s.2561-2563.

71 Georgeon, *age*, s.82.

72 Yusuf Akçura, "Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han", *Türk Yurdu*, yıl 1, sayı 1, 30 Kasım 1911, s.17-18.

Türk Yılı

Siyasi tarih alanında en tanınmış eseri olan *Türk Yılı*'nı, Türk Ocağı himayesinde yayımlamış, aynı zamanda başyazarlığını da kendisi üstlenmiştir.[73] 1928 yılından sonra bir daha yayımlanamayan bu eserde Akçura, "Demokratik Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu tarihile bu günkü teşkilatı ve Cumhuriyet Türklerinin her türlü hayati tezahüratı" nı incelemiş[74] ve Türkçülük hareketinin kaynaklarının ve tarihsel gelişiminin bir tahlilini yapmıştır. Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinden Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar geçen süreçle birlikte, yeni devletin siyasi, mali ve iktisadi yapısına dönük genel bilgiler veren *Türk Yılı*, esas olarak milliyetçilik ve milli devletin gelişimi üzerinde durmuştur.

Eserde "milliyet" fikrinin doğuşunu, teorik ve pratik gelişimini inceleyen Akçura, modern anlamda "milliyet" düşüncesinin Batı'da milli devletlerin kuruluşuyla tam manasıyla ortaya çıktığına işaret etmiştir.[75] Bu düşüncenin Avrupa kaynaklı olmasından hareket ederek, Batı ile siyasal-kültürel temasa giren Türkler arasında "milliyet" fikrinin gelişmeye başlamış olduğunu savunan Akçura, "Bu şartlara sahip Türk kavimleri, eskiden Osmanlı Türkleri denilen Batı Türkleri ile Kırım Türkleri ve Kuzey Türklerinin İdil havzasında yaşayan kısımlarıyla Kafkasya'da oturan Azeri Türkleridir. Gerçekten 19. yüzyılın sonlarına doğru Türklerin bu dört kümesinin dördünde de milliyet fikrinin ortaya çıkarak yayılmakta olduğunu" ileri sürmüştür.[76]

18. yüzyıldan itibaren Avrupa ile ilişkilerini geliştirmeye başlayan Osmanlı İmparatorluğu'nda görev alan yabancıların ve eğitim amacıyla Avrupa'ya giden Türklerin bilgi akışını sağlaması ve aynı zamanda gayrimüslim tebaanın devlet içindeki etkinliğinin artma-

73 *Türk Yılı*, Türk Ocağı Neşriyatı, İstanbul, 1928.
74 *Age*, s.2.
75 Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, s.18.
76 Akçura, *age*, s.19.

sıyla, Batı'da ortaya çıkan fikir akımları özellikle Tanzimat'tan sonra Osmanlı'da etkili olmaya başlamıştır. Tanzimat'la beraber, Yeni Osmanlılar'da milliyet kavramının kendini göstermeye başladığını belirten Akçura, edebiyatta, dilde ve tarihçilikte "milli" vurguların kendini gösterdiğini yazmıştır.[77]

Doğu'da yine aynı tarihlerde, diğer dış etkenlerle beraber, Rus yayılmacılığı ve baskısı sonucu Rusya Türklerinde ve Azeri Türklerinde milli uyanış gözlendiğini dile getirdikten sonra, Osmanlı'da "milliyet düşüncesinin ikinci faal devresi" olarak I. Meşrutiyet'i işaret etmiştir. Bu tarihlerde Osmanlı İmparatorluğu'nda ortaya çıkan "çözülme buhranı"nın "Türklük" fikrinde yeterli derecede bir olgunlaşmaya engel olduğunu savunan Akçura, şuurlu bir Türkçü olarak anılan kişilerin bile siyasette "Osmanlı milliyeti" ve "İslam birliği" gayelerine önem verdiklerini, Türkçülüğün henüz "Osmanlı milliyeti ve İslam birliği siyasetleriyle karışmış şekilde" bulunduğunu ileri sürmüştür.[78]

Yusuf Akçura, Kafkas, Kırım ve Kazan Türklerinde milliyet fikrinin yaşadıkları bölgenin siyasi, sosyal ve iktisadi şartlarıyla İstanbul'da ve Rusya'daki fikirlerin etkilerine bağlı olarak geliştiğini, İstanbul'un fikri etkilerinin daha belirgin olduğunu belirtmiştir.[79] İsmail Gaspıralı ve Şahabeddin Mercani'nin faaliyetlerini de bu gelişmeler içinde değerlendiren Akçura, özellikle *Tercüman* gazetesinin "Doğu ve Batı Türkleri" arasındaki siyasal-kültürel ilişkileri güçlendirmekte önemli bir araç olduğunu da ilave etmiştir.

Türkçüğün, "istibdat dönemi" yıllarında üçüncü devresini yaşadığını, bu baskı döneminde Türkçülüğün edebiyat ve siyaset alanında öne çıkmaya başladığını vurgulayan Akçura, kendisinin de içinde yer aldığı, "Türkçülükle özellikle siyaset sahasında meşgul olmuş" kişilerin fikirlerini irdelemiştir. Tunalı Hilmi, Hüseyinzade

77 Akçura, *age*, s.34-37.
78 Akçura, *age*, s.58.
79 Akçura, *age*, s.63.

Ali, Ahmet Ağaoğlu gibi isimlerin yanı sıra, kendisinde de Türkçülük fikrinin gelişim seyrini ve siyasi Türkçülüğün bu kişiler ekseninde yaptığı yolculuğu kısaca değerlendirmiştir.[80]

Tunalı Hilmi'nin halkçılık anlayışının onu Türkçülük idealine yaklaştırdığını ve konunun siyasal boyutunu ilk kavrayan aydınlardan olduğunu vurgulayan Akçura,[81] Hüseyinzade Ali'yi, merkezinde Osmanlı olmakla beraber, tüm Türk dünyasında siyasi Türkçülük anlayışını derinleştiren bir şahsiyet olarak ele almıştır.[82] Akçura, incelemesinde Ahmet Ağaoğlu'na özel bir yer ayırmış ve "Türk milliyetçiliği fikrine, Şeyh Cemaleddin Afgani gibi, bütün Müslümanların hatta bütün Doğuluların hayat, mutluluk, bağımsızlık ve geleceği kaygısıyla birkaç aşamadan geçerek ulaşmıştır" diyerek bu aşamaları ayrıntılarıyla sunmuştur.[83]

Kendi yaşamını da, genel olarak Türkçülük bağlamındaki siyasal faaliyetleri etrafında değerlendiren Akçura, Rusya'da ve Fransa'da geçirdiği yılların ve orada elde ettiği düşünsel birikimin siyasi ve fikir yaşamındaki etkilerini açıklamıştır. *Üç Tarz-ı Siyaset*'te ortaya koyduğu fikirler üzerinde daha ayrıntılı duran Akçura, bu çalışmada gösterdiği siyasi yönelimlerin eksik ve yanlışlarını da işaret ederek, bir bakıma düşünsel bir muhasebe yapmıştır:

> "Bugünkü düşünceme göre, bu makalede önemli bir tahlil eksikliği vardır: 'Türklük siyaseti' ile 'Türk birliği', 'İslam siyaseti' ile 'İslam birliği' birbirine karıştırılmıştır. Osmanlı Devleti'nin içerde 'Türklük' veya 'İslam' siyaseti takip etmesi, dışarıda 'Pantürkist' veya 'Panislamist' olmasını mutlaka gerektirmez. Ve bu tahlil de yapılmış olsaydı, 1908'den bugüne kadar olan olaylar, daha açık görülmüş ve ifade edilmiş olurdu."[84]

80 Akçura, *age*, s.121-163.
81 Akçura, *age*, s.121-122.
82 Akçura, *age*, s.140-146.
83 Akçura, *age*, s.147-163.
84 Akçura, *age*, s.133-134.

Bu özeleştiriden sonra, *Üç Tarz-ı Siyaset* adlı makalesinin tarihsel ve siyasal önemini de şöyle izah etmiştir:

> "...bu makaleden önce Osmanlı saltanatının son devresindeki siyaset tarzlarını sınıflandıran ve her bir tarza belirli bir ad vererek esas çizgilerini ortaya koyan bir eser yazılmış değildir. Bundan başka, hemen bir yüzyıla yakın, dil, edebiyat ve filoloji ve hatta siyaset sahasında Türkçülük fikri ve fikri akımı mevcut olduğu halde, Türk milliyetçiliğinin siyasette sahip olabileceği değer ve öneme dair, 'Üç Tarz-ı Siyaset'ten önce bu derece açık ve kesinlikle görüş beyan eden bir eser yazılmış olduğunu da bilmiyorum."[85]

Akçura, II. Meşrutiyet döneminin Türkçülük açısından siyasette ve edebiyatta bir yetkinleşme dönemi olduğunu, daha önce örgütsüz ve dağınık olan Türkçülerin halkçılık prensibini de savunarak, hem edebiyat hem de siyaset sahasında etkinlik kazanmaya başladıklarını belirttikten sonra, Türk Derneği ve Türk Ocağı etrafında toparlanan Türkçülerin öncüleri ve dergileri hakkında kısaca bilgi vermiştir.[86]

Eserin "Türkiye Cumhuriyeti" başlıklı son iki sayfalık bölümünde, Türk milliyetçiliğiyle Cumhuriyet'in ideallerinin aynılığına vurgu yapan Akçura, Türkçülerin siyasal ve sosyal alanda "milliliği ve asliliği" yerleştirmek idealiyle çalıştıklarını, "fakat bütün bu kültürel hürriyet ve bağımsızlığın siyasi sahada tam hürriyet ve bağımsızlık kazanılmadıkça elde edilemeyeceğinin Meşrutiyet tecrübesiyle" anlaşıldığını savunmuştur. Akçura, " Türkiye Cumhuriyeti'nin, başta 'Büyük Millet Meclisi Hükümeti' adıyla, sonra gerçek adıyla kurulması"nı Türk milliyetçiliği açısından Türkçülük idealinin gerçekleşmesi demek olduğunu ve "Mustafa Kemal'in rehberli-

85 Akçura, *age*, s.134.
86 Akçura, *age*, s.182.

ği ve idaresi altında siyaseten tam hürriyet ve bağımsızlığın kazanıldığını" dile getirmiştir.[87]

"1909'dan 1928'e kadar geçen yirmi yıllık devrenin incelemesini" bu "Türk Yılı"nda yapmanın güç olduğunu, bu dönemin "yarım asırlık devreden çok daha karışık ve önemli olayları" içerdiğinden zamana ihtiyaç olduğunu söyleyen Akçura, bu işin ikinci bir nüsha ile yapılacağını belirtmiştir.[88] Akçura, Türkçülüğün II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemindeki konumunu ve gelişimini ikinci cilde bırakmayı uygun görse de, *Türk Yılı*'nın başkaca bir sayısı hazırlanamamıştır.

87 Akçura, *age*, s.183-184.
88 Akçura, *age*, s.164.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KEMALİZMİN TARİH FELSEFESİNE KATKILARI

Kurtuluş Savaşı ve ardından Cumhuriyet Devrimi pratiği, ilk önce Batı basınında, daha sonra Türkiye'nin resmi yayınlarında "Kemalizm" adıyla anılmıştır. Daha 1919 yılında İngiliz resmi raporlarında "Kemalizm" terimi görülmeye başlanmıştır.[1] Sovyet ve Komintern yayın organlarına ise, 1920 yılından itibaren *Kemalizm* kavram olarak girmiştir.[2] Türkiye'de, 1930'larda kimi yayınlarda 'Kemalizm' kavramı tartışılsa da,[3] ne Mustafa Kemal Atatürk tarafından ne de resmi bir yayın tarafından 1935'lere kadar bu kavram anılmıştır. İlk kez, CHP 4. Büyük Kongresi'nde resmi bir yayına girmiş olan Kemalizm, bu dönemden itibaren yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. CHP'nin 1935 tarihli kongresinde kabul edilen programının 'Giriş' bölümünde "Kemalizm"in tarifi şöyle yapılmıştır:

1 Doğu Perinçek, *Kemalist Devrim-5, Kemalizmin Felsefesi ve Kaynakları*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006, s.9. Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s.135 vd. Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1982, s.270. Osman Ulagay, *Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı*, Yelken Matbası, İstanbul, (y.t.y), s.127.

2 Doğu Perinçek, *Lenin, Stalin ve Mao'nun Türkiye Yazıları*, 3. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1992.

3 Temuçin F. Ertan, "Ahmet Cevat Emre ve Kemalizm'de Öncü Bir Dergi: Muhit", *Kebikeç*, yıl 2, sayı 5, 1997, s.17-34. Nedim Yalansız, "1930'lar Türkiye'sinde Demokrasi ve Kemalizm Tartışmaları", *Çağdaş TürkiyeTarihi Araştırmaları*, c.III, sayı 8, yıl 1998, s.25-48. Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, 4. basım, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005, s.276.

"Cumhuriyet Halk Partisi'nin programına temel olan ana fikirler, Türk Devrimi'nin başlangıcından bugüne kadar yapılmış olan işlerle, yalın olarak ortaya konmuştur... Yalnız birkaç sene için değil geleceği de kapsayan tasarılarımızın ana hatları burada, toplu olarak yazılmıştır. Partinin güttüğü bütün bu esaslar, Kamalizm Prensipleridir."[4]

Atatürk, 1939'da toplanacak CHP kurultayı için 1937'de hazırladığı program taslağının "Giriş" başlıklı ilk bölümüne yine "Partinin güttüğü bütün bu esaslar, Kamalizm Prensipleridir" kaydını düşmüştür.[5] 1935'ten itibaren, devrim tarihi derslerinde ve dönemin aydınları tarafından kaleme alınan yazılarda 'Kemalizm' (ya da Kamalizm) kavramı kullanılmaya devam etmiştir.[6]

Hem bu yayınlarda hem de resmi yayınlarda "iş", "fiiliyat ve tatbikat" olarak değerlendirilen Kemalizm, Kurtuluş Savaşı'ndan o güne kadar geçen dönemde yapılan eylem ve uygulamalarla açıklanmıştır. Cumhuriyet'in önderleri gibi, düşünürleri de Kemalizm'i bir ideolojiden ziyade, tüm savaş ve Cumhuriyet'in yerleşmesi süreci boyunca ortaya konan düşünce ve eylemlerin bir toplamı olarak ifade etmişlerdir.[7]

4 *CHP Programı*, Ulus Basımevi, Ankara, 1935, s.1-2. Kemalizmin, 'Kamalizm' şeklinde yazılması, öz Türkçe kullanımının önemsediği yıllara denk gelmesinden kaynaklanmaktadır. Anadolu Ajansı'nın 4 Şubat 1935 günlü bülteninde konuyla ilgili şu açıklama yapılmıştır: "İstihbaratımıza nazaran, Atatürk'ün taşıdığı 'Kamal' adı Arapça bir kelime olmadığı gibi, Arapça 'Kemal' kelimesinin delalet ettiği manada da değildir. Atatürk'ün muhafaza edilen öz adı, Türkçe 'ordu' ve 'kale' manasına olan 'Kamal'dır" Bkz. Perinçek, *age*, s.12, dipnot 9.

5 Anıtkabir Arşivi, Dosya:1, No:1091'den aktaran: "Atatürk'ün Elyazısıyla 'Kamalizm' Prensipleri", *2000'e Doğru*, sayı 46, 8 Kasım 1987, s.20 vd.

6 Şeref Aykut (Edime Mebusu), *Kamalizm*, İstanbul, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, 1936. Tekin Alp, *Kemalizm*, İstanbul, Cumhuriyet Gazetesi Matbaası, 1936. Mahmut Esat Bozkurt, *Atatürk İhtilali 1-2*, 4. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s.191 vd. Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1984, s.294.

7 Perinçek, *age*, s.14-15.

Kurtuluş Savaşı yıllarından itibaren "Halkçılık Programı" ve "9 Umde" gibi programlar etrafında birleşen Kemalist kuvvetler, "milli egemenlik", "halk devleti", "milli devlet" gibi temel düsturları Cumhuriyet döneminde halkçılık, cumhuriyetçilik ve milliyetçilik olarak siyasal ilkeler olarak tanımlamışlardır. 1935'ten sonra devletçilik, laiklik ve devrimcilik ilkelerinin de eklenmesiyle Kemalizm de esas şeklini almıştır. Altı Ok olarak tanımlanan bu altı ilke, daha sonra 1937'de Anayasa'da yapılan bir düzenlemeyle anayasal bir hüküm haline getirilmiş ve devlet şeklinin temelini oluşturmuştur.

Atatürk'ün tanımıyla, "Türk Devrimi'nin başlangıcından bugüne kadar yapılmış olan işler" in yani pratiğin, teorik plandaki yansıması olan ve 'Altı Ok'la ifade edilen Kemalist ilkeler, Kemalizm kavramının anlamını ortaya koymuştur. 1927 Nizamnamesinde kendini "cumhuriyetçi, halkçı, milliyetçi, siyasi bir cemiyet" olarak tanımlayan CHF,[8] 1935 programında diğer üç prensibi de dahil ederek ana vasıflarını "1- Cumhuriyet Halk Fırkası, A- Cumhuriyetçi, B- Milliyetçi, C- Halkçı, Ç- Devletçi, D- Layık, E- İnkılapçıdır." biçiminde belirlemiştir.[9]

Türk Devrimi'nin gerçekleştiği tarihsel süreçte, milli egemenliğe dayanan bağımsız bir devlet kurulması, saltanatın ve hilafetin tasfiyesi, sosyal ve siyasal düzlemde yaşanan diğer atılımlar boyunca Yusuf Akçura'nın düşünsel faaliyetleri, onun bir ideolog olarak Cumhuriyet dönemindeki konumunu aydınlatmaktadır. Cumhuriyet'in yerleşmesi, siyasal, ekonomik ve kültürel programın uygulanması aşamasında Akçura, gerek yasama faaliyetleriyle gerekse çeşitli düzlemlerdeki fikirsel faaliyetleriyle Kemalizmin önderleri arasında yer almıştır. Bir fikir adamı olarak Yusuf Akçura'nın ideolog kimliğinin incelenmesi her şeyden önce, toplumsal gelişme ve ilişkilerin tahlili konusunda Kemalist düşünceye olan katkılarını belirlemeyi gerektirmektedir.

8 *Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi*, TBMM Matbaası, Ankara, 1927, s.1.
9 *Cumhuriyet Halk Fırkası Programı*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931, s.2.

Kemalizmin İdeolojisi ve Yusuf Akçura

Yusuf Akçura'nın Türkçü akım içinde savunduğu fikirler ile Kemalizm anlayışının gelişim sürecinde ortaya çıkan siyasal eğilimler büyük ölçüde benzerlik taşımıştır. Siyasal bakımdan önder konumda olan bir milli kimliğe, Türklüğe dayanan, siyasal-ekonomik açıdan *bağımsız ulusal bir devlet* ve bu devletin siyasi sınırlarıyla çerçevelenmiş, *milli egemenlik-halkçılık* idealleriyle birleştirilmiş bir *milliyetçilik* anlayışı bu ortak tutumun en belirgin özelliği olmuştur. Bu bakımdan Türk Devrimi'nin ideolojik hattının bu temel dayanaklarının ve Altı Ok ile kendisini ifade eden Kemalizmin devlet, millet ve toplumsal gelişme teorisinin Akçura'nın düşünceleri ekseninde incelenmesi, konuya daha doğru bir yaklaşımla eğilmemizi sağlayacaktır.

Yusuf Akçura, Siyasal Bilgiler Okulu'na verdiği bitirme tezinde, dönemin hâkim görüşü olan "Osmanlıcılık" ideali altında imparatorluğu mevcut haliyle yaşatma düşüncesinin olanak dışı olduğuna vurgu yaparak, gayrimüslim unsurlara otonomi tanınmasını ve federasyona gidilmesini önermiştir.[10] *Üç tarz-ı Siyaset*'te ise, daha ileri giderek, Türklük temelinde bir birlik arayışının doğru olacağı düşüncesini ortaya atmıştır.[11] II. Meşrutiyet döneminde, hem Türk Yurdu'nda hem de Milli Türk Fırkası'nda siyasal ve kültürel açıdan Türk milli kimliğine dayanan devlet fikrini daha fazla öne çıkarmıştır.[12] Osmanlı Devleti'nin işgaliyle sonuçlanan Birinci Dünya Savaşı ertesinde Akçura, her milletin bağımsız bir milli devlet kurmaya hakkı olduğunu, bunun Türkler için de en doğal hak olduğunu herkesin kabul etmesi gerektiğini ilan etmiştir.[13]

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1931 tarihli kongresinde kabul edilen programı "bir pratiğin ürünü olması bakımından fevkalade

10 Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, s.128-129.
11 Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, s.34.
12 Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, s.126.
13 Yusuf Akçura, *"Cihan Harbi'nde İştirakimiz ve İstikbalimiz"*, s.15, 20.

kıymettar" bulan Akçura, vatan tarifini "bugünkü siyasi sınırlar içine çizen maddeyi takdirle karşıladığını" beyan etmiştir.[14] Yusuf Akçura'nın CHF programına dair olan bu görüşleri, hem Kemalizm konusundaki yaklaşımını hem de Türk milliyetçiliğini algılama biçimini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Türkçülük idealinin "milli Türk Devleti'nin kuruluşuyla gerçekleştiğini" belirten Akçura, Türk milliyetçiliğinin siyasal ve sosyal açıdan tam bir milliliği savunduğunu ancak bunun siyasal tam bağımsızlık olmadan gerçekleşmeyeceğinin, II. Meşrutiyet'le beraber anlaşıldığını vurgulamıştır.[15] Atatürk, *Nutuk*'ta kurtuluş çareleri konusundaki fikirleri sıralarken, Akçura'nın temas ettiği bağımsızlık düşüncesini şöyle ifade etmiştir:

> "Efendiler, bu vaziyet karşısında bir tek karar vardı. O da milli hâkimiyete dayalı, kayıtsız şartsız bağımsız yeni bir Türk devleti tesis etmek... Esas Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu esas ancak tam bağımsızlığa sahip olmakla temin olunabilir."[16]

Yusuf Akçura çağdaş devlet biçiminin "bağımsız" ve "milli" bir karaktere sahip olduğunu ve bunun ayırt edici bir özellik olduğunu belirtmiştir:

> "Çağdaş bir devletin en önemli unsuru olan millet, türdeştir: Çoğunlukla aynı dili konuşur; fertlerinin bilimsel ve düşünsel düzeyi, hukuku, ahlakı, estetik, hatta siyasi fikir ve hisleri çok

14 *C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931, s.25. C.H.F. Programı'nın dayandırıldığı esas nokta "Cumhuriyet Halk Fırkası'nın programına temel olan ana fikirler, inkılabımızın başlangıcından bugüne kadar ki fiiliyat ve tatbikatta aşikardır" biçiminde "Methal" başlıklı giriş kısmında yer almıştır. Vatan tarifi ise "Birinci Kısım"da birinci madde altında düzenlenmiştir: "Vatan, Türk milletinin eski ve yüksek tarihi ve topraklarının derinliklerinde mevcudiyetlerini muhafaza eden eserleri ile yaşadığı bugünkü siyasi sınırlarımız içindeki yurttur" Bkz. *Cumhuriyet Halk Fırkası Programı*, s.1.

15 Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, s.183.

16 *Atatürk'ün Bütün Eserleri (Nutuk)*, c.19, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006, s.30.

farklı değildir. Çağdaş bir devlette millet aynı harsın ürünüdür. Bundan dolayı, hiç olmazsa çoğunluğu, aynı mefkûreye tutkundur. Dolayısıyla çağdaş bir devlet millidir... Çağdaş bir devlet, içinde kendisinden başka hukuki, dini ve siyasi bir otorite kabul etmez. Başlangıcı ve sonu kendisidir. Dolayısıyla çağdaş bir devlet tam bağımsızlığa sahiptir. Diğer bir devletin hiçbir şekilde müdahale, nüfuz ve hatta etkisine tahammül edemediği gibi, kendi içerisinde bağımsızlık hareketine engel olabilecek hiçbir kurumun var olmasına da izin vermez."[17]

Aynı şekilde çağdaş Türk Devleti'nin temelinin "istikal-i tam" olduğunu söyleyen Atatürk, Türk Devrimi'nin hedefini: "İstiklâl-i tam, bizim bugün deruhte ettiğimiz vazifenin ruhu aslisidir... Biz yaşamak isteyen, haysiyet ve şerefiyle yaşamak isteyen bir milletiz... Millet bugün yalnız bir nokta etrafında toplanmış ve fakat sonuna kadar kanını akıtmağa karar vermiştir. O nokta, istiklal-i tamımızın temini ve idamesidir. İstiklal-i tam denildiği zaman, bittabi siyasi, mali, iktisadi, adli, askeri, harsi ve ilah, her konuda istiklal-i tam ve serbest-i tam" olarak göstermiştir.[18]

Akçura, çağdaş devlet tanımının en önemli unsurlarından olan "devlet" ve "millet" kavramlarını tarihsel bir kategori olarak ele almıştır. Devletin tarih sahnesine çıkışından ziyade, ilk kez Batı'da görülen "milli devlet" modelinin doğuşu üzerinde duran Akçura, çağdaş devlet biçimini Avrupa'daki siyasal, ekonomik gelişmeler zemininde değerlendirmiştir. "Türk milletinin kendi memleketinde kurmak istediği" çağdaş devletin, Batı'da asırlarca süren değişme ve gelişmenin bir ürünü olduğunu belirten Akçura, bu süreci şöyle özetlemektedir:

"Çağdaş devletler, Avrupa'da yeniçağın başlangıcından itibaren oluşmaya başladı ve yavaş yavaş olgunlaştı. Avrupa'da

17 Akçura, *"Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife"*, s.2.
18 *Atatürk'ün Bütün Eserleri / Nutuk II*, c.20, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2007, s.157.

çağdaş devletin kurucu unsurları, Rönesans, dini reform ve ihtilal hareketlerinden doğmuştur. Rönesans, Avrupa'nın büsbütün ayrılmadığı, fakat unuttuğu eskiçağ kurumlarını diriltti; Yunan ve Roma'nın hayata ve evrene bakışını, bilimsel, estetik, ahlaki ve siyasi görüşlerini canlandırdı. Reformasyon, Hristiyanlığı yani Avrupa'nın dinini, hayata yakın ve ona hizmet edecek bir hale getirdi. Nihayet ihtilal (Fransız İhtilali), ferdin ferde mahkûmiyet ve esaretini kaldırdı ve bu mahkumiyet ve esaretin esas kaynağı olan toprak meselesini çözdü. Bu şekilde zeamet idare tarzı (Feodalizm) kaldırılmış oldu. Sonuç olarak, bu idare tarzının parçası olan krallıkların ve imparatorlukların ortadan kalkmasına yol açıldı. Siyasi ihtilallerden önce meydana gelerek onların oluşmasını zorunlu kılan iktisadi ihtilal, sermayenin yoğunlaşması, büyük sanayi, büyük üretim ve büyük sermayenin ortaya çıkması olgularıyla kendini gösterdi ve bu olgulardır ki, feodalizmden tamamen kurtulmuş olan Batı medeniyetinin ayırt edici niteliklerinden en önemlilerini meydana getirdi."[19]

Millet kavramının ve milliyet fikrinin Batı'da çağdaş devletlerin oluşum süreciyle birlikte geliştiğini, bunun "kabile ve kavmiyet hissinden" tamamen farklı olduğunu düşünen Akçura, "Avrupa kavimleri, birçok faktörün etkisi altında, özellikle 15. yüzyıldan itibaren milliyet konusunu işleyerek, nihayet 19. yüzyıl ortalarına doğru bugün anladığımız manada milliyet fikrini tayin ettiler"[20] demektedir. Millet kavramının teorik tarifinde siyasi çıkarların etkili olduğunu belirten Akçura, "milletin tam ilmi diyebileceğimiz bir tarifini bulup gösteremeyiz" dedikten sonra, kavramın çeşitli biçimlerdeki anlamlarını ortaya koymuştur. Nesnel ölçülere bağlı kalınarak, milletin "ırk ve dilin esasen birliğinden dolayı, sosyal vicdanında birlik ve beraberlik meydana gelmiş bir insan toplumudur"

19 Akçura, *"Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife"*, s.3-4.
20 Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, s.18.

şeklinde tarif edilebileceğini yazan Akçura, böylelikle çeşitli tariflerin az çok birleştirilmiş ve milliyet fikrinin de hayli açıklık kazanmış olacağını belirtmiştir.[21]

Yusuf Akçura'nın kavramsal temellerini açıkladığı çağdaş bir milli devletin Türkiye'de kurulması ve işleyebilmesi için gerekli diğer dayanakları demokrasi, milli egemenlik ve iktisadilik olarak belirlemiştir. Milli egemenlik ve demokrasi kavramlarını birlikte ele alan Akçura, egemenliğin devleti kuran millete ait olduğuna, bunun bölünemez bir hak olduğuna işaret ettikten sonra, "Millet adına karar verme güç ve yetkisinin, milletin belli kanunlarla belirlediği kurum ve kişilere o kanunlar çerçevesinde sınırlandırılarak" verildiğini belirtmiştir. Bu egemenlik hakkına bağlı olarak, demokrasiyi "milletin, halkın devlete eşit haklara sahip olarak hâkim olması" biçiminde tanımlamıştır.[22] Bir diğer konuşmasında "Milli hâkimiyetine sahip olan hür ve müstakil bir milletin kendi içinde ayrılan fertler veya sınıfların mahkûmu olmaması" gerektiğine temas ederek, egemenlik ve eşitlik sorununa başka bir açıdan yaklaşmıştır.[23]

Halkçılığı, milletin "fertler veya sınıfların mahkûmu olmaması" ilkesi temelinde, yine eşitlik ve demokrasi anlayışı çerçevesinde değerlendiren Akçura,[24] "Yakın zamana kadar halk hükümeti yoktu. Şimdi halk hükümeti vardır. Halkın menfaatine hizmet edecek bir hükümettir" diyerek halk egemenliğine vurgu yapmıştır.[25]

Atatürk'ün, *Vatandaş İçin Medeni Bilgiler* kitabında idare biçimlerini tarif ederken, demokrasi ve halkçılığı ortak anlamlar taşıyan kavramlar olarak ele alması ve bunu milli egemenlik ilkesiyle bütünleştirmesi, Akçura'nın demokrasiyi "halk hâkimiyeti" şeklinde değerlendirmesiyle, aynı yönde bir yaklaşımı göstermektedir:

21 Aynı yer.
22 Aynı yer.
23 Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s.137.
24 Georgeon, *age*, s.132.
25 *TBMM. Zabıt Ceridesi*, devre 2, c.4, TBMM Matbaası, Ankara, 1942, s.553.

"Demokrasi (Halkçılık): Demokrasi esasına müstenit hükümetlerde, hakimiyet, halkın ekseriyetine aittir. Demokrasi prensibi, hakimiyetin millette olduğunu, başka yerlerde olmayacağını iltizam eder. Bu suretle Demokrasi (Halkçılık) prensibi, siyasi kuvvetin, hakimiyetin, menşeine ve meşruiyetine temas etmektedir.

(...)

Demokrasi prensibi, Halkçılık: Bu prensibe nazaran, irade ve hakimiyet milletin umumuna aittir ve ait olmalıdır. Demokrasi prensibi hakimiyet-i milliye şekline inkılap etmiştir."[26]

Kanunlarla sınırları çizilmiş olan bireysel özgürlükler açısından çağdaş devletlerin fert hürriyetine sahip çıktıklarını belirten Akçura, "Çağdaş bir devletin esas niteliği halk hâkimiyetidir (demokrasi), hürriyetçilik (liberalizm) değildir. Çağdaş devlete hâkim olan halk, daha doğrusu halkın çoğunluğu kendi çıkarlarını dar zümrelerin hürriyetine feda etmez. Çağdaş devletlerin oluşmasında demokrasi ve liberalizm prensipleri çarpışmış ve çoğunlukla demokrasiye karşı gerici bir nitelik kazanan liberalizm yenilmiştir." diyerek halkın genel çıkarlarının önceliğini dile getirmiştir.[27]

Yusuf Akçura, tarihsel çözümlemelerinde ekonomiye birincil derecede önem verirken, milliyetçiliğin ve bağımsız milli devlet anlayışının ekonomik temelleri üzerinde durmuş, iktisadın çağdaş devlet açısından en önemli konu olduğunu savunmuştur. Siyasal liberalizmi ve ekonomik liberalizmi eleştirirken "milli iktisat" tezlerine daha çok yaklaşan Akçura, "milli iktisat" kavramını ilk kez İttihat ve Terakki'nin 1913 Kongresi'ne sunduğu bir raporda kullanmıştır.[28] Akçura bu yıllarda "milli iktisat"ı daha çok Tanzimat'ın etkilerine bağlı olarak, ekonomik bağımsızlık anlamında ifade eder-

26 Afet İnan, *Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999, s.27-30.

27 Akçura, *"Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife"*, s.2.

ken, 1919'da bu kavramın yerine, o güne kadar neredeyse hiç kullanılmamış olan "devletçilik" terimini ortaya atmıştır.[29] Devletçilik politikasının resmi bir ilke olarak kabul edilmediği yıllarda, iktisadi yatırımların tartışıldığı bir meclis oturumunda söz alan Akçura, devletin ekonomideki rolünün artmasından duyduğu memnuniyeti şöyle dile getirmiştir:

> "Efendiler, yalnız iktisadi teşkilat değil, devletçilik yani iktisatta devletçilik fikrinin hükümetimiz tarafından makbul addedildiğini ve encümenimiz tarafından da tasvip edildiğini görüyorum. Filhakika devlet inhisarları, devlet idareleri, şimendiferlerin alınması ve saire iktisatta devletçilik fikrinin hamdolsun bizde de başladığını gösteriyor.
>
> "Bozok Milletvekili Süleyman Sırrı Bey: Sosyalist
>
> "Akçuraoğlu Yusuf devamla: Efendiler rica ederim bilmediğiniz şeyi söylemeyiniz, sosyalist değil 'etatizm'dir. (Anlamadık sesleri) Yani devletçiliktir efendiler.
>
> "Devletçilik, bugün dünyada o kadar iktisadi mesleklere galip gelmiştir ki serbesti–i ticaretin tabir-i mahsus ile (mancesteriliğin) menşei, medhi olan İngiltere'de bile o eski mesalik yerine devletçilik kaim olmaktadır."[30]

Milli bir ekonomiye ve sermaye birikimine sahip olunamaması nedeniyle, milli burjuvaziye dayanarak kalkınma yolunun 2. Meşrutiyet döneminde de uygulanamadığını düşünen Akçura, devletçiliği ekonominin milli ve bağımsız bir çizgide gelişmesi için bir gereklilik olarak görmüştür. Bunun yanı sıra, çağdaş, demokratik bir devletin Batı'daki örneklerinde olduğu gibi, milli burjuvazi eliyle kurulacağına inanmıştır. Toprak reformu meselesini bu açıdan da

28 Georgeon, *age*, s.95.
29 *İfham*, 10 Aralık 1919, s.1.
30 *TBMM Zabıt Ceridesi*, devre 2, c.4, s.347.

değerlendirmiş, topraksız köylünün topraklandırılması ve ağalık sisteminin tasfiye edilmesiyle, yoksul köylünün demokratik toplumu kuracak olan milli burjuvazinin doğal müttefiki olacağını öne sürmüştür.[31]

Yusuf Akçura, dönemin diğer aydınlarından farklı olarak, Türkiye'nin toplumsal yapısının sınıfsal tahliline dayanan ekonomik/siyasal programlar üretmiştir.[32] Niyazi Berkes, Akçura'yı diğer aydınlardan ayıran temel farkın buradan kaynaklandığını ileri sürerek, "Ona göre ulus toplumlarında asıl güç ve siyasal kalkınma desteği, dayanak noktası ırk, halk, köylü, esnaf hatta devlet değil, sınıftır. Hem de burjuva sınıfı" değerlendirmesini yapmıştır.[33] "Her memleketin fark-ı siyasiyesi, sunuf-ı içtimaiyesinin haritasıdır" diyen Akçura'nın,[34] küçük çiftçiyi ve kent nüfusunu temsil eden demokrat parti ve toprak sahipleriyle kentli burjuvazinin temsilcisi olan milli burjuva hâkimiyetindeki partinin iki egemen güç olarak ortaya çıkacağı öngörüsü,[35] İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük ölçüde gerçekleşmiştir. Aynı yazısında ekonominin ve büyük sanayinin gelişmesini takiben işçi sınıfının da örgütleneceğini, bunun sonucunda sosyalist ve komünist partilerin de ortaya çıkacağını belirtmiştir.

Yusuf Akçura bu tespitlerinden hareketle, bir sınıf çelişmesinin önüne geçmek amacıyla 1923 yılında bir iş kanunu tasarısı (Mesai Kanunu Layihası) hazırlamış; ancak bu tasarı dönemin koşullarına uygun olarak çeşitli düzenlemelerden geçerek üç yıl boyunca meclis müzakerelerinde görüşülse de kabul edilmemiştir.[36] Mesai Ka-

31 Akçura, *"Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife"*, s.1-16. Georgeon, *age*, s.133-134.
32 Yusuf Akçura, "İktisadiyat ve Fırkalar", *Siyaset ve İktisat*, s.120- 122. Akçura, *"Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife"*, s.1-16.
33 Niyazi Berkes, *Sosyoloji Konferansları 14*, İstanbul, 1956, s.201.
34 Akçura, *Siyaset ve İktisat*, s.114.
35 Akçura, *age*, s.121.

nunu Layihası'nın gerekçesinde "Türkiye iş ve işçi meselesi, yalnız içtimai bir mesele olmayıp içtimai ve milli bir meseledir. Hatta denilebilir ki bu meselenin milli unsuru, içtimai unsuruna takaddüm eder" denilmekte ve sık sık atıfta bulunulan Alman iş kanununun "Almanya'nın doğusundan gelen Komünizm fırtınasına mukavemet edilmesini" sağladığı vurgulanmaktadır.[37]

Akçura da Meclis'te kanunu savunurken, "Tasarı hem işverenlerin, hem işçilerin menfaatini gözeterek menafi-i umumiye-i millete muvafık bir tarzda ahenktar mesaiyi temin etmek gayesini istihdaf etmiştir. Çünkü pekâlâ ekseriyet-i azime bilir ki, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın umdesi memleket ahalisi arasında sınıf farkını nazar-ı dikkate almaksızın cümlesinin refahını temin etmeye doğru yürümektir." demiştir.[38] Tüm bunlara rağmen tasarı kabul edilmemiş ve 10.05.1926 tarihli meclis oturumunda hükümete iade edilmesine karar verilmiştir.[39] Akçura hazırladığı tasarının kanunlaşmasını göremeden hayata veda etse de, İş Kanunu 1936 yılında yürürlüğe girmiştir.

Meşrutiyet yıllarından itibaren, milliyetçilik-halkçılık siyaseti düzleminde görüşlerini sistemli olarak işleyen Yusuf Akçura'nın fikirleri, Cumhuriyet idaresi altında uygulanma zemini bulabilmiştir. Akçura, Türk Devrimi'yle beraber oluşan bu zeminin gelişim sürecini değerlendirirken, bir bakıma, bu sürecin kendi düşünsel gelişimiyle olan ortak yönleri de göstermiştir:

> "Osmanlı Türklerinde bütün teşkilat-ı içtimaiye ve bu teşkilatın en bariz hututu olan hukuki normlar esas itibariyle dini ve

36 Mesut Gülmez, *Türkiye'de Çalışma İlişkileri Tarihi (1936 Öncesi)*, Ankara, 1983, s.210- 211.

37 "Millet Meclisi", *Türk Yurdu*, c.15, sayı 176, Ocak 1926, s.159-160.

38 *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, devre 2, c.19, s.51.

39 Hakkı Tarık Us, "İş Kanunumuzun Tarihçesi, Bu Kanunda Yusuf Akçura'nın Emeği", *Vakit*, 22 Haziran 1952, s.3, ve 28 Haziran 1952, s.5.

vustai idi... İçtimai bünyesi ise feodal ve korporatif taazilere bağlanıp kalmıştı. Halbuki yeni Türkiye Devleti, bu harsi, iktisadi ve içtimai taazileri ve bunların istihdaf ettiği idealleri yıka yıka teessüs etmiştir. Yeni Türk Devleti, muasır, Avrupai, layik ve demokratik temeller üzerine kurulmaktadır."[40]

Akçura'nın, siyaseten ve iktisaden milli politikalara dayanan bir program, bağımsız demokratik bir devlet ve tüm toplumsal sınıfları kucaklayan halk egemenliği gibi temel ilkeler etrafında toplayabileceğimiz görüşleri, Kemalizmin ideolojik çerçevesiyle örtüşmüştür. Bu örtüşme, Kemalizmin toplumu tarih üzerinden kültürel ve ideolojik olarak biçimlendirme çabasına girdiği dönemde kendisini daha fazla göstermiş; bu durum, Cumhuriyet'in en önemli kurumlarından biri olan Türk Tarih Kurumu'nun yöneticiliğine Yusuf Akçura'nın getirilmesiyle ileri bir aşamaya sıçramıştır.

Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışı

18. yüzyılda filizlenmeye başlayan milliyetçi hareketler, ulusal hakların savunulmasına, milli temelde tarih yazıcılığını geliştirerek başlamıştır.[41] Tarihçi Ernest Werner, tarihçiliğin bu aşamasına şöyle işaret etmektedir: "Kurtulan halkların önünde, milli bir ekonominin; milli, anti-emperyalist bir devletin inşası görevi yanında, milli bir tarihin hazırlanması görevi de durmaktadır."[42] Bu tespit Türk tarih yazıcılığının gelişimi açısından da doğrulanmış, 19. yüzyılda kendini göstermeye başlayan Türkçü akım, Osmanlı'da ulusal tarih yazımının ilk örneklerinin çıkmasını sağlamıştır.

40 Yusuf Akçura, "Nutuk", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, c.1, sayı 1, Haziran-Ağustos 1929, s.14.

41 Halil Berktay, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1983, s.27.

42 Doğu Perinçek, "Burjuva Liberal Tarihçilik ve Kemalizm", *Saçak*, sayı 30, Temmuz 1986, s.15.

Osmanlı'nın koyu bir dini idealizme dayanan, vakanüvis tarihçiliğini Batı'da özel bir dal olarak ortaya çıkan oryantalizm olumsuz yönden beslemiş, Bizans'la yaşanan tarihsel kesişmeden öncesini, Osmanlılar açısından geri ve barbar bir dönem olarak göstermiştir. Oryantalistlerin Bizans'a ve İslam'a yaptığı aşırı vurgunun etkilerine rağmen, Orhun Yazıtları'nın okunması, Macaristan'da bir Türkçülük akımının uyanması ve önemsiz boyutta da olsa Çin kaynaklarında Türklerle ilgili kayıtlara rastlanması olumlu yankılar doğurmuş; ancak özel olarak Türk tarihi konusunda yaşanan gerilik kendini korumaya devam etmiştir.[43]

Bu gelişmelere paralel olarak, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren modern ve milli tarih yazıcılığının ilk işaretlerini veren, Ahmet Vefik Paşa'nın "Hikmet-i Tarih"i, Mustafa Celalettin Paşa'nın "Les Turks: Anciens et Modernes"i ve Süleyman Paşa'nın "Tarih-i Alem"i, aynı zamanda Türk tarihine eğilme çabası bakımından öne çıkan eserler olmuştur.[44] Bu dönem, özellikle tarih alanında etkisini göstermeye başlayan "milliyetçi" yaklaşımlar, Osmanlı Devleti'nin siyasal ve toplumsal yapısını değişmez veya değiştirilemez bir gerçeklik olarak kabul ettikleri ölçüde, hem siyasal zeminde hem de tarihçilik zemininde uzun yıllar boyunca verili sistemin dışına çıkamamıştır.

"Osmanlı Tarihi"ni yazmaya başlayan ancak ölümüyle eseri yarım kalan Namık Kemal, mevcut siyasi sınırlarla ifadesini bulan ve milli bir içeriğe henüz sahip olmayan *vatan* kavramını ortaya atmış olsa da, Osmanlı tarih yazımı "İslam ve Enbiya Tarihi" sınırlarını aşamamıştır.[45] Osmanlı tarihçiliğine hâkim olan bu sınırlı anlayıştan kaynaklanan, "cihangirane bir devlet yarattık 400 çadırlı bir aşiretten" görüşünü Enver Ziya Karal, "...Osmanlı Devleti'nin son yıllarına kadar yaygın kanı bu idi. Biz böyle okuduk, böyle imtihan-

43 Berktay, *age*, s.22.
44 *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1977.
45 *Age*, s.276.

dan geçtik." diyerek, Osmanlı Devleti'nin tarihsel olarak varlığını öncesiz ve kendiliğinden gören tarihçiliği eleştirmiştir.[46]

Oryantalizm de içinde olmak kaydıyla, Batı merkezli tarih yazıcılığı dünya tarihini ve uygarlığın tüm birikimlerini Avrupa'yla, Batılılarla sınırlandırmış; bu sınırın dışında kalan coğrafyanın sahiplerini ise, ancak kendisiyle ilişkiye girdiği ölçüde ilerleyebilen tarihsiz ve geri halklar olarak göstermiştir. Avrupa tarihçiliğindeki bu durum siyaset zeminini de etkilemeye başladıkça, Osmanlı Devleti içinde serpilmeye başlayan Türk milliyetçiliği için bir varlık-yokluk meselesi olarak ele alınmaya başlanmıştır. Batı'nın Osmanlı ve Türk tarihi konusundaki yaklaşımı, Birinci Dünya Savaşı ve takiben Kurtuluş Savaşı sürecinde görülen askeri tehdit ve işgallerin siyasal/sosyal altyapısını hazırlamak amacına hizmet etmiştir.

Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşması askeri plandaki tehditleri ortadan kaldırsa da, cumhuriyetle idare edilen bir devletin kuruluşuyla milletleşme yönünde önemli bir atılımı geçekleştiren Türklerin Anadolu'daki ve dünyadaki "yeri" belirsizliğini korumakta, "Avrupa dışı tarihsiz milletler" kategorisindeki konumu sürmektedir. Bu verili durum, Cumhuriyet yönetiminin kuruluş ve yerleşmesi sürecinde, siyasal, ideolojik ve kültürel ihtiyaçlarla da bağlantılı olarak, hem tarihin bir bilim dalı olarak gelişmesinde hem de Türk tarih yazıcılığının yöneliminde belirleyici bir rol oynamıştır.

Kemalizmin tarih yazımına verdiği yön ve bu yönün temel hareket noktaları, bizzat Atatürk'ün de içinde yer aldığı seçkin bir tarihçi topluluk tarafından liselerde okutulmak üzere hazırlanan *Tarih* isimli ders kitabının sunuşunda en yalın biçimiyle şöyle ifade edilmiştir:

> "1000 yıldan fazla süren İslamlık-Hıristiyanlık davalarının doğurduğu düşmanlık duygusuyla tutucu tarihçiler bu davalarda asırlarca İslamlığın öncülüğünü yapan Türklerin tarihini kan ve ateş maceralarından ibaret göstermeye savaştılar. Türk

46 *Age*, s.266.

ve İslam tarihçiler de Türklüğü ve Türk medeniyetini İslamlık ve İslam medeniyeti ile kaynaştırdılar. İslamlıktan önceki binlerce yıla ait devreleri unutturmayı ümmetçilik siyasetinin icabı ve din gayreti vecibesi bildiler. Daha yakın zamanlarda, Osmanlı İmparatorluğu'na dahil bütün unsurlardan tek bir milliyet yaratmak hayalini güden Osmanlılık cereyanı da, Türk adının anılmaması, milli tarihin yalnız ihmal değil, hatta yazılmış olduğu sayfalardan kazınıp silinmesi yolunda üçüncü bir etken halinde diğerlerine eklendi.

"Bütün bu olumsuz cereyanlar, tabii olarak, mektep programları ve mektep kitapları üzerinde bile etkisini gösterdi ve Türklüğün çadır, aşiret, at, silah ve savaş kavramlarıyla eşanlamlı tutulması geleneği mektep kitaplarımıza kadar girdi."[47]

Avrupa merkezci tarih teorisinin ve onunla şekillenen Osmanlı'nın İslam-ümmet merkezli tarih anlayışının eleştirisi üzerine kurulan Cumhuriyet dönemi tarihçiliği ilk planda, Türklere dünya tarihinde ve uygarlığında bir yer açmak gayretinde olmuştur. İkinci olarak, Batı'nın "barbar halklar" siyasetine ve "cihangirane bir devlet çıkardık bir aşiretten" görüşüne bağlanan Osmanlı aydınının, bir tür "gökten inmeci" devlet ve millet teorisini çürütmeyi hedeflemiştir. Böylelikle, İslam tarihi sınırlarını aşan ve dünya tarihiyle iç içe geçmiş bir devlet geleneğinin yarattığı Türk tarih ve medeniyeti tezi Kemalist tarih yazımının temel teorisini oluşturmuştur.[48]

Tarih tezinin dayandığı esaslar ve hedefler beş nokta etrafında izah edilmektedir:

47 *Tarih (Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri)*, c.1-4, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000.

48 Berktay, *age*, s.263. Fuat Köprülü, *Türkiye Tarihi*, İstanbul, Kanaat Kitaphanesi, 1923. Niyazi Berkes, *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2002. *Tarih (Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri)*, c.1, önsöz: Doğu Perinçek, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2000. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c. 9-10, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

"1-Tarih Tezi ve çalışmaları, Kurtuluş Savaşı'nın kültür alanında devamıdır. Bu tezle, İslam kimliği içerisinde kaybolmuş Türk tarihinin bütünlüğü ile Türk kimliğinin ortaya konulması amaçlanıyordu. 2-Bununla, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde yanyana görülen ümmetçi-ulusçu biçimindeki ikili görüşten vazgeçip ulusal anlayışta bir tarih görüşü egemen kılınmak isteniyordu. 3-Batılıların, Türklerin uygarlıktan yoksun bulunduğu ve yalnızca asker bir toplum olduğu iddiasının gerçek olmadığını ortaya koymak için, her yerde ve her alanda Türk'ü, Türklüğü ve Türk uygarlığını aramak gerekli görülüyordu. 4-Türk toprakları, Anadolu üzerindeki tarihsel iddiaların asılsızlığını saptamak, bunun için de Anadolu'da uygarlıklar kurmuş Hititler ve Urartular gibi toplulukların etnik kökenleri ile dillerinin belirlenmesine ve bunların Orta Asya kökenli ve Türklerle ilişkili olabileceği ihtimalinin ve Sümerlerin Orta Asyalı olduğu savlarının gerçekliğinin araştırılıp ortaya konulmasına çalışılıyordu. 5-Bunlar, Türkçe'nin geçmişini ve eski söz dağarcığını ortaya çıkarmak açısından da gerekli görülüyordu."[49]

Atatürk'ün, lise tarih kitaplarında da ana hatlarıyla izah edilen, Osmanlıcı, İslamcı ve Batıcı tarihçiliğe alternatif bir anlayış geliştirme yönündeki yaklaşımı, Türk tarihçiliğinin milli ve bilimsel bir yöne doğru ilk adımlarını atmasını sağlamıştır. Dönemin tarihçiliğinde romantik etkiler söz konusu olsa da, tarihin ilerleme mantığını bilimsel temelde anlama ve Türk tarihini evrensel bir tarihsel gelişme içindeki yerine oturtma çabası tarih çalışmalarının başarıları olarak görülmüştür. Osmanlı tarihçiliğini yakından tanıyan ve tarih yazıcılığının Cumhuriyet döneminde farklı bir yolda ilerlemesine

49 Mustafa Oral, *Türkiye'de Romantik Tarihçilik (1910-1940)*, Asil Yayın Dağıtım, İstanbul, 2006, s.288. Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 3. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996, s.94-95.

katkıları olan Fuat Köprülü, Türk tarihçiliğinin bu yöndeki gelişimini şöyle anlatmıştır:

> "Milli tarih telakkisinin romantik devrini, Türk nasyonalizmi de tabiatiyle görmüştür; Avrupa tarihçiliğinin Türkler hakkında hiçbir ilmî esasa dayanmıyan çok haksız menfi telakkileri karşısında, bizim romantik tarihçiliğimizin aksülameli de ister istemez çok müfrit ve mübalağalı olacaktı, ve hakikaten öyle oldu. Bütün ilmî terakkilerin esası olan tenkit fikrinin inkişafı ve rasyonel çalışma usullerinin yerleşmesi, dünyanın her yerinde olduğu gibi, bizde de, 'yarım asırdan fazla bir zamandan beri fasılalarla devam eden' bu romantik tarih devrini kapatacaktır. Fakat, yine her yerde olduğu gibi, bizde de bu romantik telakki, milli tarih tetkiklerine karşı umumî bir alâka uyandırmak ve umumi tarih içinde Türklerin rolünü araştırmaya sevk etmek itibariyle, psikolojik bir hamle yaratmıştır."[50]

Birinci Türk Tarih Kongresi (2-11 Temmuz 1932), yukarda özetlenen esaslar dairesinde, Türk tarih yazıcılığı ve tarih anlayışının bir kimlik kazanması sürecinin ilk hamlesi olmuştur. "İnkılapçı Türk'ün tarih telakkisi" olarak görülen[51] hamlenin genç cumhuriyet kuşağı üzerinde oynayacağı olumlu etki, Cumhuriyet'in 10. yılında şöyle vurgulanmıştır: "Yeni tarih telakkimiz, bizi milletimizin öz kaynaklarına götüren ve onun cihan içindeki seyrini anlatan ışıklı bir kavrayıştır. Bize Türk tarihiyle insanlık tarihinin birbiriyle olan karşılıklı ve içli-dışlı münasebetlerini bir bütün halinde verir."

Yeni "tarih telakkisi"nin yerleşmesi ve Cumhuriyet dönemi tarih yazımında hâkim görüş olarak kendisi göstermesi, tarihçiliğin Türk Tarih Kurumu adıyla kurumsal bazda örgütlenmesiyle birlik-

50 Oral, *age*, s.2.

51 *Cumhuriyet* gazetesinin, "Cumhuriyetin 10. Yılı" ekinden naklen aktaran: Zeki Arıkan, "Atatürk ve Tarih", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, No: II, sayı 6-7, 1996-1997, s.19-20.

te gerçekleşmiştir. Yusuf Akçura tüm bu süreçte, hem bir fikir adamı hem de tarihçi olarak, milli bir tarih yazımının geliştirilmesi, tarihin bir bilim alanı olarak ele alınması ve tarihte yöntem konusunda çok değerli katkılar sunmuştur.

Akçura'nın Tarih Anlayışı

Akçura'nın düşün alanındaki faaliyetlerinin göze çarpan en önemli özelliği tarih incelemelerine daha fazla ağırlık vermesidir. Türklerin siyasal ve toplumsal gelişme süreçlerini tarihsel zeminde ele alan ilk çalışmalarından itibaren, toplumu tarih üzerinden açıklarken "milli" bir yaklaşım geliştirmek konusunda özel bir çaba göstermiştir. Akçura, tarihsel-toplumsal olgu ve olayları inceleme yöntemi konusunda "artık değişmeyecek kadar kesin, belirli bir yön veren" yaklaşımı Siyasal Bilimler Okulu'nda kazandığını belirtirken, tarihçilik anlayışının hangi temeller üzerinde geliştiğini şöyle açıklamıştır:

> "Albert Sorel, bütün bugünkü yüzyıl tarihinde en gerçek etken olarak milletleri buluyordu. Funk Brentao, tarihi hayatta iktisadi faktörleri asıl etken tanıyor, şekillere ve görünüşe, soyut fikir ve emellere değil realitelere değer vermeyi öğretiyor ve aşılıyordu. Boutumy, özellikle siyasi ve sosyal kurumların gelişmesinde milletlerin gelişmesine dikkat çekerek evrim yoluyla gelişmelerin sağlam olduğunu göstermeye ispata çalışıyordu."[52]

Tarih çalışmalarında bu ilkelere bağlı kaldığı görülen Akçura, toplumsal gelişmeyi "milliyet" bağlamında incelerken, materyalizmi doğru sonuçlara ulaştıracak bir yöntem olarak değerlendirmiştir. Osmanlı aydınını bilimsel yöntemlere uzak olmakla ve olguları "tespih taneleri" gibi birbirinden bağımsız olaylar biçiminde değer-

52 Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, s.125-126.

lendirmekle eleştiren Akçura, "Gerek tarihin tetkikinde gerekse bir siyasetin idaresinde materyalizmi kendilerine rehber ittihaz edenler, idealizme kapılanlardan daha az yanılmış olurlar" diyerek, materyalizme yakın durduğunu belirtmiştir.[53]

Akçura'nın tarih felsefesinin üç akımdan etkilendiğini belirten Georgeon, bunları, pozitivizm, Alman tarihçiliği ve Marksizm olarak göstermiştir.[54] Bu etkilerin en açık biçimde kendini gösterdiği metin, Akçura'nın 1910'da kurulan Tarih-i Osmani Encümeni hakkındaki görüşlerini içeren makalesidir.[55] Adı geçen Encümen'in programını, "Türk kelimesine" dahi yer vermemekle suçlayan Akçura, "bunun sadece bir usul nazarından" değerlendirilemeyeceğini, kasıtlı bir yaklaşım olarak eleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.[56] "Osmanlı tarihi programında ilk gözüme çarpan Türk'ün olmaması idi. Sonradan nazar-ı dikkatimizi celbeden hususu da halkın unutulması oldu" dedikten sonra, "hükümdarların, askerlerin ve bürokratların tarihi" olarak gördüğü vakanüvist tarihçiliği eleştirmiştir.[57]

Aynı yazısında, tarihin akışının doğru kavranmasını "ahval-i iktisadiye ve içtimaiyenin" tespit edilmesine bağlayan Akçura, "Bir heyet-i siyasiyenin hayat-ı tarihiyesinde en mühim –düşünerek tekrar ediyoruz: en mühim– amil, o memleketin ahval-i iktisadiye ve içtimaiyesidir. Bir memleketin ahval-i iktisadiye ve içtimaiyesi malum olmazsa, vekayi-i tarihiyesi katiyyen anlaşılamaz" demiştir.[58]

"Tarihi Görüşe Dair" adlı makalesinde, Osmanlı ve Türk tarihçiliğinde hâkim olan vakanüvist yazıcılığı ve Fransız tarihini merkez alan anlayışı, tarihçiliğimizdeki yanlış tutumların temel nedeni olarak gördüğünü söyleyen Akçura, Batı'nın ortaya attığı "Şark

53 Yusuf Akçura, "Portekiz İhtilali Münasebetiyle", *Sırat-ı Müstakim*, c.5, sayı 111, 21 Ekim 1910, s.121.
54 Georgeon, *age*, s.74.
55 Yusuf Akçura, "Küçük Muhtıra", *Türk Yurdu*, c.4, sayı 23, 1913, s.807-809.
56 *Agm*, s.807.
57 *Agm*, s.809.
58 Aynı yer.

Meselesi" gibi kavramların bizim gibi Doğulu toplumlarda dahi olduğu gibi kabul edilmesini, bu bakış açısından kaynaklı hatalar olarak gördüğünü belirtmiştir.[59]

Yusuf Akçura aynı yazısında, 18. ve 19. yüzyılda "ferdi ve milli hürriyet ve müsavatı temin etmek" gayesiyle ortaya çıkan siyasi ihtilaller ve ona bağlı olarak "münkasem ve mahkûm milletlerin" kurtuluş için başlattığı milli hareketlerle beraber bir toplumsal devrimi öngören sosyalizm düşüncesini en önemli tarihsel aşamalar olarak kaydetmiştir.[60] Tüm bu tarihsel gelişmelerle birlikte tarih felsefesinin de gelişmeye başladığını yazan Akçura, iki egemen tarih görüşünden bahsederken, Hegel'i ve Comt'u 'idealist tarihçiliğin' öncüleri olarak göstermiş, Marks'ı ise materyalist tarihçiliğin kurucusu olarak anmıştır. Akçura, iki tarih felsefesinin de taraftarları olduğunu belirttikten sonra, tarihle uğraşanlar açısından "vetire-i tarihiyenin ilmi olarak izahının" materyalizm ile yapılabileceğinin görülmeye başlandığını ileri sürmüştür.[61]

Akçura açısından tarih yazımının iki yönlü değerlendirildiğini söylemek mümkündür. Bunlardan birincisinin 'yöntem' ikincisinin ise 'amaç' olduğunu bizzat Akçura'nın yazı ve konuşmalarından çıkarabiliyoruz. Bilimsel ve modern bir tarihçiliğin yerleşmesiyle ilgili bir sorun olarak düşündüğü yöntem konusunda, Marksist olmamakla beraber, materyalizme daha yakın olduğu görülmektedir. Akçura için, tarih yazıcılığının bir de 'gayesi' vardır ve olmalıdır. Bu gaye, milli devletin kuruluşuyla ortaya çıkan milletleşme sorunun ele alınmasıyla doğrudan bağlantılı olarak, tarih üzerinden bir milli bilincin ve kimliğin genç kuşaklara verilmesidir. Yusuf Akçura'nın Cumhuriyet dönemi tarih çalışmalarındaki yeri ve katkısı, bu iki anlayış doğrultusunda olmuştur.

59 Yusuf Akçura, "Tarihi Görüşe Dair", *Türk Yurdu*, c.1, sayı 5, Şubat 1925, s.174.
60 *Agm*, s.176-177.
61 *Agm*, s.177.

Akçura, 21 Kasım 1923 tarihli meclis oturumunda verdiği soru önergesinde, hem yöntem hem de amaç konusundaki hassasiyetini göstermiştir. Maarif Vekili İsmail Safa Bey'e yönelttiği soru önergesinde, liselerde okutulan tarih dersinin "esas ve şekil bakımından" cumhuriyet anlayışıyla örtüşüp örtüşmediğini soran Akçura, "müstakbel vatandaşlar yetiştirmek açısından" tarihin önemine dikkat çekmiştir.[62] Maarif Vekili'nin, çeşitli düzenlemeler olduğunu ancak bunların yeterli olmadığını söylemesi üzerine söz alan Akçura, "Acaba memleketimiz bir demokrasi, bir halk hükümeti, halk devleti olduktan sonra ve bilhassa bu halk devletinin mükemmel bir şekli olan cumhuriyet teessüs ettikten sonra padişahların destanı suretinde yazılmış olan tarih kitaplarımız değiştirilerek mi okutuluyor, yoksa eski halinde kalmış mıdır?... Cumhuriyet ruhu mekteplerimize sokulmuş mudur?"[63] diyerek, tarih eğitimine yeni rejimin ihtiyaçları açısından da yaklaşılması gerektiğini vurgulamıştır.

Tarih eğitiminde olduğu gibi, eğitim alanının genelinde de bilimsel olmayan yöntem ve araçların terk edilmesinin, genç cumhuriyet kuşağının yetişmesinde önemli bir faktör olduğunu düşünen Akçura, hayatın içinde olmayan, nesnel ve somut duruma dayanmayan "skolastik" bilginin egemenliğine son verilmesini istemiştir.[64]

Yusuf Akçura'nın hem tarih öğretimi hem de tarih yazıcılığı konusundaki düşünceleri Cumhuriyet dönemine hâkim olan tarih anlayışıyla örtüşmüş, 1930'da bir seferberlik tarzında başlatılan tarih çalışmalarının sürdürülmesi ve idaresinde görev almıştır. Bu yıllarda, Türk Ocağı bünyesinde kurulan "Türk Tarihi Tetkik Heyeti" gibi oluşumlar içinde, kolektif biçimde yürütülen tarih araştırmalarına önemli düzeyde katkıları olan Akçura, daha sonra özerk bir ku-

62 *TBMM Zabıt Ceridesi*, devre 2, c.3, s.497.

63 *TBMM Zabıt Ceridesi*, devre 2, c.4, s.497-498. T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, fon: 30. 10; Yer: 6.32.21'de aslı bulunan soru önergesi için bkz. Ek: 3.

64 Yusuf Akçura, "İskolastik Usul Nedir", *Tedrisat Mecmuası*, sayı 66, Nisan 1925, s.220.

rum olarak yapılandırılan "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti" başkanlığına getirilmiş ve Cumhuriyet dönemi tarih yazıcılığına damgasını vuran eserlerin yazım sürecinde görev almıştır.

Türk Tarih Encümeni Üyeliğinden
Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'na

Cumhuriyet dönemi tarih yazıcılığında ilk sistemli çabanın Türk Tarih Encümeni ile başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Tarih-i Osmani Encümeni, 1924'te Türk Tarih Encümeni adıyla tekrar faaliyete başlamış; ancak uzun bir süre çeşitli nedenlerden dolayı ciddi bir çalışma yapamamıştır. 6 Temmuz 1927 tarihli yönergeyle, Maarif Vekâleti'ne bağlı bir organ olarak yeniden düzenlenen Encümen, yeni bir çalışma dönemine girmiştir. Başkanlığını Fuat Köprülü'nün üstlendiği encümene, Yusuf Akçura, Halil Ethem Eldem, Ali Canip Yöntem, Yusuf Behçet Gücer, Mükrimin Halil Yinanç ve Ahmet Hamit Ongunsu gibi isimler üye seçilmişlerdir.[65]

Encümen'in faaliyet halinde olduğu bu yıllarda, çalışmaların eşgüdüm içinde yürütülmesini sağlamak amacıyla, Encümen'in Darülfünun'a bağlı bir tarih enstitüsü biçiminde örgütlenmesine karar verilmiştir.[66] Ancak, Türk Ocağı bünyesinde Türk Tarihi Tetkik Heyeti'nin kurulması ve ardından bu kuruluşun Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti olarak bağımsız bir yapı biçimine dönüşmesiyle ulusal tarih çalışmaları merkezi bir hal almış, dolayısıyla Encümen fiilen tasfiye olmuştur.[67]

Türk Tarih Encümeni'nin faaliyet dönemi, Atatürk'ün tarih araştırmalarına eğildiği ve bizzat organize ettiği bir döneme denk gelmektedir. Okullarda okutulacak tarih ders kitaplarının bilimsel ve milli bir bakış açısıyla yeniden ele alınması amacıyla başlayan ta-

65 Bayrı, Mehmet Halit, "Tarih-i Osmanî Encümeni", *Tarih Dünyası*, c.3, sayı 30-31, 29 Şubat 1952, s.1216.
66 Oral, *age*, s.209-211.
67 Uluğ İğdemir, *Yılların İçinden*, TTK Yayınları, Ankara, 1976, s.206.

rih çalışmaları; önce Atatürk'ün yönlendirdiği ve başında bulunduğu dar bir çevre tarafından yürütülmüş, daha sonra kurumsallaşmıştır. Tarih ders kitaplarının hazırlanmasına dönük bu çalışmaların ilk ürünü, Afet İnan'ın Musiki Muallim Mektebi'nde verdiği tarih ve yurt bilgisi derslerinde okuttuğu, "Türk Çocuklarına Tarih Notları" adıyla 1929 yılında basılan kitap olmuştur.[68] İnan'ın, Atatürk'ün çevresinde bulunan tarihçiler için de temel bir tartışma metni olduğunu söylediği bu tarih notları, dönemin yayın organlarına göre bizzat Atatürk tarafından kaleme alınmıştır.[69]

Tarih çalışmalarını sadece ders kitabı biçiminde düşünmeyen Atatürk, özelde Türk genelde dünya tarihi konusunda bilimsel bir derinliği olan, milli ve Cumhuriyet'in siyasal yaklaşımına uygun bir tarih yazımını yerleştirmek amacıyla hareket etmiştir. Bu amaca dönük olarak atılan ilk adım, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin öncülü olan, Türk Ocakları Türk Tarihi Tetkik Heyeti'nin kurulmasıdır. Atatürk, Türk Ocağı Yasası'nın ikinci ve üçüncü maddelerinin değiştirilerek, Ocak bünyesinde "Türk medeniyeti tarihini esas alan" tarih çalışmalarının başlatılmasını istemiş, bunun için Afet İnan, Sadri Maksudi Arsal ve Reşit Galip'i görevlendirmiştir.[70]

23 Nisan 1930'da toplanan Türk Ocakları Kurultayı'nın son oturumunda (28 Nisan) yönetmeliğin ikinci ve üçüncü maddesi şu şekilde düzenlenmiştir:

> "Madde 2: Türk Ocağı'nın maksadı, milli şuurun kuvvetlenmesi, medeni ve sıhhi tekamül ve milli iktisadın inkişafıdır.
>
> "Madde 3: Cumhuriyet, milliyet, muasır medeniyet ve halkçılık mefkurelerini takip eden Türk Ocağı, bu mefkûreleri tahakkuk ettirmekte olan Cumhuriyet Halk Fırkasiyle devlet si-

68 Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, 2. basım, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.193.
69 "Türk Çocuklarına Tarih Dersleri", *Vakit*, 9 Aralık 1929.
70 İnan, *age*, s.194-195.

yasetinde beraberdir. Türk Ocağı bu mefkûreleri neşir ve telkin için ilim, hars ve içtimaiyat sahasında mücadele ve mücahede eder."[71]

Yönetmelikte yapılan bu değişikliğe dayanarak, aynı gün Aksaray murahhası Afet İnan'ın "Tarih Notları"nı esas alarak, medeniyet tarihinde Türklerin yerleri ve medeniyete katkılarını" incelemekle görevlendirilecek bir komisyon oluşturulması yönünde getirdiği teklifle "Türk Tarihi Tetkik Heyeti"nin kurulmasına karar verilmiştir.[72]

Bu sürecin gelişimi ve Atatürk'ün etkisi, 2. Türk Tarih Kongresi sunumunda şöyle özetlenmiştir:

> "1930 yılı 23 Nisan'ında toplanan Türk Ocakları Kurultayı'nın sonunda Atatürk'ün direktifleriyle Türk Ocakları Merkez Heyeti'ne bağlı 'Türk Ocakları Türk Tarihi Tetkik Heyeti' adı altında bir encümen kuruldu. Bu tarihten önceki yıllarda Atatürk, Türk tarihiyle ve bilhassa tarih öğretimiyle çok yakından ilgilenmekte ve tarihimizin objektif bir görüşle yeniden tetkik edilmesi lüzumunu ileri sürmekte idi."[73]

İlk toplantısını 4 Haziran 1930'da yapan Türk Tarihi Tetkik Heyeti'nin başkanlığına Mehmet Tevfik Bıyıklıoğlu, başkan yardımcılığına ise Yusuf Akçura getirilmiştir.[74] Tevfik Bıyıklıoğlu, heyet başkanı olarak yaptığı konuşmada, meşguliyetlerinin "Milli Türk Tarihi" olacağını ve bunun Atatürk'ün "himaye ve irşatları" ile gerçekleşeceğini belirtmiştir.[75] Heyetin bu çizgi doğrultusunda yaptığı ilk çalışma, okullar için hazırlanması planlanan tarih ders kitaplarına kılavuz olması amacıyla "yalnız ilgili aydınların tetkikine arz

71 İnan, *age*, s.194.
72 İnan, *age*, 194-198; Üstel, *Türk Ocakları*, s.336.
73 *2. Türk Tarih Kongresi (20-25 Eylül 1937)*, TTK Yayınları, Ankara, 1943.
74 *Türk Yurdu*, c.4, sayı 30, Haziran 1930, s.58.
75 *Age*, s.59.

edilmek üzere yalnız 100 nüsha basılan" Türk Tarihinin Ana Hatları adlı eser olmuştur.[76]

İç kapağında, Yusuf Akçura da içinde olmak üzere Türk Tarihi Tetkik Heyeti azaları tarafından "iktitaf, tercüme ve telif yollarile yapılmış bir teşebbüstür" denilen bu eserin ortaya koyduğu temel fikirler üzerine inşa edilen ve takip eden yıllarda Türk Tarih Tezi genel adıyla anılacak olan tarih yazıcılığının hareket noktaları, Türk Tarihinin Ana Hatları'nın önsözünde şöyle belirlenmiştir:

> "Şimdiye kadar memleketimizde neşrolunan tarih kitaplarının çoğunda ve onlara mehaz olan Fransızca kitaplarında Türklerin dünya tarihindeki rolleri şuurlu veya şuursuz olarak küçültülmüştür... Bu kitapta istihdaf olunan asıl gaye, bugün bütün dünyada tabi mevkiini istirdat eden ve bu şuurla yaşayan milletimiz için zararlı olan bu hataların tashihine çalışmaktır. Aynı zamanda bu, son büyük hadiselerle ruhunda benlik ve birlik duygusu uyanan Türk milleti için milli bir tarih yazmak ihtiyacı önünde atılmış ilk adımdır. Bununla, milletimizin yaratıcı kabiliyetinin derinliklerine giden yolu açmak, Türk deha ve seciyesinin esrarını meydana çıkarmak, Türk'ün hususiyet ve kudretini kendine göstermek ve milli inkişafımızın derin ırki köklere bağlı olduğunu anlatmak istiyoruz."[77]

Türk Ocakları'na bağlı çalışan tetkik heyeti, ocakların kapatılması üzerine (10 Nisan 1931) toplanarak, "heyetimizin hukuki vaziyeti kalmadığından, yeni bir isimle müstakil bir cemiyet halinde yeniden teşekkülü için bir nizamname tertibi ile hükümete müracaat edilmesi" kararını almıştır.[78] Heyeti oluşturan kurulun başvurusuyla, reisliğini Yusuf Akçura'nın üstleneceği Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, 15 Nisan 1931'de Atatürk'ün himayesinde kurulmuştur

76 *2. Türk Tarih Kongresi*, s.XXXII.
77 *Türk Tarihinin Ana Hatları*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996.
78 İnan, *age*, s.199.

ve daha sonra Atatürk'ün isteğiyle, 1935'te Türk Tarih Kurumu adını almıştır.[79]

26 Nisan 1931'de ilk toplantısını yapan kurumun başlıca gündemi, "Türk Tarihinin Ana Hatları"nı esas alan ve geniş katılımlı bir değerlendirmeden geçen metinlerin incelenerek, liselerde okutulacak tarih kitaplarının hazırlanması olmuştur. Tarihçilerin uzmanlık alanlarına göre bölümler halinde yazdığı ve Atatürk'ün gözetiminde yapılan toplantılarda kurul tarafından ele alınarak çeşitli düzeltme ve değişikliklerle son halini alan metinler, dört ciltlik tarih kitabı olarak basıma hazır hale getirilmiş, aynı yılın sonuna doğru liselerde okutulmaya başlanmıştır.[80]

Atatürk, liseler için hazırlanan bu dört ciltlik tarih kitabının bir çok bölümünün tashihlerini bizzat yaptığı gibi, "İslam Tarihi" ve Hulefa-i Raşidin Devri" başlıklı bölümlerini kendisi kaleme almıştır.[81]

Kurumun reisi olan Akçura, *Türk Tarihinin Ana Hatları*'nın yazımında görev aldığı gibi, lise tarih kitaplarının yazılması sürecinin her aşamasında bulunmuş ve çeşitli bölümlerinin yazılmasını kendisi üstlenmiştir.[82] Atatürk'ün, Türk Tarihinin Ana Hatları kitabının yeniden gözden geçirilmiş talimatı doğrultusunda[83] "kurum derhal işe başlayarak ana hatları kitabının yazılması için... bir program hazırlamış... Vazife alacak zevatı toplayarak iş bölümü yapmış... Bu eser için üç devrede gelen müsveddeler mahdut sayıda basılarak azaya dağıtılmış ve ilk müsveddeler, bir kaçına Atatürk'ün de riyaset ettiği, sürekli toplantılarda okunarak münakaşa edilmiştir."

79 Uluğ İğdemir, *Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Tarih Kurumu*, TTK Yayınları, Ankara, 1973, s.7.
80 İğdemir, *age*, s.7-9.
81 Aynı yer.
82 Yusuf Akçura'nın, liseler için hazırlanan tarih kitaplarına yaptığı katkıların bir örneği için bkz. Milli Kütüphane Atatürk Belgeliği Arşivi, Münir Hayri Egeli Evrakı. Ek: 5.
83 *2. Türk Tarih Kongresi*, s.XXXIV.

Ana hatların bu yeniden yazımı sürecinde, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve o çağın içine aldığı Yakındoğu tarihinin önemlice bir kısmını Akçura yazmıştır.[84]

Atatürk'ün yukarda verdiği direktife ek olarak ikinci bir isteği de, yeni tarih görüşünün ve öğretim tarzının öğretmenlere anlatılması ve konuyla ilgili olarak profesörlerin görüşlerinin alınması için Temmuz 1932'de bir "Tarih Öğretmenleri Kursu" düzenlenmesi olmuştur.[85] Atatürk'ün isteği doğrultusunda, Maarif Vekâleti'nin öncülüğünde ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti ve Milli Talim ve Terbiye Heyeti'nin işbirliği ile gerçekleştirilen toplantı, bir kongre biçiminde düzenlenmiştir. Maarif Vekâleti'nce hazırlanan ve kongreden önce katılımcılara dağıtılan programa göre, "Darülfünun müderris ve muallimleri, içtima esnasında evvelce yazdıkları mütalaa ve tenkitleri sistematik bir tarzda beyan edeceklerdir. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti azaları tenkitlere cevap vereceklerdir."[86] Programa uygun olarak cemiyet, Darülfünun hocalarından okullar için hazırlanmış olan "Tarih" kitapları hakkında yazılı değerlendirmeler istemiş, gelen eleştiriler üyelerce okunduktan sonra kongrede yanıtlanması kararlaştırılmıştır.[87]

Akçura, başkanı olduğu cemiyetin kongrede ortaya koyduğu ve savunduğu davayı, "Türklerin eski ve orta kurunlarda ancak göçebe ve müstevli olarak yaşıyan ve yüksek medeniyet seviyesine erişemeyen ikinci derecede insanlar olmayıp, beşer tarihinde ilk medeniyeti kuran ve ta en eski zamanlardan beri muhtelif devirlerde medeniyet meşalesini ellerinde taşıyan insanlar olduğu davasıdır" şeklinde belirtmiştir.[88]

84 Yusuf Akçura, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Bu Vakıaya Dair Başlıca Menbalar", *Türk Tarihinin Ana Hatları Eserinin Müsveddeleri*, No:52, Başvekalet Müdavemat Matbaası, Ek: 4.

85 İğdemir, *age*, s.11.

86 Maarif Vekâleti, *Tarih Müderris ve Muallimleri İçtimaı*, Ankara, 1932, s.3-6.

87 Oral, *age*, s.305.

88 Yusuf Akçura, "Birinci Türk Tarihi Kongresi", *Ülkü*, c.1, sayı 1, Şubat 1933, s.26.

2-11 Temmuz 1932 tarihleri arasında gerçekleştirilen kongre, ulusal tarih yazımı konusunda yeni bir aşamanın başlangıcı olduğu gibi, Türk Tarih Tezi ifadesinde anlamını bulan Kemalist tarih yazıcılığının hâkim bir görüş haline gelerek kuvvetlenmesini de sağlamıştır. Kongre, Akçura'nın başında bulunduğu Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti açısından, Türk tarih yazımı ve tarih eğitimi konusunda merkezi ve etkin konumunu güçlendirmeyi de beraberinde getirmiştir. Kongre zabıtlarının sunuşunda, tarih çalışmalarının ve Türk Tarih Kurumu'nun amacı Kurtuluş Savaşı'yla başlayan siyasi ve toplumsal süreçle birlikte ele alınırken, Türk Tarih Tezi'nin de dayandığı temel ilkeler ifade edilmiştir:

> "...15 yıl önce Türk'ün varlığını tarihten, adını dillerden ve kitaplardan kaldırmağa yeltenenlere karşı Türk'ün yüksek varlığını gösteren Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal Hazretleri, Türk yurdunu ve istiklalini dünya tarihine şeref verecek bir kudretle kurtardıktan sonra, ona hakiki milli tarihini de öğretmek istedi. Dünyaya ilk medeniyet ışığını veren, cihan medeniyet tarihinin her safhasında ve beşeri faaliyetlerin her sahasında yaratıcı varlığın bin bir delilini gösteren Türk milletinin tarihini ilmi vesikalarla tesbit ve neşretmek üzere kurduğu Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'ni yüksek himayesine aldı..."[89]

Kongreden sonra, *Türk Tarihinin Ana Hatları*'nın yeniden yazılması görevini sürdüren cemiyetin hem yönetimini hem de verilen görevde üstüne düşen vazifeleri yerine getiren Akçura, Türklerin devlet hayatı, bilime hizmeti, genel tarihleri ve yaşadıkları coğrafya konusunda yazmayı da üstlenmiştir.[90] Türk tarihinin derinlikli olarak yeniden yazılması amacıyla tarihçilerden uzmanlık alanları-

89 İğdemir, *age*, s.13.

90 *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Ocak 1933, s.1, 4; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Başöğretmen Atatürk*, c.2, MEB Yayınları, Ankara, 1991, s.749-751.

na göre istenilen yazılar kuruma teslim edilmiş, bu metinler Atatürk'ün de katılımıyla tek tek heyet tarafından değerlendirilmiştir. Yusuf Akçura gelen metinleri inceledikten sonra, "kitabın ana hatları çerçevesini aştığını, birçok bölümün çok geniş yazıldığını, bu kitap çıktıktan sonra ayrıca bir 'ana hatlar'ın yazılması gerekeceğini" belirtmiş; ancak çalışmalar sürdürülmüştür.[91]

Kurumda incelenen metinlerin hacminin olağanüstü fazla ve ayrıntılı olmaya başlaması nedeniyle, Akçura'nın dikkat çektiği husus gündeme gelmiştir. Alınan ortak kararla yeni bir 'ana hatlar' yazımı ertelenmiş, ilmi bir değer taşıyan çalışmaların ayrı olarak basılmasına ve sonra bu yayınlardan hareketle bir tarih kitabı yazılmasına karar verilmiştir.[92] Bu karar doğrultusunda, Yusuf Akçura'nın "Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri" adlı eserinin ilk yayın olarak basılması düşünülmüştür.[93]

Türk Tarih Tezi'nin çıkışı ve gelişmesi sürecinin her aşamasında yer alan Akçura, sadece Türk tarih yazıcılığının kurumsal kimliğinin yöneticisi olarak kalmamış, aynı zamanda Kemalist tarih yazımının hem dayandığı felsefi yaklaşım hem de ilkeler bakımından ana omurgasının oluşmasında en etkili isimlerden biri olmuştur. Atatürk'ün, tarih çalışmalarının yurt genelindeki olumlu etkisini Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin yürüttüğü faaliyetlere bağlayan ve bundan duyduğu memnuniyeti ifade eden telgrafı bunun en anlamlı göstergesi olmuştur:

91 İğdemir, *age*, s.22.
92 İğdemir, *age*, s.23.
93 Aynı yer. Yusuf Akçura, *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri*, TTK Yayınları, İstanbul, 1940. Topkapı Sarayı'nın müze yapılmasına dönük çalışmalar esnasında, 1929 yılında bulunan Piri Reis haritasının, uluslararası kamuoyuna tanıtılması ve ilgili bilim çevrelerinin incelemeleri amacıyla kaleme aldığı ayrıntılı tanıtım yazısı da yine bu çerçevede düşünülmüştür. Yusuf Akçura, *Piri Reis Haritası Hakkında İzahname*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1935.

"Akçura Yusuf Bey
Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Reisi
Ankara
Balıkesir 22/1/1933

"Yalnız Eskişehir'de değil, gezdiğim diğer yerlerde de feyizli mesainizin parlak semerelerini sevinçle görmekteyim. Cemiyetiniz bu yolda millete ifa etmekte olduğu ve edeceği hizmet ölçülemeyecek kadar büyüktür. Azanın gözlerinden öperim efendim.
Gazi Mustafa Kemal

Akçura bu telgrafa aşağıdaki karşılığı vermiştir:

"Büyük Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretlerine
Zaten şükranla dolu olan ruhumuz yine yüksek iltifatlarınızla coştu. Büyük eserlerinizden herhangi birine naçiz gayretleriyle iştirak edebilmiş olmayı hayatlarının en mesut mazhariyeti saymakta olan T.T.T. Cemiyeti azası büyük hami reislerine ebedi sıhhat ve saadet dileyerek ellerinizden öper. 23/1/1933

"T.T.T. Cemiyeti Reisi A. Yusuf"[94]

Türk Tarih Tezi ve Akçura

Birinci Türk Tarih Kongresi'yle dönemin tarih yazıcılığına 'resmi' olarak egemen olan Türk Tarih Tezi'nin temel yaklaşımı, *Türk Tarihinin Ana Hatları* ve liseler için yayınlanan *Tarih* ders kitabında ortaya konulmuştur. Cumhuriyet dönemi tarihçiliğinin esas kaynakları olan bu eserler, Avrupa merkezli uygarlık ve tarih teorilerine karşı "milli", Osmanlıcı-İslamcı tarih yazımına karşı "bilimsellaik" bir çerçevede tarihi ele almıştır. Kemalizmin tarih planındaki bu temel tezlerinin çıkış ve gelişme aşamalarının her kademesinde görev alan Akçura, Türk Tarih Tezi ile kendini gösteren Cumhuriyet dönemi tarih yazıcılığının en önemli temsilcilerinden biri ol-

94 *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Ocak 1933, s.1, 6 EK.

muştur. Akçura'nın Meşrutiyet öncesi ve sonrasında kaleme aldığı tarih çalışmalarında dikkat çeken özgün yaklaşımın, Cumhuriyet'le beraber oluşan yeni tarih yazımının karakteriyle birleşmesi, Akçura'nın Türk tarihçiliğindeki konumunu da belirlemiştir.

Cumhuriyet dönemi tarihçiliği bakımından Akçura'nın yeri, sadece dayandığı tarih teorisi açısından değil, bu teorinin temel ilkelerinin Kemalist tarih yazımına ana rengini kazandırması açısından da anlamlıdır. Akçura'nın tarih yazıcılığında yöntem sorunu üzerine ortaya koyduğu fikirler, "Türk Tarih Tezi"nin kaynak metinlerine yol gösteren ilkeler hakkında da bilgi vermektedir. Birinci Türk Tarih Kongresi'nde, başında bulunduğu kurumun ortaya koyduğu tarih tezinin dayanaklarının, tarihsel, siyasal ve bilimsel gerekçelerini izah eden Akçura, bir bakıma "Türk Tarih Tezi"nin kapsamlı bir tahlilini de yapmıştır.[95]

Konuşmasında önceliği tarih öğretimine veren Akçura, Osmanlı Devleti'nde, Türkiye'de ve dünyada uygulanan pedagoji yöntemleri hakkında bilgi vermiş, daha sonra Osmanlı vakanüvizminin Türk tarihçiliğindeki olumsuz etkilerini değerlendirmiştir. Dünyada gelişmeye başlayan modern tarih yazıcılığının Marksist ve pozitivist yöntemleri üzerinde durmuş; tarih yazımında öznellik-nesnellik ayrımı yaparak, Avrupa merkezci tarih anlayışını örnek göstermiş, "Avrupa medeniyetinin mazi ve halde başka medeniyetlere mütefevvik, Hıristiyan dininin başka dinlerden üstün, Ari namını verdikleri itibari bir insan fasilesinin başka insan zümrelerinden yaradılış itibariyle daha yüksek olduğunu okumaktayız" diyerek bu anlayışı eleştirmiştir.[96]

Osmanlı'da, İslam'ın genel kabullerinin dışına çıkamayan bir tarihçiliğin hâkim olduğunu belirten Akçura, "Osmanlı memleketinde tarihin garplılaşması, daha doğrusu Fransızlaşması, meşrutiyet

95 *Birinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, Maarif Vekaleti Yayınları, İstanbul, 1932, s.577-607. Ek: 6.
96 *Age*, s.587-588.

devrinde son merhalesine gelmiştir" diyerek, Tanzimat ve Meşrutiyet yıllarındaki durumu da özetlemiştir. Türkçülük akımının siyasal/kültürel alandaki bir çok katkısına rağmen, tarihçilik üzerinde ciddi bir etkisinin olamadığını söyleyen Akçura, Cumhuriyet'in ilk yıllarında "eski kitapların milliyet, halkçılık esaslarına uygun olmak üzere bir dereceye kadar ıslah edilmeye" çalışıldığını; ancak bunun, "asıldan ziyade şekle, ruhtan ziyade maddeye" ait olarak kaldığını belirtmiştir.[97]

Bu genel tahlilden sonra, Türk Tarih Tezi'nin amacını şöyle çizmiştir:

> "Umumi tarihe Avrupalıların rüyet zaviyelerinden bakmayıp onu sırf hakikat nokta-i nazarından görmek ve bu görüş sayesinde Türk kavminin tarihte hakiki mevziini tayin etmek, yani Türklerin beşer tarihinde oynadıkları ve fakat hasımlarının gizlemeğe çalıştıkları büyük rolü meydana çıkarmak ve bu suretle Türk kavmine tarihi hakkını vermektir."[98]

Cumhuriyet'in kuruluş döneminde okutulan tarih kitaplarının da yukarda verilen yanlışları taşıdığını belirterek bunlardan örnekler gösteren Akçura, bunların en göze çarpan unsurlarını şöyle sıralamıştır:

> "Osmanlı İmparatorluğu'nun inhilalini anlamak ve XIX. asrın sonlarıyla, XX. asır vakıalarını izah etmek için 1848 ihtilallerinin Fransa'da geçirdiği safhadan ziyade Avusturya, Almanya ve İtalya'daki cereyan sureti ehemmiyetli iken, Fransa vakıaları beş sahifeden fazlaya yayılmış ve bütün Avrupa vakıaları ise ancak iki sahifeye sıkıştırılmıştır! Hele iktisadi meseleler ve bunun tarihteki rolü, yine müfredat programına rağmen asla anlatılamamıştır. İktisadi meselelerle izah edilebilen emperyalizm ve dünyanın Avrupa kavimleri tarafından istila ve taksimi mev-

97 *Age*, s.596.
98 *Age*, s.597.

zularından vuzuhsuz, nakıs, yanlış ve sırf Avrupa'nın muayyen bir sınıfı menfaatine göre bahsedilmiştir. Bir kısım yazılırken, müellif Türklüğünü unutmuş gibidir. Avrupalıların dünyayı istilalarına 'fetih' namını vererek, onları adeta haklı buluyor."[99]

Akçura'nın bu tespitleri, Cumhuriyet idaresinin tarih çalışmalarını hangi ihtiyaçlardan hareketle ele aldığını gösterdiği gibi, aynı zamanda bu çalışmaların hangi teorik zemin üzerinde yükseldiğini de açıklamaktadır. Konuşmasının son bölümünde temas ettiği konular, Türk Tarih Tezi'nin bir başka yönünü, siyasal/toplumsal yönünü açıklığa kavuşturması bakımından önemlidir:

"Bir haftadan beri huzurunuzda söz söyleyen arkadaşlarımız ispat ettiler ki, Avrupalıların tahakküm gayesini istihdaf ederek ortaya attıkları ırk nazariyesinin ilmi bir kıymeti yoktur. Biz, Avrupa müstemlekeleri haline getirilen memleketlerin ahalisine müstemlekeci milletler nazarından bakacak değiliz. *Biz bütün dünyada yaşayan insanları, Avrupalılar gibi ve onlar derecesinde hukuka haiz adam evlatları telakki ediyoruz.* (Alkışlar) Avrupalıları doyurmak ve semirtmek için halk olunmuş bir nevi hayvan sürüleri gibi değil. (Şiddetli alkışlar) Buna binaendir ki, Avrupalı müelliflerin süsleyip bezeyerek medeniyet naşirliği ve insaniyet hadimliği gibi göstermek istedikleri fiil ve hareketlerinin de hakiki mahiyetini görmeye ve göstermeye çalışıyoruz.

"Hanımlar, Beyler,

"Müddeamızın (tezimizin) en esaslı vasfı, ayırıcı değil birleştirici, zalim değil adil, düşmanlaştırıcı değil barıştırıcı olmasıdır. Bu cihetle objektif tetkiklere, ilmi terkiplere müstenit müddeamız, manevi ve ahlaki nokta-i nazardan da yüksektir."[100]

99 *Age*, s.601-602.
100 *Age*, s.607.

SONUÇ

Yusuf Akçura'yı, "Ortodoksluğun sınırları zorlayan özgün bir aydın, bazı gelişmeleri önceden kestiren bir aziz" olarak tanımlayan François Georgeon'un, *Üç Tarz-ı Siyaset*'te ileri sürülen fikirler düşünüldüğünde yanılmadığı net olarak görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin çözülme ve dağılma sorunuyla yüz yüze geldiği dönemde, düşünülen kurtuluş çareleri içinde en gerçekçi çözümü sunan Akçura, sadece "Türk milliyetçiliğinin babası" sıfatını hak etmekle kalmamış, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesinin fikri temellerini de atmıştır.

Ortak bir gelişme çizgisi izleyen milliyetçilik ve halkçılık akımlarını Meşrutiyet'ten itibaren teorik ve pratik düzlemde işleyen, bu akımların Türk Ocağı ile örgütsel bir kimlik kazanmasına önderlik eden Yusuf Akçura, özellikle Türk milliyetçiliğinin Cumhuriyet Devrimi'yle kazandığı yeni anlamının siyasal/ideolojik içeriğinin tanımlanmasında değerli katkılarıyla öne çıkmıştır.

Milliyetçiliğin uluslararası plandaki yükseliş koşullarını ve buna bağlı olarak modern bir milli devletin kuruluşunun ekonomik temellerini en doğru biçimde tahlil eden Akçura, Türkiye'nin toplumsal gelişme düzeyi ve bu düzeye uygun programın geliştirilmesi konusunda ileri sürdüğü fikirlerle Cumhuriyet yönetiminin sağlam zeminler üzerinde yükselmesine önayak olmuştur. Daha Meşrutiyet döneminde milli ekonomi temelinde savunmaya başladığı "devletçilik" modeli, dinde reform ve milliyetçilik-halkçılık anlayışı, Kemalizmin ana vasıfları olarak belirlenmiştir.

Yusuf Akçura'nın çağdaş devlet tasarısında ortaya koyduğu siyasal ve ekonomik bağımsızlık, millilik, halkçılık ve demokratiklik ilkesi, Cumhuriyet'in vazgeçilmez ilkeleri olarak düzenlenmiştir. Köylülüğün modern Türkiye'nin kuruluşuna bir toplumsal kuvvet olarak katılması için, toprak reformuyla feodal kalıntıların temizlenmesi gerektiğine dikkat çeken Akçura, Cumhuriyet Devrimi'nin hedefine ilerlemesi açısından, ortaçağ kurum ve ilişkilerinin tasfiyesini zorunlu görmüştür. Atatürk'ün 1930'lu yıllar boyunca bu meseleyi gündeme getirerek, "köylü milletin efendisidir" söylemini hâkim kılması, Akçura'nın Türk köylüsünün siyasal ve ekonomik açıdan özgürleşmesi için gösterdiği çabanın gerekliliğine işaret etmektedir.

Siyasi alandaki faaliyetleriyle beraber, Akçura'nın bir fikir adamı olarak ortaya çıkmasının nedenlerinden biri de, onun Türk tarih yazıcılığına olan katkıları olmuştur. Esasen yaşamının her döneminde, siyasal bilimler üzerinde durduğu kadar tarihsel çözümlemeleriyle de gündeme gelen Akçura, Cumhuriyet dönemi tarihçiliğinin etkili isimleri arasında yer almıştır. Türk tarih yazımının kurumsal temelde temsilcisi olduğu gibi, Türk Tarih Tezi'nin teorik yaklaşımında da belirleyici olmuştur.

Yusuf Akçura, 1908 Devrimi'nden Cumhuriyet Devrimi'ne, Türk siyasal ve düşünsel yaşamının fikir cephesinde iz bırakan, siyasi mücadelesi bakımından yalnız ulusal çapta değil uluslararası çapta da adından söz ettiren bir düşün adamı olmuştur. Bağımsız, halkçı ve demokratik çağdaş devletin kuruluş ve yerleşmesi sürecinde, "münevverlere düşen vazifeyi" hem TBMM kürsülerinde, hem de fikir sahasında yerine getirebilmiş bir aydın olarak hayata gözlerini kapayan Yusuf Akçura, Türk düşün tarihindeki saygın yerini almıştır.[1]

1 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01. - 662.21.7.1, Ek: 7.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
030 10 196 345 23
030 18 4 41 16
030 10 6 32 21
030 10 6 32 33
030 10 8 46 1
490 01 662 217 1
030 10 75 493 6

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi
Kutu No:75, Belge No:21
Kutu No:24, Belge No:138

T.B.M.M. Arşivi
Yusuf Akçura'nın II. - III. - IV ve V. Devre şahsi dosyası, No: 524

Yusuf Akçura'nın Kitap ve Makaleleri

AKÇURA, Yusuf, *Türkçülüğün Tarihi*, 2. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2001.

_____, *Eski Şura-yı Ümmet'te Çıkan Makalelerimden*, Tanin Matbaası, İstanbul, 1913.
_____, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1976.
_____, *Üç Tarz-ı Siyaset*, İstanbul, 1911.
_____, *Ulum ve Tarih*, Maarif Kütüphanesi, Kazan, 1906.
_____, *3 Haziran Vaka-yı Müessifesi*, Kerimof Hüseytinof Matbaası, Orenburg, 1907.
_____,*Yeni Türk Devletinin Öncüleri: 1928 Yılı Yazıları*, Kültür Bakanlığı yayınları, 1985.
_____, *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri*, TTK Yayınları, İstanbul, 1940.
_____, *Piri Reis Haritası Hakkında İzahname*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1935.
_____, *Mevkufiyet Hatıraları*, Orenburg, 1907.
_____, *Damulla Alimcan el-Berudi Tercüme-i Hali*, 2 cilt, Kazan, 1907.
_____, *Türkçülük : Türkçülüğün Tarihi Gelişimi*, Türk Kültür Yayını, İstanbul, 1978.
_____, *"Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Bu Vakıaya Dair Başlıca Menbalar", Türk Tarihinin Ana Hatları Eserinin Müsveddeleri,* No:52, Başvekalet Müdavemat Matbaası.
_____, *Türk Yılı*, Türk Ocağı Neşriyatı, İstanbul, 1928.
_____, *Muasır Avrupa'da Siyasi ve İçtimai Fikirler ve Fikri Cereyanlar*, Maarif Vekaleti Neşriyatı, İstanbul, 1923.
_____, *Tarih-i Siyasi Notları: Şark Meselesine Dair*, Erkanı Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul, 1920.
_____, *Zamanımız Avrupa Siyasi Tarihi 1-2* (1930-1931 ve 1933 Ders Notları), TBMM Matbaası, Ankara, 1933.
_____, *Tarih-i Siyasi* –Ders Notları, Ankara Hukuk Mektebi Neşriyatı, Ankara, 1927.

_____, *Tarih-i Siyasi* –Ders Notları, Ankara Hukuk Mektebi Neşriyatı, Ankara, 1928.
_____, *Salname-i Servet-i Fünun*, 1912.
_____, *Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale*, İstanbul, 1924.
_____, *Rusya Üsera Murahhası Yusuf Akçura Bey'in Raporu*, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul, 1335.
_____, *Türk, Cermen ve İslavların Münasebat-ı Tarihiyeleri*, İstanbul, 1914.
_____, "L'oeuvre Historique de Mustapha Djelalettin Pacha et Ses Points de Vue Sur l'Histoire des Turcs", *VII'eme Congres des Sciences Historiques*, Varşova, 1933.
_____, "Türk Aleminde", *Türk Yurdu*, c.1, 2, sayı 4, 17, 21, 1912.
_____, "Türklük Şunu, Milli Meşrutiyet Fırka-i Siyasiyyesi", *Türk Yurdu*, c.1, sayı 3, 1912.
_____, "İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Yıllık Kongresi", *Türk Yurdu*, c.5, s.1, 2 Ekim 1913.
_____, "1329 Senesi Türk Dünyası", *Türk Yurdu*, c.6, sayı 3, 16 Nisan 1914.
_____, "Portekiz İhtilali Münasebetiyle", *Sırat-ı Müstakim*, c.5, s.111, 21 Ekim 1910.
_____, "İktisadi Siyaset Hakkında", *Türk Yurdu*, c.12, s.12, 1917.
_____, "Halka", *Halka Doğru*, yıl 1, s.22, 5 Eylül 1913, 12 Eylül 1913, 26 Eylül 1913, 10 Ekim 1913, 7 Kasım 1913.
_____, "Türklük", *Salname-i Servet-i Fünun*, 1912.
_____, "Mesele-i Şarkiyeye Dair", *Şura-yı Ümmet*, no: 17, 1 Aralık 1902.
_____, "Şark Meselesine Dair", *Şura-yı Ümmet*, no: 19, 31 Aralık 1902.

_____, "Küçük Muhtıra", *Türk Yurdu*, c.4, sayı 23, 1913.
_____, "Türk Tarihinin Devrelere Taksimi", *Türk Yurdu*, c.8, sayı 4, 1915.
_____, "Kazan Ulemasından Mercani Efendi", *Malumat*, c.1, 3, 11 Şubat 1897.
_____, "Kader", *Şura-yı Ümmet*, sayı 3, 9 Mayıs 1902.
_____, "Golukhofiski'nin Nutku Üzerine Mütalaa", *Şura-yı Ümmet*, sayı 6, 21 Haziran 1902.
_____, "Bir Tavsiye", *Şura-yı Ümmet*, sayı 15, 3 Kasım 1902.
_____, "Midhat Pacha, La Constitution Ottomane et l'Europe", *Mecheveret*, sayı 135-141, Aralık 1902-Ocak 1903.
_____, "Nur ve Zulmet", *Şura-yı Ümmet*, sayı 21, 29 Ocak 1903.
_____, "Osmanlı Saltanatı Müesseseleri Tarihine Dair Bir Tecrübe", *Bilgi Mecmuası*, c.1, sayı 1, 2, 1913.
_____, "Mektup", *Şura-yı Ümmet*, sayı 81, 31 Ağustos 1905.
_____, "Rusya İhtilaline Dair", *Şura-yı Ümmet*, sayı 82, 15 Eylül 1905.
_____, "İhtiyar Şark Cemiyetinde", *Türk*, sayı 125-127, Mart-Nisan 1906.
_____, "Mektup", *Türk*, sayı 139, 26 Temmuz 1906.
_____, "Bir Müsteşrikin Seyahatı Semerelerinden", *Şura*, sayı 4, 15 Şubat 1908.
_____, "Meşrutiyet, töre Hem Şeriat", *Şura*, sayı 19, 1 Ekim 1908.
_____, "Türkiye'de Meşrutiyet", *Tercüman*, 10 Ağustos 1908.
_____, "İngiltere ve Almanya Rekabeti", *Tercüman*, 10 Ağustos 1908.

_____, "Yine Talim Meselesi", *Tercüman*, 13 Eylül 1908.
_____, "Son inkılap ve Sevabıkı ile Netaici", *İçtihad*, sayı 11, Mart 1909.
_____, "Rusya'da Sakin Türklerin Hayatı Medeniye, Fikriye ve Siyasiyelerine Dair Bir Konferans", *Sırat-ı Müstakim*, c.2, sayı 39, Mayıs 1908.
_____, "Seyahat Hatıraları", *Şura*, sayı 22, 23, 24 (Kasım-Aralık 1908), sayı 2, 4, 6, 8 (Ocak-Nisan 1909).
_____, "İspanya İhtilafı", *Sırat-ı Müstakim*, c.3, sayı 54, 16 Eylül 1909.
_____, "Petersburg Haftası", *Tercüman*, 14 Ekim-27 Kasım 1909.
_____, "Geçen Osmanlı İnkılabı ve Avrupa Entrikaları", *Tercüman*, 6 Kasım 1909.
_____, "Berlin'den 1", *Tercüman*, 18 Aralık 1909.
_____, "Sansürle Mukaleme", *Sırat-ı Müstakim*, c.3, sayı 70, 6 Ocak 1910.
_____, "Medreselerin Islahı", *Sırat-ı Müstakim*, c.4, sayı 79, 7 Mart 1910.
_____, "İttihad-ı İslav Kongresi Hakkında", *Taarüf-i Müslimin*, sayı 8, 9, Temmuz-Ağustos 1910.
_____, "Bir Frenk Nasihatı Mahiyeti", *Sırat-ı Müstakim*, c.4, sayı 100, 5 Ağustos 1910.
_____, "Almanya, İngiltere, Türkiye ve Alem-i İslam", *Sırat-ı Müstakim*, c.4, sayı 101, 102, 103, Ağustos 1910.
_____, "Türkler ve İslavlar", *Sırat-ı Müstakim*, c.4, sayı 104, 1 Eylül 1910.
_____, "Devlet-i Osmaniye ve Fransa", *Sırat-ı Müstakim*, c.5, sayı 106, Eylül 1910.
_____, "Tunus'un Fransa'ya Resmen İlhakına Rıza Gösteriliyor mu?", *Sırat-ı Müstakim*, c.5, sayı:110, 29 Eylül 1909.

_____, "Alamim-i İnkılap", *Sırat-ı Müstakim*, c.5, sayı 112, 23 Ekim 1910.
_____, "Rusya Hariciye Nazır-ı Sabıkı İzvolski", *Sırat-ı Müstakim*, c.5, sayı 114, 115, Ekim-Kasım 1910.
_____, "Meclis-i Umumi'de Siyaset-i Umumiye Müzakeresi", *Sırat-ı Müstakim*, c.5, sayı 118, 121, 7 Aralık 1910, 31 Ocak 1911.
_____, "Konferans", *Sırat-ı Müstakim*, c.5, sayı 128, 16 Şubat 1911.
_____, "Kız Sultani Mektebi", *Sırat-ı Müstakim*, c.6, sayı 147, 25 Haziran 1911.
_____, "Yanmış Mahallelerin İmarı Meselesi", *Sırat-ı Müstakim*, c.6, sayı 166, Ağustos 1911.
_____, "Tolstoy", *Resimli Kitap*, c.5,6, sayı 26, 27, 34, 1910-1911.
_____, "Yeni Keşf Olunmuş Eski Bir Türk Şehri", *Türk Derneği*, sayı 5, 1911.
_____, "Cengiz Han", *Türk Yurdu*, c.1, sayı 1-4, 1911-1912.
_____, "Türk Dünyasında", *Türk Yurdu*, c.1, sayı 1, 30 Kasım 1911.
_____, "Celal Nuri Bey'e", *Türk Yurdu*, c.1, sayı 5, 1912.
_____, "Türk ve Tatar Tarihi", *Türk Yurdu*, c.2, sayı 18-19, 1912.
_____, "Türk ve Tatar Birdir", *Altın Armağan*, İstanbul, 1912.
_____, "Necip Asım", *Türk Yurdu*, c.2, sayı 20, 22 Ağustos 1912.
_____, "Türklerin Büyüm Muallim ve Muharriri İsmail Bey Gasprinski", *Türk Yurdu*, c.2, sayı 22, 19 Eylül 1912.
_____, "Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han", *Türk Yurdu*, yıl 1, sayı 1, 30 Kasım 1911.

_____, "Nutuk", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, c.1, sayı 1, Haziran-Ağustos 1929.
_____, "Birinci Türk Tarihi Kongresi", *Ülkü*, c.1, sayı 1, Şubat 1933.
_____, "Türk Ocakları Şuunu", *Türk Yurdu*, c.1, no:4, Ocak 1925.
_____, "Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife", *Türk Yurdu*, c.3, sayı 13, Ekim 1925.
_____, "Milliyetçilik, Halkçılık", *Anadolu'da Yeni Gün*, 19 Nisan 1923.
_____, "Avrupa'da Milliyet Fikrine ve Milliyet Cereyanlarına Dair", *Türk Yurdu*, c.6, sayı 7, 11.08.1914.
_____, "Darülfünunlarda Talebe Hayatı ve Talebe Ruhu", *Türk Yurdu*, c.2, sayı 7 Haziran 1925.
_____, "Halide Edip Hanımefendi Hazretlerine", *Türk Yurdu*, c.2, sayı 6, 1912.
_____, "İsveç ve Lehistan", *Türk Yurdu*, c.2, sayı 7, 1912.
_____, "Milliyet Fikri ve Millet Muharebeleri I", *Türk Yurdu*, c.3, no: 9, 1913.
_____, "Milliyet Fikri ve Millet Muharebeleri II", *Türk Yurdu*, c.3, no: 9, 1913.
_____, "Tanzimatçılık Aleyhine", *Türk Yurdu*, c.3, sayı 11, Mart 1913.
_____, "Türk Yurdu'nun Müdürünün Nutku", *Türk Yurdu*, c.5, sayı 8, 30 Aralık 1913.
_____, "Cihan Harbi ve Türkler", *Türk Yurdu*, c.7, sayı 1, 24 Aralık 1914.
_____, "Hüseyinzade Ali Bey", *Türk Yurdu*, c.8, sayı 3, 4, 5, Nisan-Mayıs 1915.
_____, "Cihan Harbinin Mesulü", *Türk Yurdu*, c.8, sayı 12, 26 Ağustos 1915.

_____, "Garp Nazarında Şark Meselesi", *Türk Yurdu*, c.2, sayı 7, 7 Aralık 1916.
_____, "İktisad", *Türk Yurdu*, c.2, 15 Ağustos 1917.
_____, "Tarihî Mevziimizde", *Türk Yurdu*, c.2, no: 12, 1912.
_____, "Türklerin İlk Tayyarecisi", *Türk Yurdu*, c.2, no: 13, 1912.
_____, "Herşeyden Biraz", *Türk Yurdu*, c.3, Aralık 1925.
_____, "Milliyetçilik Memleketçilik Meselesi", *Türk Dünyası*, 25 Ekim 1919.
_____, "İskolastik Usûl", *Tedrisat Mecmuası*, c.13, no: 66, Nisan 1925.
_____, "Osmanlı Devleti Umumi Harp'te Bîtaraf Kalabilir miydi?", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, c.17, no. 19, Haziran 1928.
_____. "Von Gotthard Yaschke Und Erich Pnitsch, Cihan Harbinden Sonra Türkiye", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, no. 1, Haziran 1929.
_____, "Muallim"e Dair" *Türk Yurdu*, c.6, no: 12, 09.02.1915.
_____, "Bayram İhtiyacı", *Türk Yurdu*, c.5, no: 4, 1913
_____, "Tarihi Görüşe Dair", *Türk Yurdu*, c.1, no:5, Şubat 1925.
_____, "Tarih Yazmak ve Okutmak Usullerine Dair", *Birinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, İstanbul, Maarif Vekaleti Yayınları, 1932.
_____, "Gökalp Ziya Bey Hakkında Hatıra ve Mülâhazalar", *Türk Yurdu*, c.1, no: 3, Şubat 1924.
_____, "Hitabe: Vaziyetimiz ve Vazifelerimizden Birisi", *Sebîlürreşad*, c.19, no: 484, Haziran 1921.
_____, "Şarkta Milliyet Fikri", *Nevsal-i Milli*, 1914.

_____, "Müslüman Kavimlerin Hukuk-u Beyne'l-Mileline Dair", *Sebîlürreşad*, c.19, no: 482, Mayıs 1921.
_____, "Türk ve Tatar Tarihi I", *Türk Yurdu*, c.2, no: 6, 1912.
_____, "Türk ve Tatar Tarihi II", *Türk Yurdu*, c.2, no: 7, 1912.

Yusuf Akçura Üzerine Yazılan Eserler

"Akçura'nın Konferansları", *Katkı*, yıl 5, sayı 10, Ocak 1975.
"Yusuf Akçura", *Kültür Haftası*, no: 12, 01.04.1936.
"Yusuf Akçura Dün Gömüldü", *Cumhuriyet*, 14 Mart 1935.
"Yusuf Akçura'nın Cenaze Merasimi", *Cumhuriyet*, 13 Mart 1935.
"Yusuf Akçura'nın Bir Konferansı: Türk Milleti", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, sayı 213, Eylül 2004.
A. Battal-Taymas, *Ben Bir Işık Arıyordum*, İstanbul, 1963.
A. Battal-Taymas, *Kazan Türkleri, Tarihi ve Siyasi Görüşler*, 3. basın, Ankara, 1988.
Abdullah Cevdet, "Siyaset ve İktisad", *İctihad*, no: 169, 170, 171, 172, 1924.
AĞAOĞLU, Ahmet, " Yusuf Akçura", *Cumhuriyet*, 13 Mart 1935.
AĞAOĞLU, Samet, *Babamın Arkadaşları*, Tekin Yayınları, İstanbul.
AHMET FERİT, "Bir Mektup", *Çığır*, no: 92, Temmuz 1940.
ARSAL, Sadri Maksudi, "Dostum Yusuf Akçura", *Türk Kültürü*, sayı 174, Nisan 1977.
AZİZ BEY, "Lenin ile Mülakat", *Tasvir-i Efkar*, 20 Kanun-i evvel 1330.
BAL, İdris, *" Yusuf Akçura Üç Tarz-ı Siyaset ve Üç Tarz-ı Siyasetteki Türkçülük (Pan Türkizm)in Varsayımları Üzerine Yorumlar", Türk Dünyası Aydınları Sempozyumu Bildirileri*, 23-26 Mayıs 1996.

BERKES, Niyazi, "Unutulan Adam Yusuf Akçura", *Felsefe ve Toplum Bilimleri.*

BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma,* Ankara, 1973.

CEMAL, Mithat, "Akçuraoğlu Yusuf Beyefendiye", *Türk Yurdu,* sayı 3, 15 Kanun evvel 1327.

ÇAKMAK, Orhan, *Yusuf Akçura,* Alternatif Yayınları, Ankara, 2002.

ÇAPA, Mesut, *" Yusuf Akçura'nın Rusya Seyahati ve Türk Esirleri", Türk Kültürü,* c.31, no: 366, Ekim 1993.

ÇAPA, Mesut, *"Anadolu'dan Kırım'a Yardım ve Yusuf Akçura'nın Bir Mektubu", Türk Kültürü,* c.31, no: 359, Mart 1993.

ÇİÇEK, Rahmi, *"Bir Konferans ve Yusuf Akçura'ya göre Osmanlı'da Doğu-Batı tartışması" Türk Dünyası Tarih Dergisi,* sayı 83, 30 Kasım 1993.

DEVLET, Nadir, *" Yusuf Akçura'nın Hayatı (1876-1935)", Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırma Dergisi,* sayı 2, İstanbul, 1986.

DURUKAN, Şefika Akile Zorlu, *"Yusuf Akçura'nın Mevkufiyet Hatıraları", Tarih ve Toplum,* c.37, no: 217, Ocak 2002.

ERCILASUN, Bilge, *"Edebiyatta Millilik ve Milliyetçilik", Türk Kültürü,* c.36, sayı 300, Nisan 1988.

ERCILASUN, Bilge, *"XX. Yüzyılın Eşiğinde Dört Türk Aydını: Gaspıralı İsmail, Hüseyinzade Ali, Akçuraoğlu Yusuf, Ağaoğlu Ahmet", Türkler Ansiklopedisi,* c.14, Ankara, 2002.

GEORGEON, François, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935),* 3. basım, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999.

Hâkimiyet-i Milliye, 4 Ocak 1922.

KARAL, Enver Ziya, *Tarih Notları/Yusuf Akçura,* Ülkü Basımevi, İstanbul, 1941.

KAT, Gürhan, *Yusuf Akçura'nın Siyasi Kimliği ve T.B.M.M.'deki Çalışmaları,* G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003.

KELEŞYILMAZ, Vahdet, "Teşkilat-ı Mahsusa, Yusuf Akçura ve 1916 Lozan Milliyetler Konferansı", *Türkler*, c.18, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

KESER, İhsan, "Yusuf Akçura'nın Türk Siyasi Yapılanmasına Etkileri", *Kırım*, c.1, sayı 1, Ekim-Kasım-Aralık 1992.

KOŞAY, Hâmit Zübeyr, "Yusuf Akçura, 1876-12. 03. 1935", *Belleten*, c.41, no: 162, Nisan 1977.

KOŞAY, Hâmit Zübeyr, *Yusuf Akçura (1876-12.3.1935)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1977.

KÖPRÜLÜ, Fuat, "Bir Hatıra", *Belleten*, c.3, sayı 9, 1939.

KURAN, Ercümend, "Türk Milliyetçiliğinin Gelişmesi ve Yusuf Akçura", *Türk Kültürü*, c.4, no: 42, Nisan 1966.

KURAN, Ercüment, "Devlet Adamı Olarak Yusuf Akçura", *Türk Yurdu*, c.22, no: 179, Temmuz 2002.

NURİ, Celal, "Akçuraoğlu Yusuf Beyefendiye", *Türk Vurdu*, sayı 5, 12 Ocak 1911.

Ölümünün Ellinci Yılında Yusuf Akçura Sempozyumu Tebliğleri, 11-12 Mart 1985, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1987.

ÖZTÜRK, Ayhan, "Yusuf Akçura'ya Göre Osmanlı Devleti'nin Dağılmasındaki Amiller", *Türk Dünyası Aydınları Sempozyumu Bildirileri*, (23-26 Mayıs 1996), sayı 42, Kış 1984.

TAYMAS, Abdullah Battal, "Yusuf Akçura", *Vakit*, 11-12 Mart 1945

TAYMAS, Abdullah, *"Yusuf Akçura'nın Türkçülüğü ve Rusya Türkleri Arasındaki Çalışmaları" Türk Yurdu*, c.26, no: 7, Aralık 1942.

TEMİR, Ahmet, *Akçura, Yusuf*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.

TEMİR, Ahmet, "Yusuf Akçura", *Türk Kültürü*, cilt: 29, no: 344, Aralık 1991.

TOGAY, Muharrem Fevzi, *Yusuf Akçura'nın Hayatı*, İstanbul, 1944.

TOPRAK, Zafer, "Türkiye'de Narodnik Milliyetçiliği ve Halkçılık 1908-1918", *Türkler Ansiklopedisi*, c.14, Ankara, 2002.

_____, "Osmanlı Narodnikleri: Halka Doğru Gidenler", *Toplum ve Bilim*, sayı 24, 1984.

TÜRKMAN, Sayim, "Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp", *Atatürk Dergisi*, c.3, no:4, Temmuz 2003.

UÇMAN, Abdullah, "Rıza Tevfik'e Gönderilen Mektuplar 4 - Ali Ekrem, Yusuf Akçura ve Hüseyin Dâniş'ten", *Tarih ve Toplum*, c.23, no: 135, Mart 1995.

UNAT, Faik Reşit, "Prof. Yusuf Akçura ve Tarih Öğretimi", *Atatürk Konferansları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1970.

US, Hakkı Tarık, "İş Kanunumuzun Tarihçesi, Bu Konuda Yusuf Akçura'nın Emeği", *Vakit*, 22-28 Haziran 1952.

USLU, Mustafa, "Yusuf Akçura ve "Üç Tarz-ı Siyaset", *Türk Yurdu*, c.9, no: 26, Mart 1989.

Diğer Kaynaklar

ACALOĞLU, Arif, *"Sağcı Değil Solcuydular"*, *Aydınlık*, 7 Nisan 2002, s.768.

AĞAOĞLU, Samet - Hüdaioğlu Selahattin, *İş Hukuku Tarihi*, İstanbul, 1938.

AKBIYIK, Yaşar - Bozkurt, Gülnihal, *"Laiklik"*, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2002.

AKSAN, Akil, *Atatürk Der Ki*, 2. baskı, Ankara, 1986.

AKŞİN, Sina, *100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1980.

ALP, Tekin, *Kemalizm*, Cumhuriyet Gazetesi Matbaası, İstanbul, 1936.

ARAİ, Masumi, *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, 3. basım, İletişim Yayınları, Ankara, 2003.

ARAR, İsmail, *Atatürk'ün Halkçılık Programı*, Baha Matbaası, İstanbul, 1963.

ARIKAN, Zeki, "Atatürk ve Tarih", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, No: II, sayı 6-7, 1996-1997.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk*, c.2, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1960.

_____, *Eskişehir-İzmit Konuşmaları (1923)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, c.9, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c.1-4, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1997.

"Atatürk'ün Elyazısıyla 'Kamalizm' Prensipleri", *2000'e Doğru*, sayı 46, 8 Kasım 1987.

BAYMUR, Fuat, *Tarih Öğretimi*, 2. baskı, Ankara, 1945.

BERKES, Niyazi, *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, 2. baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2002.

BERKES, Niyazi, *Türk Düşününde Batı Sorunu*, İstanbul, 1975.

BERKTAY, Halil, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1983.

BEŞİKÇİ, İsmail, *Türk Tarih Tezi, Güneş Dil Teorisi ve Kürt Sorunu*, Yurt Kitap Yayın, Ankara, 1991.

Birinci Türk Ocakları Umumi Kongresi 1924, Ankara, 1925.

Birinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları, Maarif Vekaleti Yayınları, İstanbul, 1932.

BOLAY, Süleyman Hayri, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Türk Düşünce Tarihi", *Türkler Ansiklopedisi*, c.14, Ankara, 2002.

BOZKURT, Mahmut Esat, *Atatürk İhtilali 1-2*, 4. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, c.9-10, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi, TBMM Matbaası, Ankara, 1927.

Cumhuriyet Halk Fırkası Programı, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931.

C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931.

CHP Programı, Ulus Basımevi, Ankara, 1935.

ÇAMLIBEL, Hasan Cemil, "Atatürk ve Tarih", *Belleten*, sayı 9, 1939.

ÇİÇEK, Kemal; "Atatürk, Milli Mücadele, Milli Devlet, Birlik-Beraberlik", *Atatürk Konferansları 1999 Yılı (Yurt içi)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2000.

DEVLET, Nadir, *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi (1905-1917)*, Ankara, 1985.

ERASLAN, Cezmi, *"Halkçılık"*, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, c.2, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2002.

EREN, Ahmet Cevat, *Atatürk'ün İnkılap Hedefi ve Tarih Tezi*, İstanbul, 1956.

ERGİN, Osman, *Türkiye Maarif Tarihi*, c.1, İstanbul, 1977.

ERSANLI, Büşra, *İktidar ve Tarih*, 2. basım, İletişim Yayınları, Ankara, 2006.

ERTAN, Temuçin Faik, "Ahmet Cevat Emre ve Kemalizm'de Öncü Bir Dergi: Muhit", *Kebikeç*, yıl 2, sayı 5, 1997.

GÖKER, Muzaffer, "Türk Tarih Kurumunun İtmiğ ve İdariğ Faaliyetleri", *Belleten*, c.3, sayı 9, 1939.

GÜLMEZ, Mesut, "Cumhuriyetin Birinci İş Yasası Tasarısı", *Yargıtay Dergisi*, c.7, sayı 1-2, Ocak-Nisan 1981.

_____, *Türkiye'de Belgesel Çalışma İlişkileri Tarihi (1936 Öncesi)*, Ankara, 1983.

GÜNALTAY, Şemsettin, *"Atatürk'ün Tarihçiliği ve Fahri Profesörlüğü Hakkında.*

HALİT, Mehmet, "Tarih-i Osmanî Encümeni", *Tarih Dünyası*, c.3, sayı 30-31, 29 Şubat 1952.
Halk Fırkası Nizamnamesi, Ankara, 1923.
Hâkimiyet-i Milliye, 4 Mayıs 1921.
Hâkimiyet-i Milliye, 26 Ocak 1933.
İNAN, Afet, *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, TTK Yayınları, Ankara, 1999.
_____, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1984.
_____, "Atatürk ve Tarih Tezi", *Belleten*, c.3, sayı 9, 1939.
_____, "Türk Tarih Kurumunun Kuruluşuna Dair", *Belleten*, c.11, sayı 42, 1947.
İĞDEMİR, Uluğ, *Yılların İçinden*, TTK Yayınları, Ankara, 1976.
_____, *Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Tarih Kurumu*, TTK Yayınları, Ankara, 1973.
JAESCHKE, Gotthard, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.
KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, c.5, 4. baskı, Ankara, 1995
KİLİ, Suna, *Atatürk Devrimi, Bir Çağdaşlaşma Modeli*, Ankara 1983.
_____, "Kemalizm ve Çağdaşlaşma", *Dünya ve Türkiye Açısından Türkiye*, İstanbul, 1996.
KUÇUR, Bilsay, *Mustafa Kemal Döneminde Türkiye Ekonomisi*, Ankara, 1987.
KURAT, Akdes Nimet, *Türkiye ve Rusya*, Ankara 1990.
KÖPRÜLÜ, Fuat, *Edebiyat Araştırmaları*, 3. basım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
_____, *Türkiye Tarihi*, Kanaat Kitaphanesi, İstanbul, 1923.
_____, "Bir Hatıra", *Belleten*, c.3, sayı 9, 1939.
_____, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2002.

_____, "Bizde Tarih ve Müverrihler Hakkında", *Bilgi Mecmuası*, sayı 1-2, 1913.

Tarih Müderris ve Muallimleri İçtimaı, Maarif Vekâleti Yayınları, Ankara, 1932.

MAHMUD (Soydan), "İş Kanunu Münasebetiyle", *Hâkimiyet-i Milliye*, 9 Kasım 1925.

"Millet Meclisi", *Türk Yurdu*, c.15, sayı 176, Ocak 1926.

"Milli Türk Fırkasının Fırka-i Siyasiyesi", *Türk Yurdu*, sayı 22, 6 Eylül 1328.

"Milli Türk Fırkası'nın İstanbul Mebus Namzetleri", *İfham*, 10 Aralık 1919.

"Milli Türk Fırkasi'nın Programı", *İfham*, 10 Aralık 1919.

MUMCU, Ahmet, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, 6. baskı, İstanbul, 1981.

_____, *Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne (1925-1975)*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1977.

ORHONLU, Cengiz, *"Atatürk ve Tarih Görüşü"*, *Türk Kültürü*, sayı 61, Kasım 1967.

ODABAŞI, Arda, "Dilde Devrimcilik: Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi", *Teori*, Ekim 2003, s.165.

ODABAŞI, Arda, "Fransız Devrimi'nin dil Politikaları", *Bilim ve Ütopya*, Ocak 2004, s.115.

ODABAŞI, Arda, *"Tanzimatçılığa Karşı Yeni Osmanlılar"*, *Bilim ve Ütopya*, s.132, Haziran 2005.

ORAL, Mustafa, *Türkiye'de Romantik Tarihçilik (1910-1940)*, Asil Yayın Dağıtım, İstanbul, 2006.

ÖKE, Mim Kemal, *Güney Asya Müslümanlarının İstiklal Davası ve Türk Milli Mücadelesi "Hilafet Hareketi (1919-1924)*, Ankara, 1988.

PALAZOĞLU, Ahmet Bekir, *Başöğretmen Atatürk*, c.2, MEB Yayınları, Ankara, 1991.

PERİNÇEK, Doğu, "Burjuva Liberal Tarihçilik ve Kemalizm", *Saçak*, s.30, Temmuz 1986.

_____, Doğu, *"Kemalistlerin Osmanlı Toplumu Üzerine Sınıfsal Tahlili"*, *Saçak*, Kasım 1987, s.56.

_____, *"Kemalist Devrim'in Halkçılık Programı"*, *Teori*, Nisan 1999, s.111.

_____, *Kemalist Devrim-5, Kemalizmin Felsefesi ve Kaynakları*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006.

_____, *Lenin, Stalin ve Mao'nun Türkiye Yazıları*, 3. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1992.

PERİNÇEK, Mehmet, *Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005.

SARINAY, Yusuf, "İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Gelişimi", *Türkler Ansiklopedisi*, c.14, Ankara, 2002.

_____, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Gelişimi ve Türk Ocakları*, İstanbul, 1994.

ŞEREF AYKUT (Edirne Mebusu), *Kamalizm*, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1936.

ŞİMŞİR, Bilal, *Türk Yazı Devrimi*, TTK Yayınları, Ankara, 1992.

Taymas, Abdullah Battal, *Ben Bir Işık Arıyordum*, İstanbul, 1962

_____, *Kazan Türkleri*, 3. baskı, Ankara, 1988

TEKELİ, İlhan-İLKİN, Selim, *Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu*, Ankara, 1982.

_____, *Osmanlı İmparatorluğunda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, TTK Yayınları, Ankara, 1993.

Tarih (Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri), c.1-2-3-4, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000.

TİMUR, Taner, *Türk Devrimi ve Sonrası*, Doğan Yayınları, Ankara, 1971.

TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler,* c.2, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986.

_____, "Türkiye Cumhuriyeti Rejiminde Batılılaşma Olayları ve Fikirleri", *Türkler Ansiklopedisi,* c.17, Ankara, 2002.

TUNCER, Hüseyin, *Türk Ocakları Tarihi*, Türk Ocakları Genel Merkezi, Ankara, 1998.

TUNÇAY, Mete, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, 4. basım, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005.

TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi,* 3. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996.

Türk Ocağı Yasası, Yeni Gün Matbaası, Ankara, 1924.

Türk Tarihinin Ana Hatları, 2. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996.

"Türk Çocuklarına Tarih Dersleri", *Vakit*, 9 Aralık 1929.

2. Türk Tarih Kongresi (20-25 Eylül 1937), TTK Yayınları, Ankara, 1943.

T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1985.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, TBMM Matbaası, Ankara, 1942.

Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, Kader Matbaası, İstanbul, 1927.

Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, Ankara, 1928

TOGAN, Ahmet Zeki Velidi, *Hatıralar*, İstanbul, 1969.

ULUBELEN, Erol, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1982.

ULAGAY, Osman, *Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı*, Yelken Matbası, İstanbul, (Y.T.Y).

ÜLKEN, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi,* İstanbul, 1999.

ÜSTEL, Füsun, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yayınları, Ankara, 1997.

Vakit, 27 Nisan 1925, no: 2632.

YALANSIZ, Nedim, "1930'lar Türkiye'sinde Demokrasi ve Kemalizm Tartışmaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları,* c.III, sayı 8, yıl 1998.
YUVALI, Abdülkadir, "Cumhuriyet Döneminde Tarih Öğretimi", *Türk Kültürü,* sayı 291, Temmuz 1987.

EKLER

FOTOĞRAFLAR

Yusuf Akçura

Akçura'nın Abdullah Battal – Taymas'a verdiği imzalı fotoğrafı:
"Muhterem meslektaşım A. Battal Bey'e Ankara,
6 Kanun-u evvel (Aralık) 1927"

Yusuf Akçura (arkada), İsmail Gaspıralı ile birlikte

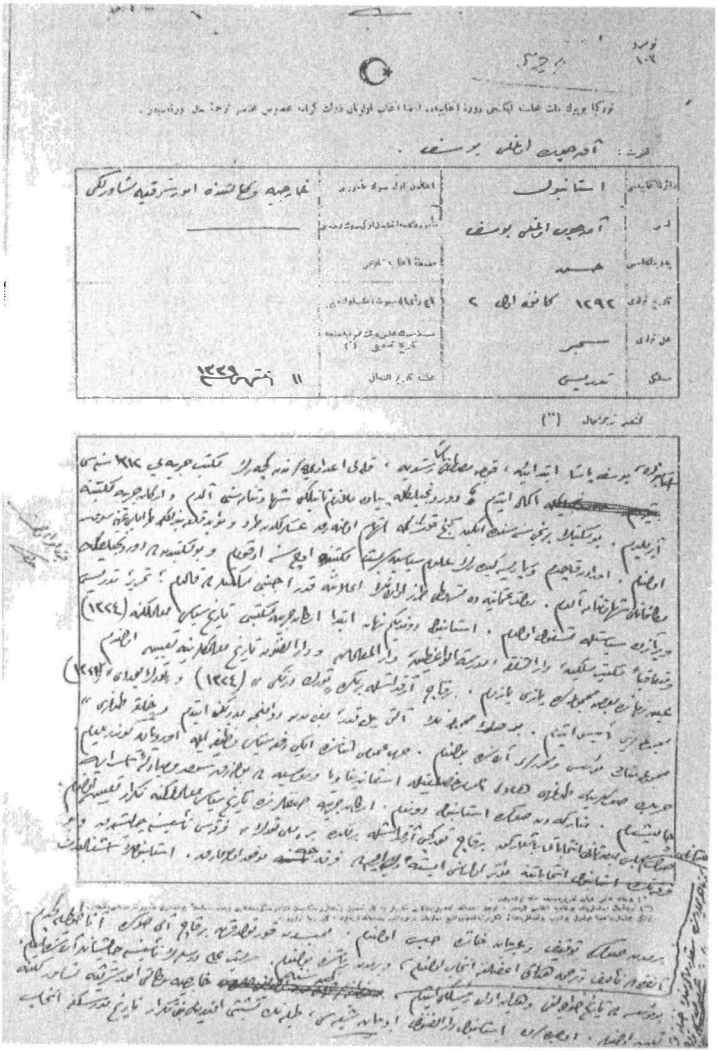

Hukuk Mektebi öğretim üyelerinin toplu fotoğrafı. (Y. Akçura önde, soldan üçüncü sıra)

Resmin üstündeki Osmanlıca not şöyle:
İstanbul ve Mülhakatı Umum Lokantacılar Cemiyeti resmi küşadı münasebetiyle Beyoğlu'nda Abdullah Efendi Lokantası'nda verilen ziyafet hatırası. (Yusuf Akçura beyfendi irad-ı nutuk ederken)
13 Mayıs 341 (1925)
Resmi kaynağı: Korkut Erkan Özel Koleksiyonundan

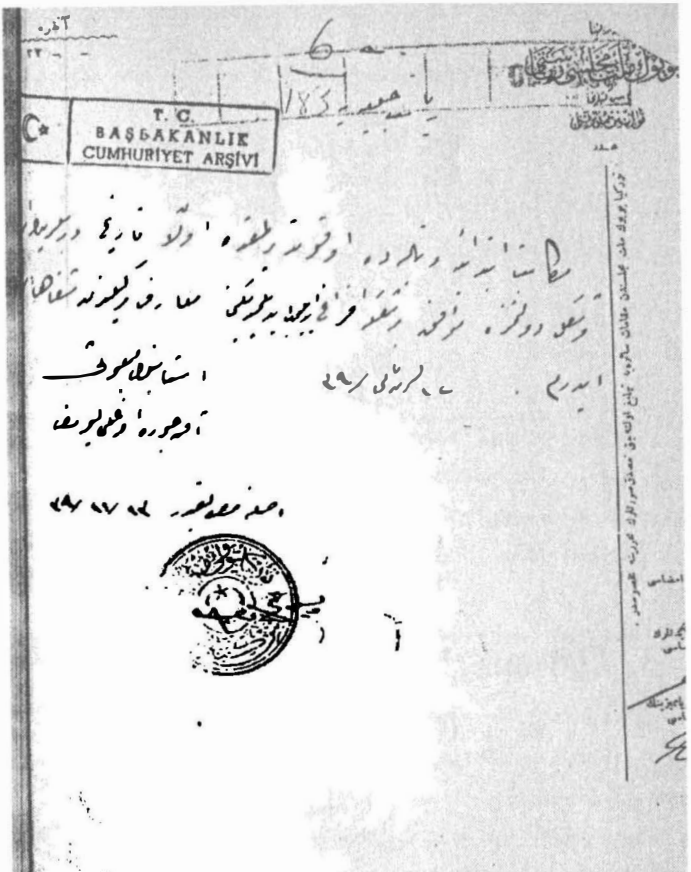
BELGELER

EK 1: Yusuf Akçura'nın kaleme aldığı Tercüme-i Hal Varakası

EK 2: Y. Akçura'nın Hukuk Mektebi'nde verdiği "Türkçülük Fikrinin Menşeileri" konferansının metni, *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Mayıs 1927, s.1

Riyaset-i Celileye

Mekâtibi ibtidaiye ve idâdiyede okutturulmakta olan tarih derslerinin esas ve şekli devletimize muvafık bir şekle ifrağ edilip edilmediğini Maarif Vekilinden şifahen suâl ederim.

12 Teşrin sânî 1339
İstanbul Mebusu
Akçuraoğlu Yusuf

EK 3

«Türk Tarihinin Ana Hatları» eserinin müsveddeleri No. 52

Yazan: Prof. Akçura Yusuf
Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Reisi
İstanbul Mebusu

(Bu müsveddenin ait olduğu fasıl)

VI. — Yakın Şarkın ve Şarkî Avrupanın orta ve yeni zamanlarda tarihi.
9. — Osmanlı İmparatorluğu.

Osmanlı Devletinin Kuruluşu

ve

Bu vakıaya dair başlıca menbalar

EK 4:

İkinci Cildin 220 inci sayfasına
3 üncü satırdan sora ilâve edilmek üzre Akçura Yusuf Beyin teklif ettiği metin

Nureddin Mahmut, bu devrede mühim hususiyetlerile en çok tebarüz eden bir Türk hükümdarıdır.

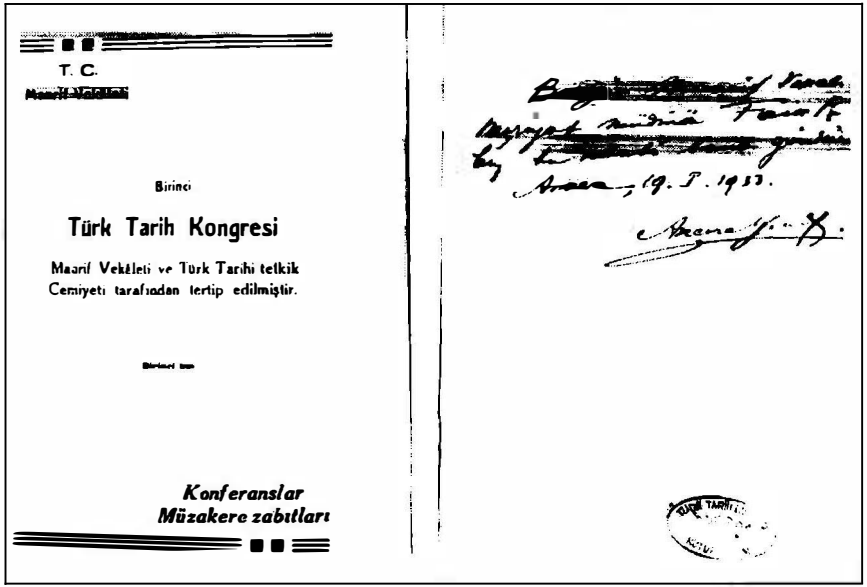
Nureddinin siyaseti ve Plânı

Halep ve Şam Atabeyi olan bu Türk hükümdarına tebaası tarafından "Elmelikülâdil" unvanı verilmişti.

Nureddin, bütün hayatınca, Haçlıların zapt ve gaspettiği Kudüsü, Palestini tekrar eski sahiplerine, Müslüman Türklere iade için uğraştı.

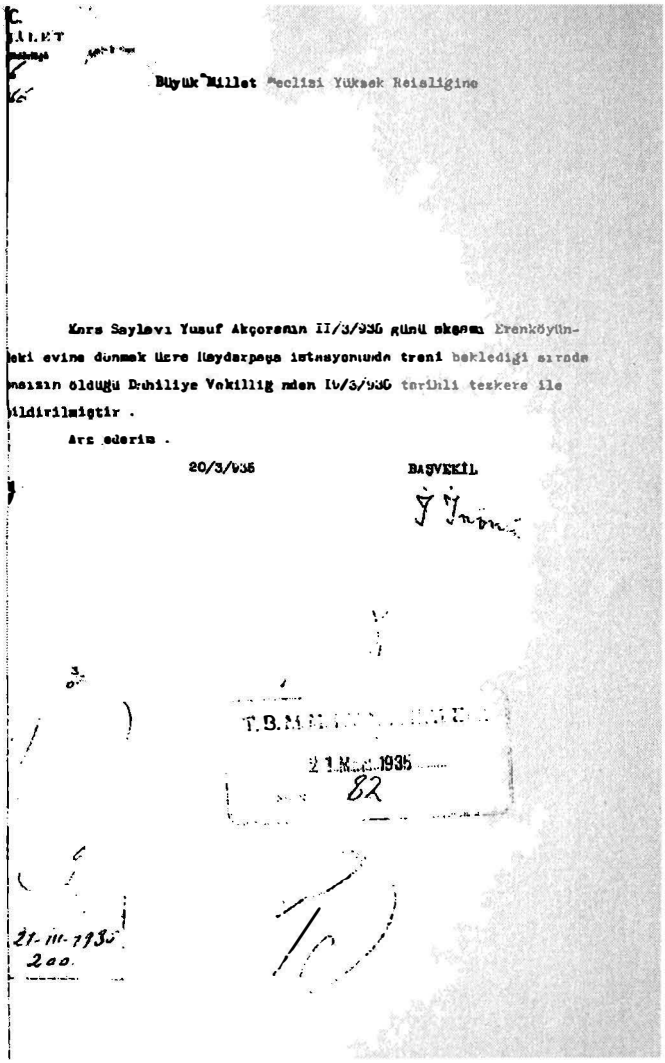
Nureddinin büyük siyaseti, haçlıları Kudüsten kovmak, İslâm âleminden atmaktı. Bu gayeye ermek için bir taraftan Kudüsün Cenup ve Cenubî Garbisinde hükümran olan Fatimiye Hilâfetini ortadan kaldırıp oraları eline geçirmek ve haçlıları şark ve cenuptan sıkıştırıp denize dökmek lâzımdı; diğer taraftan bütün müslüman memleketlerinin maddî kuvvetlerini Haçlılar ile harp gayesine tevcih ettirmek icap ediyordu. Nureddin, bu iki vasıtanın her ikisini de elde edebilmişti. Ancak asıl gayeye ermek, yani Kudüsü almak için, yerine geçen Salâhaddin

EK 5: Yusuf Akçura'nın lise tarih kitaplarına olan katkısına bir örnek

EK 6: Birinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları'na Akçura'nın notu:

"Bu gün Maarif Vekâleti Neşrlyat Müdürü Faik K. Bey, bu kitabı bana gönderdi.
Ankara, 19.1.1933
imza
Akçura Yusuf"

Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliğine

Kars Saylovı Yusuf Akçoranın 11/3/936 günü akşamı Erenköyün-
deki evine dönmek üzre Haydarpaşa istasyonunda treni beklediği sırada
malûlen öldüğü Dahiliye Vekilliğinden 10/3/936 tarihli tezkere ile
bildirilmiştir .

Arz ederim .

20/3/936

BAŞVEKİL

İ. İnönü

T.B.M.M.

21 Mart 1936

82

21-III-1936
200

EK 7: Başbakan İsmet İnönü'nün, Yusuf Akçura'nın ölüm haberini bildiren telgrafı

YAŞAMÖYKÜSÜ

1975 yılında Sivas'ta doğan Kemal Şenoğlu, G.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler bölümünde lisans eğitimini, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde Yüksek Lisans eğitimini tamamlamıştır.

Türk Devrim Tarihi üzerine araştırmalar yapan ve bu alanda yayımlanmış eserleri bulunan Şenoğlu, halen *Atatürk'ün Bütün Eserleri* Ankara Temsilciliği görevini sürdürmektedir.

Yazarın, yayınevimiz tarafından yayımlanmış *Mayatepek Raporları / Türk Tarih Tezi ve Mu Kıtası* başlıklı bir kitabı bulunmaktadır.

Yusuf Akçura
TÜRKÇÜLÜĞÜN TARİHİ

Kemalizmin ve Türkçülüğün önde gelen ideologlarından

Yusuf Akçura bu eserinde, Türkçülük akımının Tanzimat'tan İkinci Meşrutiyet'e kadar geçirdiği bütün aşamaları tahlil etmekte ve Türkçülüğün devrimci tarihine ışık tutmaktadır. Eser,

Sadık Perinçek'in özenli çalışmasıyla, eski yazıdan yeniden çevrilerek günümüz Türkçesine aktarılmıştır.

Akçura, Türk Ocakları'nın himayesi altında 1928 yılında İstanbul'da yayımlanan *Türk Yılı* adlı yıllığın yayımcısı ve başyazarıydı. Kaleme aldığı "Türkçülüğün Tarihi", bu yıllıkta, eski harflerle yer almıştır. Kaynak Yayınları bu eseri,

Türk Yılı'ndaki metni esas alarak ve eski basımlarını gözden geçirerek yayımlıyor.

Akçura bu eserinde, Türk Devrimi'nin milli demokratik karakterini, çağdaş bir devletin hangi sınıflara dayanması gerektiğini en iyi kavrayan ve kuramlaştıran bir düşünür olarak, Türkçülüğün nasıl başladığını ve yayıldığını, emperyalizme karşı mücadele içinde oluşan halkçı ve devrimci karakterini ortaya koymaktadır.

Akçura'nın *Türkçülüğün Tarihi* adlı bu kitabı, Kemalist Devrim'in düşünsel kaynaklarını, Akçura ve Gökalp'lerin öncülük ettiği Türkçülük ve Halkçılığın köklerini anlamak için hâlâ en özlü, en temel eser niteliğindedir.

KAYNAK YAYINLARI

Kemal Şenoğlu

YUSUF AKÇURA
Kemalizmin İdeoloğu

Yusuf Akçura üzerine yapılan incelemelerden temel kaynak niteliğine sahip olan çalışmalar, daha çok Akçura'nın Kurtuluş Savaşı'na kadar olan yaşamını ve faaliyetlerini incelemekle yetinmişlerdir. Akçura'nın düşünsel gelişimi ve etkileri bakımından kuşku götürmeyecek düzeyde önemli olan Cumhuriyet dönemi yaşamı tüm boyutlarıyla henüz değerlendirilmemiştir.

Elinizdeki bu çalışmada, Akçura'nın bu tarihsel dönemdeki konumu ve düşünce dünyası incelenmekte ve tahlil edilmektedir.

Yusuf Akçura'nın ders notlarından ve tarih incelemelerinden oluşmuş az sayıdaki kitabı, gazete ve dergilerdeki makaleleri kitabımızın esas dayanağını oluşturmuştur.

Bunların yanı sıra, tarihsel kişiliklerin anı ve değerlendirmeleri; yasama faaliyetlerine ilişkin TBMM Zabıt Ceridesi ve Gizli Celse Zabıtları, Türk Ocakları, Türk Tarih Kurumu ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kongre tutanakları Akçura'nın fikir dünyasına ışık tuttuğu ölçüde kitabımızın temel kaynakları arasında yer almıştır.

ISBN 978-975-343-567-3
9 789753 435673

KAYNAK YAYINLARI